

Тема:

План-графік
з підвищення
кваліфікації
адвокатів
на 2016 рік

с. 3

Звітна
конференція
НААУ
«Нова
українська
адвокатура —
рух вперед»

с. 6

Звіти
комітетів
НААУ стосовно
діяльності
за 2015 рік

с. 8

Науковий
висновок
НААУ стосовно
внесення змін
до Конституції
України щодо
правосуддя

с. 16

Новини та події

План-графік проведення семінарів та тренінгів з підвищення кваліфікації адвокатів на 2016 рік.....	3
Створено Вищу школу адвокатури НААУ.....	5
До уваги адвокатів! Сплата щорічних внесків.....	5

Адвокатська діяльність

Звітна конференція НААУ «Нова українська адвокатура — рух вперед»....	6
Звіти комітетів НААУ.....	8
Інформація щодо роботи Комітету захисту прав та гарантій адвокатської діяльності.....	14
Науковий висновок щодо відповідності ст. 131-2 та підп. 11 п. 16-1 Розділу XV «Перехідні положення» законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.....	16
<i>І. Караман</i> Перший трирічний період оцінювання: окремі питання підвищення кваліфікації адвокатів.....	24
<i>Запитання-відповідь</i> Як обкладається податком на доходи фізичних осіб дохід, що виплачується юридичною особою адвокату, у разі ненадання останнім копії довідки про взяття його на облік у контролюючому органі?.....	26
<i>Запитання-відповідь</i> Чи включається адвокатом до переліку витрат сплачена сума єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування?.....	27

Рішення органів адвокатського самоврядування

Огляд рішень РАУ від 17 грудня 2015 року.....	28
---	----

Кримінальні справи

<i>А. Сербіна</i> Важливі зміни до кримінального законодавства України.....	30
<i>А. Питомець</i> Перспективи повернення тимчасово вилученого під час обшуку майна...	38

Цивільні справи

<i>О. Дем'яненко</i> Про судову практику та деякі аспекти звільнення працівників за ініціативою власника.....	45
--	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвозд'єв В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Дроздов О. М.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Беляєв О. А.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Грабовський Ю. Л.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Дмитрієва О. Л.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво серія КВ № 20370-10170 Р від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04071, м. Київ, вул. Ярославська, 6, поверх 5

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Адміністративні справи

Н. Писаренко

Право на справедливий суд у провадженні в справах про адміністративні правопорушення: окремі аспекти реалізації..... 51

М. Трипольська

Виконання судових рішень в адміністративних справах як один з основоположних аспектів реалізації права на справедливий суд..... 58

Податкове законодавство

В. Гвоздій

Податкова реформа — 2016: огляд змін..... 62

Практика ЄСПЛ

І. Караман

Огляд справ щодо України, розглянутих ЄСПЛ протягом другого півріччя 2015 року..... 67

О. Дроздов, О. Дроздова

Окремі питання захисту честі, гідності і ділової репутації (за практикою Європейського суду з прав людини)..... 75

Судова практика

Огляд судової практики Верховного Суду України..... 79

Історія адвокатури

І. Василик

Круглий стіл «Адвокатура України: історія та сучасність»..... 86

Майстер-клас

О. Зімовін

Стратегії самопрезентації адвоката..... 90

ЗРАЗКИ ДОКУМЕНТІВ

Клопотання про доручення проведення судової експертизи..... 94

Адвокатський запит щодо часу перебування особи в СІЗО..... 95

Клопотання про зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання..... 96

Головний редактор

Ізвітова Л. П.

Шеф-редактор

Козіна В. В.

Редактор

Ковтун М. С.

Загальний дизайн

Корчемака К. М.

Відповідальний випускаючий

Петрищєва А. Ю.

Реєстраційне свідоцтво:

серія KB № 20370-10170P

Видавець

ТОВ «Видавничий будинок «Фактор»

Редакція:

вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76
e-mail: v.kozina@id.factor.ua
www.id.factor.ua

Віддруковано

згідно з наданим оригінал-макетом у друкарні «Фактор-Друк», вул. Саратовська, 51, м. Харків, 61030, Україна
тел.: (057) 717-53-55

Номер замовлення

0801

Загальний тираж видання

4408 екз.

Передплатний індекс: 86385

Періодичність виходу

раз на місяць

Дата виходу

15.02.2016 р.

© ТОВ «Видавничий будинок «Фактор», 2016.

Усі права на публікації захищені. Відтворення та поширення (розповсюдження) у будь-який спосіб творів (окремих частин творів), розміщених у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», допускається лише за дозволом Національної асоціації адвокатів України. При відтворенні матеріалів, що містяться у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», посилання на видання і вказівка імені (псевдоніма) автора твору обов'язкові.

Затверджено
Голова Національної асоціації
адвокатів України
Голова Ради адвокатів України
Л. П. Ізовітова

ПЛАН-ГРАФІК

ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРІВ ТА ТРЕНІНГІВ З ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТІВ НА 2016 РІК

№	Дата заходу	Тип заходу	Місце проведення заходу
1	23, 30 січня 2016 року	Курс адвокатської майстерності Ярослава Зейкана	м. Київ
2	29, 30 січня 2016 року	Спільний дводенний тренінг НААУ та спільного проекту РЕ/ЕС «Консолідація розробки реформ у сфері юстиції в Україні» для членів ВКДКА та голів КДКА регіонів	м. Київ
3	6, 7 лютого 2016 року	Курс адвокатської майстерності Ярослава Зейкана	м. Дніпропетровськ
4	6 лютого 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Харківської області	м. Харків
5	12, 13 лютого 2016 року	Спільний дводенний тренінг НААУ та спільного проекту РЕ/ЕС «Консолідація розробки реформ у сфері юстиції в Україні» для членів ВКДКА та голів КДКА регіонів	м. Київ
6	27, 28 лютого 2016 року	Курс адвокатської майстерності Ярослава Зейкана	м. Житомир
7	27 лютого 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Хмельницької та Тернопільської областей	м. Хмельницький
8	12 березня 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Запорізької області	м. Запоріжжя
9	26, 27 березня 2016 року	Курс адвокатської майстерності Ярослава Зейкана	м. Полтава
10	26 березня 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Донецької області	м. Краматорськ
11	9, 10 квітня 2016 року	Курс адвокатської майстерності Ярослава Зейкана	м. Черкаси
12	9 квітня 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Кіровоградської та Черкаської областей	м. Кіровоград

№	Дата заходу	Тип заходу	Місце проведення заходу
13	23, 24 квітня 2016 року	Курс адвокатської майстерності Ярослава Зейкана	м. Хмельницький
14	23 квітня 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Івано-Франківської та Чернівецької областей	м. Івано-Франківськ
15	21, 22 травня 2016 року	Курс адвокатської майстерності Ярослава Зейкана	м. Львів
16	21 травня 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Закарпатської області	м. Мукачеве
17	4 червня 2016 року	Семінар для адвокатів Волинської та Рівненської областей	м. Луцьк
18	18, 19 червня 2016 року	Курс адвокатської майстерності Ярослава Зейкана	м. Харків
19	18 червня 2016 року	Семінар для адвокатів Луганської області	м. Сєвєродонецьк
20	2 липня 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Одеської області	м. Одеса
21	23, 24 липня 2016 року	Курс адвокатської майстерності Ярослава Зейкана	м. Миколаїв
22	23 липня 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Херсонської та Миколаївської областей	м. Херсон
23	3, 4 вересня 2016 року	Курс адвокатської майстерності Ярослава Зейкана	м. Чернігів
24	17 вересня 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Дніпропетровської обл.	м. Дніпропетровськ
25	1, 2 жовтня 2016 року	Курс адвокатської майстерності Ярослава Зейкана	м. Запоріжжя
26	1 жовтня 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Донецької області	м. Маріуполь
27	15 жовтня 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Львівської області	м. Львів
28	12 листопада 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Полтавської та Сумської областей	м. Полтава
29	26 листопада 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Вінницької та Житомирської областей	м. Вінниця
30	10 грудня 2016 року	Семінар НААУ для адвокатів Чернігівської області	м. Чернігів

СТВОРЕНО ВИЩУ ШКОЛУ АДВОКАТУРИ НААУ

На засіданні Ради адвокатів України 17.12.15 р. було прийнято рішення про створення Вищої школи адвокатури НААУ. Наразі дану установу було офіційно зареєстровано та отримано виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних — осіб підприємців та громадських формувань.

Ректором Вищої школи адвокатури призначено Святоцького Олександра Дмитровича, Голову науково-консультативної ради НААУ. Першим проректором обрано Дроздова Олександра Михайловича, Голову Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Основними завданнями Вищої школи адвокатури є: проведення досліджень з історії, організації та діяльності адвокатури, підготовка практичних рекомендацій щодо вдосконалення діяльності адвокатури, впровадження провідних європейських стандартів якості надання правової допомоги, захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, співпраця з міжнародними правовими інституціями, вивчення та узагальнення механізмів реалізації актів законодавства, наукове забезпечення проведення правової реформи, підготовка наукових кадрів і підвищення їх кваліфікації тощо.

ДО УВАГИ АДВОКАТІВ! СПЛАТА ЩОРІЧНИХ ВНЕСКІВ

Розмір щорічного внеску адвоката на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування в 2016 році складає **1378 грн. 00 коп.**¹

Положенням про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування (нова редакція), затвердженим рішенням РАУ від 16.02.13 р. № 72, із подальшими змінами та доповненнями, встановлено, що адвокати сплачують щорічні внески до 31 січня поточного року двома платежами згідно з наступним розподілом:

- 1) шляхом перерахування 70 % від установленого розміру щорічного внеску на поточний рахунок відповідної ради адвокатів регіону;
- 2) шляхом перерахування 30 % від установленого розміру щорічного внеску на поточний рахунок НААУ.

Відповідно до вказаного Положення щорічний внесок вважається сплаченим з моменту надходження

коштів на банківські рахунки органів адвокатського самоврядування. Обов'язок по сплаті щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування не вважається виконаним адвокатом, якщо його внесено не в повному розмірі (крім випадків розстрочки платежу) чи на рахунок лише одного із двох органів адвокатського самоврядування: ради адвокатів регіону чи НААУ.

Внесок можна оплатити через будь-яку банківську установу України.

З 1 січня 2016 року на офіційному веб-сайті НААУ передбачена можливість самостійно генерувати квитанції на оплату щорічного внеску та одразу його сплачувати шляхом переказу коштів в безготівковій формі через інтернет-сайт www.portmone.com.

Для цього необхідно зайти на веб-сайт НААУ за наступним посиланням: <http://erau.unba.org.ua/annual-contributions>

¹ Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 58 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» розмір щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування визначається з урахуванням потреби покриття витрат на забезпечення діяльності рад адвокатів регіонів, РАУ, ВРКА та ведення ЄРАУ і є однаковим для всіх адвокатів. На підставі абз. 2 п. 8 ч. 7 ст. 54 цього Закону Установчим з'їздом адвокатів України встановлені щорічні внески адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування та рекомендований розмір такого внеску не більше однієї мінімальної заробітної плати на рік станом на 1 січня поточного року, у якому такий внесок сплачується. А відповідно до рішення РАУ від 17.12.12 р. № 24 розмір щорічного внеску на рік закріплений на рівні однієї мінімальної заробітної плати. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» мінімальна заробітна плата у місячному розмірі з 1 січня 2016 року складає 1378,00 грн.

ЗВІТНА КОНФЕРЕНЦІЯ НААУ «НОВА УКРАЇНЬСЬКА АДВОКАТУРА – РУХ ВПЕРЕД»

Підготовлено Секретаріатом НААУ

17 грудня 2015 року у місті Києві відбулася звітна конференція НААУ «Нова українська адвокатура — рух вперед», організована Національною асоціацією адвокатів України. Робота конференції розпочалася з вітальних слів Голови НААУ, РАУ **Лідії Ізовітової**, Голови Ради суддів України **Валентини Сімоненко**, члена ВККС України, Голови Ради адвокатів Рівненської області **Павла Луцюка**, судді ВССУ **Олени Кафідової** та судді ВСУ **Василя Гуменюка**.

«Сьогодні є необхідними активна співпраця всіх гілок влади нашої країни та суспільства на шляху реформування правової системи держави та підвищення рівня адвокатури в країні. Наразі НААУ здійснено величезну роботу. Ми стали частиною міжнародної професійної спільноти, встановили контакти з провідними європейськими професійними організаціями адвокатів та іншими міжнародними організаціями», — зазначила пані Ізовітова.

Перша сесія конференції була присвячена презентації результатів діяльності НААУ, в ході якої заступник Голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** презентував звіт щодо діяльності НААУ, зокрема йшла мова про інституційні досягнення української адвокатури, комунікації, партнерство, ведення ЄРАУ, юридичні справи за участю НААУ, підвищення кваліфікації адвокатів, роботу Секретаріату НААУ та благодійного фонду допомоги адвокатам. **Іван Гречківський**, заступник Голови Комітету з міжнародних зв'язків, Голова Центру ініціатив НААУ «Адвокатура Майбутнього», у свою чергу доповів про міжнародну діяльність НААУ та її перспективи, міжнародне партнерство, розроблення та імплементацію проекту електронної бібліотеки для адвокатів на порталі НААУ і можливість впровадження дистанційної системи підвищення кваліфікації

для адвокатів. **Оксана Каденко**, член Ради адвокатів України, презентувала результати діяльності Ради адвокатів України, окресливши у своєму виступі ключові рішення, прийняті радою, та порадувала усіх присутніх новиною, що відтепер рішення РАУ є і у системі нормативно-правових актів «Ліга:Закон». **Олександр Дроздов**, Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, розповів про діяльність ВКДКА.

Інна Мокіна, член Ради адвокатів Херсонської області, презентувала звіт діяльності Рад адвокатів регіонів, а **Микола Павлов**, член дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Київської області, доповів про діяльність КДКА у регіонах.

Зі звітом НААУ щодо результатів діяльності у 2015 році (III квартали) можна ознайомитися на веб-сайті НААУ за наступним посиланням: <http://unba.org.ua/assets/uploads/events/rizne/2015-12-18-annual-report-2015.pdf>

Друга сесія була присвячена темі шляхів зміцнення професії та перспективи розвитку адвокатури. Зокрема, обговорювалися такі питання: виключне право адвокатів на представництво у суді, страхування професійної відповідальності та стратегічне планування діяльності НААУ. Доповідачами виступили керівники органів адвокатського самоврядування, адвокати та міжнародні експерти.

У рамках обговорення всі учасники заходу підтвердили єдність думки щодо необхідності запровадження виключного права адвокатів на представництво в судах.

Зокрема, Голова Ради адвокатів Київської області, адвокат Петро Бойко у своїй доповіді відзначив: *«Наразі українська адвокатура розвивається та продовжує стояти на шляху до впровадження провідних європейських стандартів у професію, а зокрема, впровадження виключного права на представництво в судах».*

Наприкінці другої сесії модератор **Валентин Гвоздій** зазначив: *«Українська адвокатура обрала для себе європейський вектор розвитку і стрімко впроваджує*

стандарту якості надання правової допомоги у нашу професію. Відтак, впровадження виключного права на представництво в судах дозволить українській адвокатурі посісти гідне місце в авангарді наших європейських та міжнародних колег».

Завершення конференції супроводжувалося живою дискусією учасників заходу на тему виключного представництва адвокатами в судах та діючої системи надання безоплатної правової допомоги.

Підводячи підсумки конференції, Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** зауважила: *«У цьому році ми відзначили третю річницю з моменту створення Національної асоціації адвокатів України. Це надзвичайно важлива подія для всіх адвокатів України. За ці три важких, непростих роки нами було зроблено багато, але попереду ще багато викликів, завдань та цілей».*

Після завершення Конференції відбулося заключне засідання Ради адвокатів України у 2015 році. Члени РАУ, серед іншого, розглянуть актуальні та важливі питання. З оглядом ключових рішень РАУ, що були прийняті під час цього засідання, ви можете ознайомитися у рубриці Вісника НААУ «Рішення адвокатського самоврядування».

По завершенні засідання РАУ відбулася церемонія нагородження адвокатів України з нагоди Дня адвокатури.

Національна асоціація адвокатів України висловлює щирю вдячність керівникам органів адвокатського самоврядування, адвокатам, правникам, міжнародним експертам та іншим учасникам конференції за плідну роботу на благо української адвокатури задля її об'єднання та зміцнення.

ЗВІТ КОМІТЕТУ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

Статус адвоката вимагає слідування високим етичним стандартам поведінки, водночас специфіка та комплексний характер обов'язків, що лежать на адвокатурі, обумовлюють необхідність збалансування служіння адвоката інтересам окремого клієнта з інтересами суспільства в цілому, дотриманням принципів законності і верховенства права.

17 листопада 2012 р. Установчим з'їздом адвокатів України затверджено Правила адвокатської етики, з метою уніфікованого закріплення традицій і досвіду української адвокатури у сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загальноновизнаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві.

З метою сприяння впровадженню, дотриманню та удосконаленню Правил адвокатської етики за рішенням РАУ від 01.06.13 р. створено Комітет з питань адвокатської етики, який функціонує при Національній асоціації адвокатів України як постійно діючий колегіальний дорадчий орган.

На сьогодні до складу Комітету входять наступні адвокати: Іванова Я. О. — представник адвокатів Закарпатської області, Лебідь О. П. — представник адвокатів Хмельницької області, Покотило І. М. — представник адвокатів міста Києва, Шевчук О. А. — представник адвокатів Київської області, Пліса Н. М. — представник адвокатів міста Києва, Сидорович Р. М. — представник адвокатів Львівської області.

Протягом 2015 року Комітетом та окремими його членами здійснювалася наступна робота:

підготовка та подання на розгляд Ради адвокатів

України, з'їздів адвокатів України роз'яснення деяких положень Правил адвокатської етики та правові позиції з питань адвокатської етики; широке роз'яснення Правил адвокатської етики в цілому та окремих його положень на семінарах з підвищення кваліфікації адвокатів України, круглих столах, конференціях, робочих зустрічах органів адвокатського самоврядування, брифінгах тощо; участь в організації проведення заходів НААУ з питань адвокатської етики; здійснення аналізу та узагальнення професійних вимог до діяльності і правил поведінки професійних спільнот країн ЄС та розробка рекомендацій для їх врахування при впровадженні, застосуванні і удосконаленні національних Правил адвокатської етики; розробка механізмів якісного забезпечення реалізації Правил адвокатської етики у професійній діяльності адвокатів (при комунікації з клієнтами, іншими учасниками судового процесу, представниками державних органів та органів адвокатського самоврядування тощо); підготовка спільно з проектом ЄС коментарів окремих статей Правил адвокатської етики; розгляд звернень, що надходять до НААУ з питань адвокатської етики.

Комітет з питань адвокатської етики буде активно продовжувати свою роботу та запрошує усіх бажаючих адвокатів долучатися та надавати свої пропозиції з удосконалення національних Правил адвокатської етики та адаптування останніх до світових стандартів

*Голова Комітету
Андрій Циганков*

ЗВІТ КОМІТЕТУ ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Комітет законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності при НААУ був утворений рішенням Ради адвокатів України від 27.09.13 р. № 231 і розпочав свою активну роботу за мого головування з 04.07.15 р., після ухвалення Радою адвокатів України рішення № 15.

До складу Комітету увійшли адвокати, які мають багаторічний практичний досвід і авторитетну правову думку, а також здійснюють активну діяльність у процесі підготовки нормативно-правових актів, зокрема:

Веселов О. В., Гвоздів В. А., Грабовський Ю. Л., Дроздов О. М., Колесник Г. М., Кухар О. І., Островська М. А., Райко В. В., Сицько А. А., Солодко Є. В.

Беззаперечно, Комітет має неабияке значення у процесі реформування українського законодавства. Адвокати не просто бачать усі його недосконалості, прогалини та протиріччя, але й знають, як їх подолати, урегулювати та знівелювати, зосередивши на цьому усі свої ідеї, знання, вміння, практичний досвід та бажан-

ня здійснити у законодавстві якісну трансформацію.

Комітет має наступні завдання: визначення і наукове обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність; розроблення проектів законодавчих актів, які прямо чи опосередковано пов'язані з адвокатською діяльністю; вивчення і аналіз законодавства іноземних держав, практики його застосування та внесення пропозицій на обговорення РАУ щодо вдосконалення вітчизняного законодавства з урахуванням світового досвіду; підготовка висновків щодо доцільності прийняття законопроектів про внесення змін до законодавчих актів України; розгляд звернень у межах своїх повноважень; здійснення іншої діяльності в межах повноважень, визначених Положенням про Комітет законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності.

За період мого головування, Комітетом проведено 4 засідання з наступних питань: — організація роботи Комітету; — обговорення та визначення нагальних проблем та пріоритетних напрямків розвитку законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність; — обговорення та розробка проектів законодавчих актів, що прямо чи опосередковано пов'язані з адвокатською діяльністю; обговорення питань, пов'язаних з функціонуванням в Україні інституту первинної та вторинної правової допомоги. Зокрема, з цього питання розглянуто та проаналізовано Закон України «Про безоплатну правову допомогу», обговорено питання реальної та майбутньої роботи Центрів з надання безоплатної правової допомоги, прийнято рішення щодо розробки змін моделі та алгоритму надання безоплатної правової допомоги відповідно до положень Конституції України тощо. Крім того, за ініціативи Комітету було оголошено про збір пропозицій щодо змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

На сьогодні завершено перший етап та оголошено про початок другого етапу збору пропозицій щодо змін до цього Закону. Пропозиції здебільшого стосуються покладення функції контролю за якістю роботи адвокатів на органи адвокатського самоврядування, звільнившись при цьому від державного контролю з боку Міністерства юстиції України, а також надання рівних прав всім адвокатам, які здійснюють свою діяльність у системі безоплатної правової допомоги.

Комітетом розглянуто питання оподаткування адвокатської діяльності в Україні та необхідності вдо-

сконалення вітчизняного податкового законодавства з урахуванням світового досвіду. У свою чергу, за результатами обговорення та всебічного дослідження цього питання, Комітетом підготовлено зміни до Податкового кодексу України у частині впорядкування оподаткування адвокатської діяльності.

Обов'язковим у своїй діяльності Комітет вважає комунікацію з іншими створеними при НААУ комітетами з метою якісної взаємодії в обговоренні та вирішенні важливих питань адвокатури України. За результатами участі у засіданні Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності Комітетом напрацьовано ряд змін до законодавства про пенітенціарну службу та чинного Кримінального процесуального кодексу України.

15 жовтня 2015 р. у приміщенні комітету Верховної Ради з питань правової політики та правосуддя за моєї участі відбувся круглий стіл на тему «Стан та перспективи реформування адвокатури в Україні». Метою заходу було обговорення з парламентарями, науковцями та провідними експертами у сфері права механізмів реалізації реформування адвокатури в Україні в рамках «Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 — 2020 роки». Також для виконання визначених Положенням завдань Комітет регулярно проводить моніторинг проектів змін і доповнень до законодавчих актів України для підготовки висновків щодо доцільності їх прийняття.

Не залишається без уваги Комітету й питання підтримання високого професійного рівня адвокатів, підвищення їх кваліфікації та етичних стандартів професії. За підтримки НААУ адвокатам запропонована програма майстер-класів «Курс адвокатської майстерності». Наразі, розпочато серію майстер-класів на тему «Курс адвокатської майстерності (мистецтво захисту у кримінальній справі)», метою яких є формування та вдосконалення основних навичок роботи адвокатів на стадії досудового слідства та під час участі захисника у суді. Також у процесі розробка ряду інших програм за напрямками кримінального, адміністративного та господарського права і процесу.

Комітет законотворчих ініціатив буде продовжувати свою активну роботу за напрямками діяльності і залюбки запрошує усіх бажаючих адвокатів до співпраці.

*Голова Комітету
Ярослав Зейкан*

ЗВІТ КОМІТЕТУ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

19 березня 2015 р. відбулось розширене засідання Ради Комітету, в порядку денному якого основним питанням було визначення плану роботи Комітету. За результатами засідання основними напрямками роботи Комітету були визначені наступні:

- утворення та розвиток Комітетів захисту прав та гарантій адвокатської діяльності при Радах адвокатів регіонів;
- налагодження взаємозв'язків між Комітетом РАУ та регіональними комітетами;
- розробка методичної документації (інформації) щодо роботи регіональних комітетів;
- розробка методичної інформації з питань забезпечення захисту прав та гарантій адвокатської діяльності для адвокатів;
- збір, узагальнення та аналіз інформації щодо стану забезпечення прав та гарантій адвокатської діяльності;
- розробка комплексу заходів, спрямованих на посилення впливу РАУ, НААУ, РА регіонів у сфері захисту прав та гарантій адвокатської діяльності;
- оптимізація роботи Комітету.

Нижче наведено інформацію про заходи, які було здійснено задля виконання поставлених Радою Комітету задач, по пунктах.

За п. 1, 2 керівництвом Комітету було проведено виїзні засідання Комітету захисту прав та гарантій адвокатської діяльності РАУ:

07.04.15 р. — Одеса;

12.05.15 р. — розширене засідання у м. Львів (брали участь представники Чернівецької, Івано-Франківської, Тернопільської, Волинської та Закарпатської областей);

30.04.15 р.— Вінниця;

15.05.15 р.— Чернігів;

14.05.15 р.— Рівне;

28.05.15 р. — Запоріжжя;

29.05.15 р. — Дніпропетровськ;

29.05.15 р. — Сєвєродонецьк.

За результатами поїздок було узагальнено інформацію щодо складу регіональних Комітетів та налагоджено взаємозв'язок між Комітетом РАУ та регіональними комітетами.

За п. 3 на засіданні Комітету 03.04.15 р. було створено робочу групу з розробки методичної документації

для регіональних комітетів захисту прав та гарантій адвокатської діяльності у складі: керівник — Зосіменко А. Р., Колесніков І. В., Рибін В. В., Далеко О. А., Ламах Т. Б.

Зусиллями членів групи та за підтримки Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» було видано збірник «Методичні рекомендації щодо функціонування регіональних Комітетів захисту прав та гарантій адвокатської діяльності» (контактна особа Оксана Цимбрівська), який було представлено регіональним комітетам.

За п. 4 на засіданні ради Комітету 05.10.15 р. було утворено робочу групу з розробки методичного збірника «Дії адвоката в разі порушення прав та гарантій професійної діяльності» в наступному складі: адвокати (Україна) — Башловка А., Грубський А., Далеко О., Колесніков І., Зосіменко А., Ламах Т., Мороз С., Лучко С., Єфименко В.; адвокат (США): Марк Сигал; адвокат (Литва): Ритис Йукубаускас. Запрошені особи: Оксана Цимбрівська, національний експерт «Проекту ЄС»; Костенко Євген, експерт з цифрових технологій. Проект методичного збірника направлено керівництву НААУ для погодження.

Пункти 5, 6 на сьогодні є головними стратегічними напрямками роботи Комітету. Так, Радою Комітету розроблено порядок фіксування заяв про порушення прав та гарантій адвокатської діяльності, який входить до матеріалів методичного збірника. На стадії розробки знаходиться порядок збору, обробки та аналізу інформації про порушення. Складений та знаходиться на стадії погодження лист головам регіональних рад адвокатів щодо надання відповідної інформації. Досягнуто домовленості з керівництвом Комітету законотворчих ініціатив про спільну роботу по внесенню пропозицій, змін та доповнень у законодавство, що регулює адвокатську діяльність. За п. 7 робота Комітету потребує удосконалення.

Радою Комітету було внесено пропозиції щодо змін та доповнень у Положення про Комітет, яке направлено на затвердження РАУ. До складу та керівництва Комітету ввійшли досвідчені адвокати, що надасть змогу суттєво покращити та оптимізувати роботу НААУ у сфері захисту прав та гарантій адвокатської діяльності.

Голова Комітету
Тарас Ламах

ЗВІТ КОМІТЕТУ З ПИТАНЬ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ НААУ

Комітет з питань стратегічного розвитку НААУ створено рішенням Ради адвокатів України від 25 жовтня 2014 року № 174 після презентації й обговорення потенційних напрямів стратегічного розвитку НААУ, потреби її розбудови та формування інституційної стабільності. До його складу увійшли: Голова РАУ — Ізвітнова Л. П., заступник Голови РАУ — Гвоздй В. А., секретар РАУ — Гречківський П. М., представник адвокатів міста Києва Петрова Н. І., представник адвокатів Сумської області у складі РАУ — Афанасієв Р. В., представник адвокатів Тернопільської області у складі РАУ — Будз Т. В., представник адвокатів Закарпатської області у складі РАУ — Кошеля В. В., представник адвокатів Львівської області у складі РАУ — Маланюк М. М., представник адвокатів Одеської області у складі РАУ — Полонський Ю. М., представник адвокатів Кіровоградської області у складі РАУ — Сумська Н. Д.

Комітет створено для роботи по визначенню етапів стратегічного розвитку й пріоритетних напрямків в діяльності НААУ з метою її зміцнення як єдиної професійної організації адвокатів, покликаної забезпечити дотримання гарантій професійного розвитку і незалежності адвокатів, а також задля підвищення ролі інституту адвокатури як самостійного суб'єкта важливих суспільних процесів в Україні і за її межами.

Стратегічне планування — це інтерактивний процес, під час якого керівництво організації визначає оптимальний шлях досягнення бажаного майбутнього. Процес стратегічного планування посідає центральне місце в системі стратегічного управління. Стратегічне планування — чудовий інструмент планувати зміни та покращення.

Завданнями стратегічного планування у будь-якій сфері є:

- визначення місця та бачення розвитку організації на національному та регіональних рівнях;
- ідентифікація загального стану адвокатури в поточний момент та її проблеми;
- погодження факторів завоювання довіри адвокатів;
- встановлення пріоритетів у вирішенні наявних проблем.

У листопаді 2014 р. одразу після створення Комітету було розроблено коротку анкету і скеровано до регіональних рад адвокатів з проханням поширити її під час проведення щорічної конференції, щоб отримати зворотній зв'язок від колег у регіонах та з'ясувати їх очікування від діяльності НААУ на наступні кілька років.

За результатами опрацювання відповідей з отриманих анкет з'ясувалося, що колеги бажать розгортати такі напрями стратегічного планування:

1. Зміцнення незалежності професії.
2. Розбудова ефективних відносин з органами правопорядку й судовою системою.
3. Вплив на якість добору прокурорів і суддів.
4. Участь в ухваленні рішень про акредитацію юридичних факультетів.
5. Професіоналізм і досконалість у наданні послуг клієнтам.
6. Створення та супровід цікавих для адвокатів програм професійного розвитку.
7. Започаткування програм допомоги клієнтам у пошуку адвокатів.
8. Ефективне використання внесків адвокатів.
9. Формування та розгортання згори донизу ефективної комунікаційної політики.
10. Інноваційне використання технологій.
11. Громадська довіра і впевненість.

Планування роботи за означеними напрямами потребує дискусії в нашому професійному середовищі, а по деяких із них — у суспільстві, і на цьому члени Комітету зфокусують свої зусилля наступного року. Наразі Комітет, аналізуючи практику та досвід європейських країн, досліджуючи історію й напрями стратегічного розвитку провідних європейських правових організацій, зосередився на визначенні (коригуванні) цілей НААУ; стратегій («стратегічного набору») та заходів щодо їхньої реалізації; передбачення послідовності дій НААУ у межах досить тривалого часу та закріплення їх у планах, проектах і програмах, що є інструментами досягнення цілей та реалізації стратегій; організація виконання НААУ планових за-

вдань; облік, контроль та аналіз їхнього виконання. У рамках реалізації завдань та мети діяльності Комітету 9 — 10 жовтня 2015 р. НААУ спільно з Радою Європи та Радою адвокатських та правничих товариств Європи (CCBE) проведено цікавий дводенний семінар із стратегічного планування під назвою «Стратегічне планування — крок до розвитку Національної асоціації адвокатів України». Участь у заході взяли члени Ради адвокатів України, члени ВКДКА, ВРКА, Голови Рад адвокатів регіонів, Голови кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури регіонів, Голови Комітетів НААУ.

Під час заходу його учасники за допомогою іноземних експертів здійснили SWOT-аналіз стану справ у діяльності НААУ, визначивши сильні сторони, ідентифікувавши потенційні можливості її успішного розвитку, констатували проблеми та зауважили слабкі сторони. Такий аналіз допоможе членам Комітету сформулювати конкретний план дій на ближню і дальню перспективу з урахуванням позитивних й проблемних аспектів внутрішніх та зовнішніх факторів.

По завершенні заходу учасники на основі отриманих знань і кращого розуміння значення стратегічного планування розпочали дискусію про місію НААУ, на працювали проект Стратегії діяльності НААУ та попереднього плану дій на період до 2020 року.

Члени Комітету й надалі продовжать вивчення міжнародного досвіду та кращих європейських практик становлення і розвитку професійних асоціацій адвокатів з метою їх запозичення для розбудови Національної асоціації адвокатів України. Наступного року планується проведення кількох тематичних дискусій по обраних напрямках Стратегії. Втім, очевидно, що вирішення глобальних завдань по розбудові НААУ не під силу лише членам Комітету. Ця праця вимагає не байдужої участі кожного з нас. Ми вдячні, колеги, за розуміння з вашого боку поставлених завдань і розраховуємо на вашу підтримку на шляху їх реалізації.

*Голова Комітету
Наталія Петрова*

ЗВІТ КОМІТЕТУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

У 2015 році Комітетом було здійснено наступні заходи:

- проведено 3 круглі столи по тематиці незалежної судової влади та 2 — по дисциплінарній відповідальності суддів, 2 — по умовах праці адвокатів у судах та створено проект «Судовий монітор»;
- підписано угоду про співробітництво з проектом «Відкритий суд»;
- проведено 15 круглих столів по обговоренню проблем Кримінального процесуального кодексу, узагальнення зібрано в Декларації по захисту прав людини в кримінальному провадженні, здійснено презентацію декларації, проводиться 27 тренінгів по взаємодії органів адвокатського самоврядування, адвокатів, правозахисників та СМІ;
- зібрано узагальнення проблем Кримінального процесуального кодексу та надано для аналізу та підготовки методичних рекомендацій щодо дієвих механізмів усунення порушень у кримінальному процесі;
- розпочато збір фактів порушень прав людини в кримінальному процесі Центрами з надання безо-

платної вторинної допомоги, власними силами організовано надання потерпілим від діяльності БПД правової допомоги pro bono;

— проведено 5 зустрічей з представниками пенітенціарної служби, 3 круглі столи на тематику невідповідності НПА діючому законодавству та Конституції, за результатами створено робочу групу по розробці змін у КПК;

— Голову Комітету включено до робочої групи по розробці змін до законодавства про адвокатуру, по реформуванню пенітенціарної системи, представників Комітету включено до Громадської ради пенітенціарної служби та реєстраційної служби;

— члени комітету беруть участь у круглих столах по реформуванню прокуратури, судової системи, по обговоренню законодавчих змін до процесуальних законів, закону про пробацію та ін.;

— розроблено та реалізується проект по правовій освіті неповнолітніх.

*Голова Комітету
Ганна Колесник*

ЗВІТ КОМІТЕТУ ПО МІЖНАРОДНИМ ЗВ'ЯЗКАМ

Комітет по міжнародним відносинам НААУ був створений згідно з рішенням РАУ № 225 від 27.09.13 р. Відповідно до завдань комітету його діяльність була спрямована на налагодження співробітництва із міжнародними асоціаціями адвокатів, національними асоціаціями адвокатів інших країн та іншими міжнародними організаціями.

Підтримка української адвокатури з боку міжнародних організацій на етапі її реформування, а також промоушн українських адвокатів на міжнародному рівні стали головними завданнями Комітету у цей період.

Завдяки активній діяльності членів Комітету та підтримці керівництва НААУ нам вдалося досягти наступних результатів:

— налагодження співробітництва між НААУ та Федеральною палатою адвокатів Німеччини (Bundesrechtsanwaltskammer — BRAK); Німецькою спілкою адвокатів (DeutscherAnwaltVerein — DAV); Товариством Юристів Англії та Уельсу (Law Society of England & Wales); Радою адвокатів Англії та Уельсу (Bar Council of England and Wales); Американською Асоціацією Адвокатів (American Bar Association); Асоціацією Українських Правників Америки; Асоціацією адвокатів Грузії; Республіканською колегією адвокатів Білорусі;

— проведення спільних заходів за підтримки наших міжнародних партнерів, а саме: круглого столу на тему «Адвокатське самоврядування в Німеччині та в Україні» — за підтримки Федеральної палати адвокатів Німеччини у грудні 2014 р.; круглого столу на тему «Дотримання прав людини під час виконання покарань» у рамках спільної ініціативи «Захист прав людини у кримінальному провадженні» — за підтримки проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» (Компоненту IV — Доступ до правосуддя та забезпечення права на захист); конференції на тему «Судова реформа: стратегічне планування та подальші кроки» у травні 2015 р. Метою заходу було обговорення реалізації положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 — 2020 роки — за підтримки проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» (Ком-

поненту IV — Доступ до правосуддя та забезпечення права на захист); міжнародної конференції «Ремісник чи професіонал? Представництво адвокатами в судових провадженнях» у травні 2015 року на підтримку позиції НААУ щодо закріплення тільки за адвокатами права на представництва в судах по всіх категоріях справ. Модераторами конференції виступили Віце-президент ІВА Мартін Шольц (Чехія) та Президент ССВЕ Марія Слазак (Польща);

— вступ НААУ до Міжнародної Асоціації Адвокатів (International Bar Association — IBA), що відбувся під час урочистого засідання на щорічній конференції ІВА у Відні 08.10.15 р.;

— початок дієвого співробітництва та подача документів для вступу до Ради Асоціацій Адвокатів та Товариств Юристів Європи (Council of Bars and Law Societies of Europe — ССВЕ). ССВЕ виступила співорганізатором та партнером проведення міжнародних конференцій «Ремісник чи професіонал? Представництво адвокатами в судових провадженнях» та «Судова реформа: стратегічне планування та подальші кроки»;

— звернення Президента ССВЕ Марії Слазак із листом до Президента України, Голови Верховної Ради України та Міністра юстиції України щодо необхідності приведення питання представництва інтересів у судах у відповідність до європейських стандартів на підтримку позиції НААУ щодо закріплення за адвокатами функцій із судового представництва по всіх категоріях справ;

— досягнення домовленості із Федеральною палатою адвокатів Німеччини (Bundesrechtsanwaltskammer — BRAK) щодо можливості для українських адвокатів бути прийнятими до лав німецької адвокатури як «іноземні адвокати» (Advokat aus Ukraine);

— включення України до Переліку визнаних юрисдикцій, у результаті чого українські адвокати отримали можливість бути допущеними до складання кваліфікаційного іспиту (QLTS assessment) на право практикувати в якості соліситора (solicitor) в Англії та Уельсі.

*Голова Комітету
Андрій Костін*

ІНФОРМАЦІЯ

ЩОДО РОБОТИ КОМІТЕТУ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Від редакції. У попередній публікації ми оприлюднили звіти профільних комітетів НААУ. Безумовно, діяльність кожного Комітету вкрай важлива для системи української адвокатури і виділяти когось окремо немає сенсу. Водночас, зважаючи на велику кількість порушень прав та гарантій адвокатської діяльності, що фіксуються протягом останнього часу, ми взяли на себе сміливість виділити інформацію про роботу саме цього Комітету в окрему статтю. Далі — слово автору.

Тарас Ламах, адвокат, голова Комітету захисту прав та гарантій адвокатської діяльності Національної асоціації адвокатів України

Наприкінці грудня 2015 року у НААУ відбувся круглий стіл за участю представників Державної пенітенціарної служби, керівництва СІЗО м. Києва та Київської області, на якому було окреслено ряд важливих питань, що хвилюють адвокатів, які здійснюють захист прав підозрюваних, адже їм доводиться відвідувати установи утримання осіб, яким обрано міру запобіжного заходу «тримання під вартою». Вели мову про створення єдиного вікна подання документів для зустрічі з клієнтом, що суттєво скоротить час очікування, можливості використання адвокатом в умовах СІЗО технічних засобів — телефонів, планшетів, копіювальної техніки тощо. Адже умови та правила, за якими адвокати відвідують СІЗО, склались ще за радянських часів та не відповідають сучасним вимогам роботи адвоката у кримінальному процесі. Ми фіксуємо багато нарікань на умови тримання ув'язнених та стан кабінетів для проведення слідчих дій, але, як зауважили представники Департаменту, ця претензія повинна бути адресована КМУ, адже саме урядовці повинні виділяти кошти на ремонт, переобладнання тощо. Проте за останні роки жодного фінансування не надходило. Ці факти підтверджено відповідними документами. Тому протести щодо умов утримання ув'язнених, стану приміщень для проведення слідчих дій потрібно проводити не під стінами СІЗО.

За результатами засідання досягнуто позитивних зрушень: так, спрощено порядок доступу адвокатів до Київського СІЗО, це дозволить економити час очікувань. Визначено, що для вирішення питання про надання можливості адвокату користуватись електронними засобами, засобами зв'язку, копіювальною технікою необхідне внесення змін до нормативних документів. Зокрема, ці питання регулює наказ Міністерства юстиції України від 18.03.13 р. № 460/5, який потрібно змінювати. Наразі Комітет продовжує роботу в цьому напрямку та підтримує постійний зв'язок з ДПТС України.

У вересні минулого року на засіданні Комітету створено робочу групу з напрацювання дієвих механізмів захисту прав та гарантій адвокатської діяльності, в якій взяли участь Марк Сегал (адвокат США), Рітіс Йокобаускас (адвокат Литви), адвокати Олександр Дроздов, Анна Зосименко, Тарас Ламах, Віталій Сердюк, Сергій Мороз, Олексій Трунов, Анатолій Башловка, Ігор Колесников, Валентин Рибін, Андрій Грубський, Сергій Лучко. В січні цього року роботу практично закінчено — за результатами створено Методичні рекомендації для адвокатів, в яких надаються рекомендації, що робити в разі порушень прав та гарантій адвокатської діяльності, надано зразки документів, скарг, заяв тощо. Наразі матеріали направлені на вивчення Науковою радою

Національної асоціації адвокатів України, після затвердження Радою вони будуть видані окремою збіркою та направлені в регіональні ради адвокатів.

18.01.16 р. відбулось засідання Ради Комітету захисту прав та гарантій адвокатської діяльності, на якому було кардинально змінено порядок роботи Комітету. Зокрема, для забезпечення постійного зв'язку, координації з регіональними комітетами, ефективного реагування на скарги адвокатів, випадки порушень професійних прав та гарантій адвокатської діяльності вирішено закріпити за регіонами відповідальних осіб — членів Ради Комітету, які зобов'язані проводити перевірку скарг адвокатів, що надійшли з відповідного регіону, підтримувати постійний зв'язок з регіональ-

ними комітетами, радами адвокатів регіонів. Такий порядок надасть відповідальним особам можливість узагальнювати та аналізувати інформацію, доповідати про проведену роботу, а Комітету РАУ — надавати щомісячний звіт про стан справ у регіонах, по Україні в цілому та доповідати Раді адвокатів України про результати розгляду скарг адвокатів.

Просимо адвокатів направляти свої скарги та звернення на вказані електронні адреси або звертатись за вказаними телефонами до відповідних осіб. Нагадаємо, що працюють гаряча лінія Комітету за тел. (050) 462-94-13 та загальна пошта для скарг: t.lamakh@unba.org.ua

Так, відповідальними визначено:

П. І. Б. відповідальної особи	Контактна інформація відповідальної особи	Регіональні ради адвокатів, за якими закріплено відповідальну особу
Ламах Тарас Борисович	050-462-94-13, 067-849-23-24 t.lamakh@unba.org.ua advokat.lamakh@mail.ru	Одеська, Херсонська, Миколаївська, м. Київ
Солодко Євген Вікторович	067-187-87-87, 044-272-12-42 office@solodko.com.ua e@solodko.kiev.ua	Закарпатська, Чернівецька, Івано-Франківська
Сердюк Віталій Анатолійович	067-828-09-93, 044-300-11-51 serdyuk@averlex.com.ua	Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська
Колесников Ігор Валерійович	050-637-34-70, 099-357-75-07 a.b.lg@yandex.ru	Харківська, Донецька, Луганська
Рибін Валентин Володимирович	096-219-85-86 valadvocat@gmail.com	Тернопільська, Хмельницька, Вінницька
Далеко Олег Анатолійович	067-738-86-46 olegdaleko@gmail.com	Полтавська, Сумська, Чернігівська
Грубський Андрій	067-243-07-15	Київська, Житомирська, Черкаська
Пукало Ростислав Богданович	067-507-53-47 rosbp@scloud.com Ros.pukalo@gmail.com	Львівська, Волинська, Рівенська

Світла пам'ять!

10 січня 2016 року передчасно пішов з життя член Комітету, заступник голови Ради адвокатів Дніпропетровської області, адвокат **Сергій Лучко**. Колектив Комітету висловлює глибокі співчуття близьким та рідним Сергія.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Голова Науково-консультативної ради
Національної асоціації адвокатів України,
ректор Вищої школи адвокатури,
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії
правових наук України

О. Д. Святоцький

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК щодо відповідності ст. 131-2 та підп. 11 п. 16-1 Розділу XV «Перехідні положення» законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України

1. Приводом для надання висновку є конституційне провадження за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для надання висновку є необхідність висловлення позиції Науково-консультативної ради Національної асоціації адвокатів України у конституційному провадженні щодо відповідності ст. 131-2 та підп. 11 п. 16-1 Розділу XV «Перехідні положення» законопроекту про внесення змін до Конституції України (далі — Законопроект) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

2. Перевіряючи законопроект на предмет його відповідності вимогам ст. 157, 158 Конституції України, слід виходити з наступного.

2.1. Відповідно до частини першої статті 147 Конституції України Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Це означає, що право визнавати правові акти або в окремих, передбачених Конституцією України випадках законопроекти такими, що не відповідають Конституції, є виключною компетенцією Конституційного Суду України. Юрисдикція Конституційного Суду України поширюється на вирішення питань, передбачених як статтею 150 Конституції України (відповідність Конституції України законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, офіційне тлумачення Конституції України та законів України), так і деякими іншими статтями Конституції України, зокрема статтею 159 (відповідність вимогам статей 157 і 158 Конституції України законопроекту про внесення змін до Конституції України). Причому, як зазначається у рішенні Конституційного Суду України у справі щодо внесення змін до Конституції України від 9 червня 1998 року, якщо в першому випадку має місце так званий наступний конституційний контроль з боку Конституційного Суду України, тобто перевірка ним конституційності чинних правових актів, то у другому випадку Конституційний Суд України застосовує попередній (превентивний) конституційний контроль (пункт 2 мотивувальної частини рішення).

Звернення до Конституційного Суду України з метою перевірки відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим для Верховної Ради України (частина перша статті 147 і стаття 159 Конституції України). Положення статей 157 та 158 Конституції України містять імператив, яким заборонено вносити зміни до Конституції України всупереч умовам, наведеним у цих статтях.

Здійснюючи превентивний конституційний контроль щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України законопроектів про внесення змін до Конституції України, Конституційний Суд України не обмежує повноважень Верховної Ради України вносити зміни до Основного Закону, а лише забезпечує

конституційність їх реалізації Верховною Радою України, що є однією з основних гарантій стабільності Конституції України.

2.2. Згідно зі ст. 158 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту (частина перша). Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України (частина друга).

Верховна Рада України восьмого скликання протягом року законопроект не розглядала та протягом строку своїх повноважень не змінювала вказаних положень Конституції України.

Отже, положення ст. 131-2 та підп. 11 п. 16-1 Розділу XV «Перехідні положення» поряд з іншими положеннями законопроекту відповідають вимогам ст. 158 Конституції України.

2.3. Згідно з частиною другою ст. 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Конституція України встановлює особливий порядок введення в Україні чи на окремих її територіях воєнного або надзвичайного стану. Згідно з частиною 1 статті 106 Основного Закону України Президент України приймає відповідно до закону рішення про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України (пункт 20); приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану (пункт 21). Такі рішення глави держави згідно з пунктом 31 частини першої статті 85 Основного Закону України мають бути затверджені Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента України.

Слід виходити з того, що на час конституційного провадження в Україні або в окремих її місцевостях не введено воєнного або надзвичайного стану за процедурою, визначеною Конституцією України.

Разом з тим слід враховувати і Висновки Конституційного Суду України від 16 червня 2015 року № 1-в/2015 та від 30 липня 2015 року № 2-в/2015, в яких констатується, що рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану за процедурою, визначеною Конституцією України, не прийнято.

З огляду на зазначене можна зробити висновок, що Законопроект відповідає вимогам частини другої статті 157 Конституції України.

3. Здійснюючи перевірку Законопроекту на предмет наявності в ньому положень, які передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини та громадянина (частина перша статті 157 Конституції України), необхідно оцінити кожне його положення.

3.1. Законопроектом запропоновано внести до Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141), зокрема, наступні зміни:

3.1.1. Доповнити ст. 131-2 наступного змісту:

«Стаття 131-2. Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура.

Незалежність адвокатури гарантується.

Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом.

Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена».

3.1.2. Розділ XV «Перехідні положення» доповнити підп. 11 пункту 16-1 такого змісту:

«16-1. З дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»:

11) представництво відповідно до пункту 3 частини першої статті 131-1 та статті 131-2 цієї Конституції виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції — з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції — з 1 січня 2019 року.

Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року.

Представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, — до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню».

3.2. Положення, визначені в частинах 1 — 3 статті 131-2 Законопроекту, якими пропонується закріпити на конституційному рівні, є по своїй суті аналогічними відповідним положенням чинних статей 59 (ці положення, до речі, були предметом перевірки у конституційному провадженні у 2000 та 2009 роках) та 92 Конституції України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». А саме, пунктом 14 статті 92 Конституції України встановлюється, що виключно законами України визначаються основи організації та діяльності адвокатури. Також у преамбулі Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» йдеться про те, що саме цей Закон визначає правові засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні. Крім того, у частині першій статті 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначається, що адвокатська діяльність здійснюється на принципах *верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів*.

Таким чином, можна дійти висновку, що фактично зазначені зміни, викладені в частинах 1 — 3 статті 131-2 Законопроекту, мають на меті систематизацію конституційних норм, що регулюють відповідні правові інститути та спрямовані на закріплення в Конституції України існуючих законодавчих норм.

Варто зазначити, що наведений підхід відповідає загальноновизнаним європейським та міжнародним стандартам у сфері судочинства. Так, у пункті 7 Висновку № 16 (2013) Консультативної Ради Європейських Суддів (далі — КРЕС) про відносини між суддями та адвокатами (від 15 листопада 2013 р.) наголошується на тому, що судді та адвокати мають бути незалежними в процесі виконання своїх обов'язків, а також повинні бути та сприйматись як незалежні один від одного учасники. Ця незалежність затверджена Кодексами поведінки кожної з професій. КРЕС вважає таку незалежність життєво необхідною для належного відправлення правосуддя. КРЕС посилається на Рекомендацію СМ/Rec (2010) 12, параграф 7, в якому зазначено, що **незалежність суддів має гарантуватися на найвищому законодавчому рівні. Незалежність адвокатів має гарантуватися таким самим чином**.

В руслі наведених положень визначені і напрями реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів, які встановлені Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 — 2020 роки, схваленою Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. Так, наприклад, одним з таких напрямів є посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності.

Отже, наведені положення, які закріплені у частинах 1 — 3 ст. 131-2 Законопроекту, не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.3. Положення частин 4 і 5 статті 131-2 Законопроекту присвячені питанням представництва іншої особи в суді, а також захисту від кримінального обвинувачення виключно адвокатом (далі — виключне представництво та захист адвокатом у судах).

Досліджуючи питання необхідності та прийнятності запровадження виключного представництва та захисту адвокатом у судах, необхідно враховувати наступні аспекти.

3.3.1. Практика в країнах, що входять до Європейського Союзу. Успішною є практика запровадження виключного представництва та захисту адвокатом у судах або так званої монополії адвокатів у судах.

Чинні європейські стандарти передбачають, що на ринку правових послуг можуть здійснювати діяльність як професійні адвокати, так і особи, що не є адвокатами. Що стосується практики європейських країн, то останні можуть бути поділені на три групи:

1) Держави, де адвокати володіють монополією на представництво в судах та на консультування, іншими словами мають повну монополію на надання правових послуг. У таких країнах особи, не будучи адвокатами, надавати правові послуги не можуть (*Австрія, Кіпр, Чехія, Німеччина, Угорщина*).

2) Держави, де адвокати володіють монополією на представництво в судах. У таких країнах консультування з правових питань не є прерогативою адвокатів, тому представники інших професій, а можливо і будь-яка особа, можуть давати консультації з правових питань. Однак право на здійснення представництва в судах належить тільки адвокатам (*Бельгія, Литва, Норвегія, Португалія*).

3) Держави, де юристи не володіють будь-якою монополією на юридичні послуги (*Фінляндія, Швеція*). Проте останнім часом у Фінляндії прийнято закони, якими виключно юристам надано право надавати юридичні послуги.

Більшість європейських країн належить до перших двох груп, які є прикладами повної або часткової монополії адвокатів на юридичному ринку. Зрозуміло, існують певні варіації цих двох моделей: деякі країни передбачають винятки, коли мова йде про представництво членів сім'ї в цивільних справах; інші дозволяють консультування, якщо воно здійснюється на непрофесійній основі (наприклад, безоплатно), і т. п. Тим не менше, всі ці країни встановлюють, що захист у кримінальних справах може здійснюватися виключно адвокатами.

Лише невелика кількість держав належать до третьої групи. В основному, така практика склалася в силу національної правової традиції і є досить нечастою. Існуючі тенденції, особливо в країнах Європейського Союзу, з лібералізації ринкових послуг в якійсь мірі торкнулись і ринку правових послуг, проте вони стосуються в основному інших аспектів (наприклад, форми власності юридичних бюро тощо), а не монополії на ринку як такої.

З огляду на існуючі можливі варіації на ринку надання правової допомоги, ключовим питанням є якість правової допомоги. Вона повинна бути справжньою і ефективною. Адвокати повинні отримати освіту в сфері права і пройти спеціальну підготовку, метою якої є постійне вдосконалення їх навичок та знань; вони повинні бути пов'язані правилами професійної етики; їх діяльність підлягає страхуванню (у тих країнах, законодавство яких вимагає таке), крім того, за неякісне надання правової допомоги адвокати несуть відповідальність аж до позбавлення їх права зайняття адвокатською діяльністю. Всі ці обставини забезпечують необхідну якість їхніх послуг і можуть гарантувати представництво інтересів клієнтів на відповідно високому рівні. Особи, які не є адвокатами, не володіють цим «ноу-хау». Наслідки розгляду справи, особливо в кримінальному процесі, можуть мати необоротний (негативний) ефект, тому допуск до участі в процесі в якості представника особи, яка не є адвокатом, може викликати сумніви щодо належного виконання тією чи іншою державою обов'язків по Конвенції щодо забезпечення права на ефективну правову допомогу і справедливий суд. Усім переліченим вимогам відповідає інститут адвокатури в Україні. Адже адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (або має стаж помічника адвоката), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю (ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Водночас до професійних обов'язків адвоката віднесено обов'язок дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики (ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). У разі систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики на адвоката може бути накладено дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю (частина друга статті 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

З іншого боку, надання дозволу особам, які є адвокатами, представляти інтереси в судах може поліпшити ситуацію з доступом до правосуддя в цивільних та інших не кримінальних справах. Це є особливо актуальним для країн з невеликою кількістю адвокатів (пропорційно до кількості населення) та для тих країн, де вартість юридичних послуг набагато вища порівняно з тим, що може собі дозволити особа із середнім статком.

З огляду на вищенаведене, можна зробити такі висновки. Існуюча практика європейських країн з питання монополії показує, що право і обов'язок здійснювати представництво в судах зазвичай належить адвокатам, у той час як консультування може здійснюватися іншими особами. Тим не менш, необхідно мати на увазі, що країни-учасниці зобов'язані гарантувати своїм громадянам право на доступ до суду і справедливий судовий розгляд, і тому правова допомога, до якої вдаються громадяни з метою здійснення своїх прав, встановлених Конвенцією, повинна бути реальною і ефективною. Саме таким вимогам і відповідають запропоновані норми у частинах 4 і 5 статті 131-2 Законопроекту. Оскільки вони не виключають можливість позасудового юридичного консультування особами, які є юристами, але не мають свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю. Крім того, частиною 5 статті 131-2 Законопроекту з метою гарантувати своїм громадянам право на доступ до суду і справедливий судовий розгляд пропонується надати законодавцю широкі дискреційні повноваження щодо встановлення виключень з правил, визначених у частині 4 цієї статті, шляхом визначення окремих категорій справ або потенційно вразливих верств населення.

3.3.2. Країни пострадянського простору протягом тривалого періоду намагаються звузити сферу повноважень представників юридичної професії, які не є адвокатами на ринку надання правової допомоги.

Так, наприклад, в Азербайджані адвокати хоч і не володіють монополією на консультування, проте, що стосується представництва в судах, вони мають таку монополію у кримінальних справах. В свою чергу, в Україні навіть у кримінальному провадженні відсутнє представництво виключно адвокатом. Натомість стаття 92.1 Кримінально-процесуального кодексу Азербайджану встановлює, що «тільки особи, уповноважені працювати адвокатами в Республіці Азербайджан, можуть брати участь в якості захисників у кримінальних справах». Згідно зі статтею 66 Цивільно-процесуального кодексу Азербайджану, адвокати здійснюють представництво у цивільних справах, але їх монополія поширюється тільки на касаційну інстанцію. Особи, які не є адвокатами, можуть брати участь у судових розглядах в інших судах. Така позиція визнається фахівцями як така, що відповідає європейським стандартам. Проте наведений підхід навряд чи є корисним для України, оскільки перш за все призведе до порушення принципу верховенства права, зокрема зміст якого розкривається у Звіті щодо верховенства права, що був прийнятий Венеціанською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25 — 26 березня 2011 р. (далі — Звіт). У пункті 41 Звіту зазначено, що наразі можливий консенсус щодо обов'язкових елементів (як формальних, так і матеріальних або субстантивних) поняття «верховенство права», зокрема, таких, як: законність, в тому числі прозорий, підзвітний і демократичний порядок введення законів у дію; правова певність; заборона свавілля; доступ до правосуддя у незалежних і неупереджених судах, в тому числі судовий контроль за адміністративними актами; дотримання прав людини; недискримінація та рівність перед законом. Перелічені елементи лежать в основі конституційних і законодавчих положень та судової практики і на національному, і на міжнародному рівнях. Відповідно до підходів Венеціанської комісії виділяють такі складові верховенства права: доступ до закону (положення закону повинні бути зрозумілими, ясними та передбачуваними); вирішення питань про юридичні права повинно, як правило, здійснюватися на підставі закону, а не за розсудом; рівність перед законом; влада повинна реалізовуватися відповідно до закону, справедливо та розумно; права людини повинні бути захищені; повинні бути наявні засоби для врегулювання спорів без невиправданих витрат та відстрочок; наявність справедливого суду; держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного, так і національного права. У контексті реалізації прав особи верховенство права є необхідним для відповідності певного державного утворення наявним демократичним стандартам. Дія принципу верховенства права має на меті встановлення певних меж діяльності держави в ім'я захисту прав людини, викорінення будь-якого свавілля. Власне основоположні права та свободи людини визначають зміст і спрямованість розуміння верховенства права як доктрини, принципу та ідеалу. Таким чином, запровадження виключного представництва клієнта адвокатом лише у касаційній інстанції (постійно або тимчасово) є порушенням, дискримінаційним по своїй суті, та порушує вимоги рівності перед законом осіб, яким надається правова допомога у судах, і зрештою перешкоджатиме доступу до суду.

У Вірменії адвокати не володіють монополією на консультування. Тим не менш, адвокати дійсно займають монополічне становище в тому, що стосується представництва в судах, в тому числі у кримінальних справах. Це відповідає передовій європейській практиці. Так, відповідно до статті 5 Закону про адвокатуру, «Представництво в судах або захист у кримінальних справах <...>, як підприємницька діяльність, повинен здійснюватися тільки адвокатами». Закон Вірменії «...Про адвокатуру» передбачає також, що «тільки адвокат може забезпечувати захист у провадженні з кримінальних справ» (пункт 4 статті 5 Закону Республіки Вірменія про внесення змін до «Закону про адвокатуру»).

В Грузії можливість консультування з правових питань надана широкому колу осіб. Однак, що стосується представництва у кримінальних справах в судах, адвокати володіють повною монополією. У цивільних справах правове регулювання дещо відрізняється. Статтею 94 Цивільно-процесуального кодексу передбачено, що будь-яка особа може здійснювати представництво в судах першої інстанції, однак, згідно зі статтею 440, особи, які не є адвокатами, не можуть брати участь у розглядах у судах апеляційної та касаційної інстанцій. По цивільних справах та справах про адміністративні правопорушення допускається представництво особами з будь-яким рівнем освіти, що, за твердженням представників адвокатури Грузії, обертається серйозними наслідками для якості надаваних юридичних послуг. Адвокати, до яких клієнт звертається для захисту своїх інтересів в апеляційних та касаційних судах, відчують складнощі у зв'язку з тим, що не мали адвокатського статусу представники сторін в першій інстанції, формулюючи позов та докази для обґрунтування правової позиції, як правило, не використовуючи всього кола можливих засобів правового захисту.

Адвокати Республіки Молдова не володіють монополією на консультування. Що стосується представництва в судах, статтею 67 Кримінального процесуального кодексу та статтею 75 Цивільного процесуального кодексу встановлено повну адвокатську монополію в цивільних і кримінальних справах. Подібне регулювання досить поширене в європейських країнах і відповідає європейським стандартам.

Прикметними є приклади Республіки Білорусь, Росії та Казахстану. У Республіці Білорусь вже декілька останніх років поспіль існує виключне представництво та захист адвокатами у судах. Наразі активно дискутується на різних владних рівнях протягом 2015 року питання виключного представництва та захист адвокатами у судах у Росії та Казахстані.

Таким чином, з огляду на вищенаведене стає зрозумілим, що законодавство країн пострадянського простору також тяжіє до встановлення монополії адвокатури на ринку надання правової допомоги з питань, що стосуються здійснення представництва інтересів клієнта в судах, що безперечно позитивно відображається на якості наданих послуг.

3.3.3. Запровадження виключного представництва у судах та захисту від обвинувачення адвокатом сприятиме реалізації принципу рівності можливостей в змагальному процесі.

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Поняття Справедливості в статті 6 включає в себе ряд принципів.

Найбільш важливим серед принципів пункту 1 статті 6 Конвенції є принцип «рівності можливостей», згідно з яким кожна сторона під час розгляду справи повинна мати рівні можливості (справа «Ноймайстер проти Австрії» (1968)) і жодна зі сторін не повинна мати якихось вагомих переваг над опонентом.

В принципі змагальності закладене поняття, згідно з яким кожна із двох сторін у судовому процесі має право отримувати інформацію про факти та аргументи, якими володіє інша сторона, а також користуватись однаковими можливостями надання відповіді іншій стороні. Принцип змагальності спрямований на забезпечення сторонам та іншим особам, що беруть участь у справі, широкої можливості в захисті своїх прав, свобод і інтересів, а також прав, свобод і інтересів інших осіб. Цей принцип закріплений і в п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції, згідно з яким однією з засад судочинства є змагальність сторін та свобода в наданні ними суду

своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості. Принцип змагальності в позовному провадженні обумовлений тим, що в цьому провадженні суд розглядає спори між суб'єктами, які мають протилежні правові інтереси.

Варто відмітити, що в цивільному та господарському судочинстві сторони, так само, як і їх представники, володіють різним рівнем юридичних знань та підготовки. Законодавством не передбачено вимог до представників сторін, що були б обов'язковими при здійсненні представництва інтересів особи. Тому у випадку, якщо представником однієї сторони виступатиме адвокат, це поставить в завідомо нерівне по відношенню до неї становище іншу сторону, оскільки ця сторона матиме вагомі переваги над опонентом. Зрештою наведена ситуація слугуватиме серйозною загрозою реалізації принципу змагальності та загалом праву на справедливий суд.

В цьому контексті порушується вимога ефективності надання правової допомоги.

Відповідно до п. 52 мотивувальної частини Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Загородній проти України» (Заява № 27004/06), особа, проти якої висунуті кримінальні обвинувачення, яка не бажає захищатись особисто, повинна бути в змозі скористатись юридичною допомогою за власним вибором. Проте це останнє право також не може вважатись абсолютним, і, таким чином, національні суди можуть не прийняти вибір особи, коли існують відповідні та достатні підстави вважати, що того вимагають інтереси правосуддя.

Відповідно до п. 3.2 Мотивувальної частини Рішення КСУ у справі № 1-23/2009 від 30 вересня 2009 року, Конституційний Суд України визнає, що гарантування кожному права на правову допомогу в контексті частини другої статті 3, статті 59 Конституції України покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. Такі обов'язки обумовлюють необхідність визначення в законах України, інших правових актах порядку, умов і способів надання цієї допомоги. Проте не всі галузеві закони України, зокрема процесуальні кодекси, містять приписи, спрямовані на реалізацію такого права, що може призвести до обмеження чи звуження змісту та обсягу права кожного на правову допомогу.

В даному рішенні йдеться про обов'язок держави забезпечити належну правову допомогу особам під час судового провадження.

Прикметним у цьому питанні є також рішення Конституційного Суду України у справі № 23-рп/2009 від 30 вересня 2009 року (справа про правову допомогу). Дане рішення КСУ фактично є дороговказом на запровадження монополії адвокатури на ведення справ у судах, адже держава у такий спосіб бере на себе обов'язок забезпечувати можливість гарантування надання кваліфікованої правової допомоги. Іншими словами, йде мова про чітко визначену сферу відповідальності держави.

Оскільки, як вже зазначалося, виключно адвокати мають особливий порядок допуску до професії, що забезпечується встановленням особливих вимог до кандидата на отримання свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю: складання кваліфікаційних іспитів та стажування, лише адвокати несуть дисциплінарну відповідальність за неякісну правову допомогу, держава таким чином зможе контролювати якість надання правової допомоги та виконувати свій обов'язок щодо гарантування кожному права на якісну правову допомогу.

Крім того, слід взяти до уваги вже існуючий позитивний досвід у кримінальному провадженні, адже адвокати фактично працюють в умовах повної так званої монополії щодо захисту і представництва в кримінальних справах протягом останніх трьох років і з честю виправдали довіру як держави, так і клієнтів.

Додамо також, що відповідно до п. 52 мотивувальної частини Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Загородній проти України» (Заява № 27004/06), особа, проти якої висунуті кримінальні обвинувачення, яка не бажає захищатись особисто, повинна бути в змозі скористатись юридичною допомогою за власним вибором. Проте це останнє право також не може вважатись абсолютним, і, таким чином, національні суди можуть не прийняти вибір особи, коли існують відповідні та достатні підстави вважати, що того вимагають інтереси правосуддя.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що виключне представництво адвокатом у суді забезпечить високий рівень якості надання правової допомоги та буде однією з гарантій права кожного на справедливий суд. Вочевидь, що завдяки наведеним новелам значно підвищиться якість представництва громадян в усіх судах, оскільки відповідальність адвоката перед клієнтом буде під пильним контролем кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури.

Відомо, як вже неодноразово зазначалося, що до адвокатів висуваються досить серйозні вимоги щодо їх професійної діяльності. Тому адвокат, як особа, яка отримала згідно із законом спеціальний правовий статус та допуск до адвокатської діяльності, дотримується адвокатської етики, інтересів свого довірителя, зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю, підвищувати свій професійний рівень, а також несе дисциплінарну відповідальність, тим самим забезпечуючи конституційні гарантії прав і свобод громадян.

Професійний адвокат має не тільки високий рівень кваліфікації, а й особливий світогляд. На відміну від інших правників, адвокат зможе задіяти гарантований законом інструментарій, щоб максимально ефективно захистити клієнта. Та й у світлі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод держава не може гарантувати своїм громадянам право на захист, якщо довіряє його непрофесіоналам. До того ж поведінка адвоката завжди ретельно оцінюється на предмет її відповідності певним вимогам чинного законодавства.

Також важливим аргументом є те, що Венеціанською комісією на 104-му Пленарному засіданні, яке відбулося 23 — 24 жовтня 2015 року у м. Венеція, було прийнято Висновок щодо Законопроекту (далі — Висновок), запропонованого Конституційною комісією, яка була утворена Указом Президента України від 3 березня 2015 року як спеціальний допоміжний орган при Президенті України.

У Висновку йдеться про ст. 131-2 Законопроекту. А саме, Венеціанська комісія зазначає, що доопрацьована редакція Законопроекту передбачає гарантування незалежності адвокатури, що є, на думку Венеціанської комісії, беззаперечно схвальним.

Таким чином, вважаємо, що запровадження представництва у судах та захисту від обвинувачення виключно адвокатами для України буде прийнятним та матиме позитивні наслідки, оскільки така практика, як відомо, широко застосовується в Європейських країнах та країнах пострадянського простору. Крім того, ст. 313-2 Законопроекту сприятиме підвищенню якості надання правових послуг, дотриманню принципів змагальності та рівності в судовому процесі як основних складових справедливості судового розгляду.

Отже, положення, які закріплені у частинах 4 і 5 ст. 131-2 Законопроекту, не лише не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, а навпаки, сприятимуть реалізації гарантій права на справедливий суд.

3.4. Утім, запровадження поетапного введення представництва у судах та захисту від обвинувачення виключно адвокатами, як це пропонується у підп. 11 пункту 16-1 Розділу XV «Перехідні положення» Законопроекту, може призвести до порушення принципу верховенства права (див. п. 3.3 цього Висновку). Задля уникнення цього доцільно встановити відтермінування (мораторій) на певний час (наприклад, 1 рік) одночасного запровадження в усіх судах представництва та захисту від обвинувачення виключно адвокатами. Також з метою недопущення порушення права на доступ до суду слід передбачити право осіб, які не є адвокатами та які взяли на себе обов'язки представника у конкретних судових справах до набрання законної сили наведеною нормою, представляти інтереси своїх клієнтів у цих справах у судах усіх юрисдикцій. Проте такі особи після набрання чинності ст. 131-2 Законопроекту не вправі в подальшому брати на себе зобов'язання представляти інтереси клієнтів у судах.

**Член Науково-консультативної ради
Національної асоціації адвокатів України,
Перший проректор Вищої школи адвокатури,
кандидат юридичних наук, доцент**

О. М. Дроздов

ПЕРШИЙ ТРИРІЧНИЙ ПЕРІОД ОЦІНЮВАННЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТІВ

Ігор Караман, доктор права, координатор НААУ з питань підвищення кваліфікації адвокатів, експерт Ради Європи, ОБСЄ та НААУ з права ЄКПЛ та практики ЄСПЛ

Як відомо, 31.01.16 р. закінчився перший трирічний період оцінювання підвищення кваліфікації адвоката, передбачений п. 13 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України¹ від 16.02.13 р.

При цьому ППКА передбачає, що адвокат повинен набрати не менше 30 залікових балів протягом цього періоду, з них не менше 10 балів за кожен рік цього трирічного періоду оцінювання.

Перелік заходів та діяльності, які є «підвищенням кваліфікації адвоката» відповідно до ППКА та дають право на отримання відповідних залікових балів, передбачений в Додатку 3 до ППКА.

Так, «традиційним» видом підвищення кваліфікації є участь адвоката в заходах з підвищення кваліфікації (семінарах, круглих столах, конференціях, форумах, тренінгах тощо). При цьому важливо пам'ятати, що для того, щоб той чи інший захід вважався «підвищенням кваліфікації адвоката» відповідно до ППКА, його організатор та сам захід повинні бути попередньо акредитовані Експертною радою з питань акредитації та сертифікації при Національній асоціації адвокатів України, а експерти (доповідачі,

лектори), які виступають на ньому, повинні бути сертифіковані Експертною радою НААУ.

Зі списком акредитованих Експертною радою НААУ організаторів та заходів можна ознайомитись за наступним посиланням: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/education-accredited-events.pdf>, а з переліком сертифікованих Експертною радою експертів — за посиланням: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/education-sertificated-experts.pdf>. Сертифікати про підвищення кваліфікації адвоката, видані організаторами заходів, які не були акредитовані Експертною радою НААУ, не є «підвищенням кваліфікації адвоката», що дає право на отримання облікових балів згідно з ППКА.

При цьому необхідно зазначити, що не потребують акредитації заходи наступних організаторів: Національної асоціації адвокатів України, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, рад адвокатів регіонів, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури регіону та центрів підвищення кваліфікації, засновниками яких є ради адвокатів

¹ Далі за текстом — ППКА.

регіону. Але і в цих випадках на заходах з підвищення кваліфікації мають брати участь в якості доповідачів лише експерти, попередньо сертифіковані Експертною радою НААУ.

Крім цього основного виду підвищення кваліфікації, ППКА передбачає також інші види діяльності, які є «підвищенням кваліфікації»: публікації наукових або науково-практичних статей у друкованих і електронних наукових та науково-практичних фахових виданнях (газетах, журналах та інших періодичних виданнях) в Україні та за кордоном (1 заліковий бал за 1 сторінку публікації); видання монографій, підручників, посібників (у тому числі у співавторстві) — 10 залікових балів за одне видання; здобуття ступеня кандидата чи доктора юридичних наук (відповідно 30 чи 45 балів); навчання за професійними програмами у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації (у тому числі програмами дистанційного навчання) з отриманням відповідного свідоцтва вищого навчального закладу; участь у міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових, науково-практичних та науково-методологічних конференціях, семінарах, круглих столах, майстер-класах, тренінгах тощо у галузях, суміжних з адвокатською діяльністю (1 академічна година — 2 бали); річна передплата на профільне (будь-яке друковане юридичне) видання — 1 бал за видання (але не більше 2 балів на рік) тощо.

Таким чином, при поданні документів, що підтверджують підвищення кваліфікації за перший трирічний період, адвокати можуть надавати не лише сертифікати, отримані на акредитованих (коли це вимагається ППКА) заходах з підвищення кваліфікації, але й будь-які інші документи, які підтверджують один з інших видів підвищення кваліфікації адвоката, передбачених Додатком 3 до ППКА.

При цьому відповідно до Перехідних положень ППКА отримані адвокатами залікові бали, сертифікати та інші документи, що підтверджують підвищення кваліфікації адвокатів, здобуті останніми до затвердження 16.02.13 р. Радою адвокатів України ППКА, зараховуються адвокатам як підвищення їхньої кваліфікації за попередній період.

За результатами розгляду поданих адвокатом документів відповідна рада адвокатів регіону видає адвокату свідоцтво про підвищення кваліфікації за трирічний обліковий період.

Нарешті, слід нагадати, що до адвокатів, які не виконують обов'язку щодо постійного вдосконалення своїх знань і професійної майстерності, не виконують вимог цього Порядку, можуть бути застосовані заходи дисциплінарної відповідальності у порядку, передбаченому чинним законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність, за невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків (п. 17 ППКА).

Як обкладається податком на доходи фізичних осіб дохід, що виплачується юридичною особою адвокату, у разі ненадання останнім копії довідки про взяття його на облік у контролюючому органі?

Львівська обл.

Державна фіскальна служба України¹ розглянула лист <...> щодо оподаткування податком на доходи фізичних осіб доходу, який виплачується юридичною особою фізичній особі, яка провадить незалежну професійну діяльність, у разі ненадання такою фізичною особою копії довідки про взяття її на облік у контролюючому органі і в межах компетенції видала лист від 29.12.15 р. № 28031/6/99-99-17-03-03-15 «Щодо оподаткування податком на доходи фізичних осіб доходу, який виплачується юридичною особою фізичній особі, яка провадить незалежну професійну діяльність, у разі ненадання такою фізичною особою копії довідки про взяття її на облік у контролюючому органі», у якому повідомляє наступне.

Оподаткування доходів, отриманих фізичною особою, яка провадить незалежну професійну діяльність, здійснюється відповідно до положень ст. 178 Податкового кодексу України². Особи, які мають намір здійснювати незалежну професійну діяльність, зобов'язані стати на облік у контролюючих органах за місцем свого постійного проживання як самозайняті особи та отримати довідку про взяття на облік згідно із ст. 65 ПК (п. 178.1 ст. 178 ПК). Відповідно до п. 178.5 ст. 178 ПК під час виплати суб'єктами господарювання — податковими агентами фізичним особам, які провадять незалежну професійну діяльність, доходів, безпосередньо пов'язаних з такою діяльністю, податок на доходи у джерела виплати не утримується в разі надання такою фізичною особою копії довідки про взяття її на податковий облік як фізичної особи, яка провадить незалежну професійну діяльність. Це правило не застосовується в разі нарахування (виплати) доходу за виконання певної роботи та/або надання послуги згідно з цивільно-правовим договором, відносно за яким встановлено трудовими, а сторони договору можуть бути прирівняні до працівника чи роботодавця відповідно до пп. 14.1.195 та 14.1.222 п. 14.1 ст. 14 ПК.

Отже, **з метою уникнення подвійного оподаткування податок на доходи фізичних осіб не утримується юридичною особою** при виплаті доходу

фізичній особі, яка провадить незалежну професійну діяльність, за здійснення нею своєї діяльності, **якщо такою особою надано копію довідки про взяття її на податковий облік** як фізичної особи, яка провадить незалежну професійну діяльність.

У разі якщо фізична особа, яка здійснює незалежну професійну діяльність, не подає вказаної копії довідки, але надає послуги згідно з цивільно-правовим договором, відносини за яким встановлені як трудові, то дохід, що виплачується юридичною особою такій фізичній особі, оподатковується відповідно до п.п. 164.2.2 п. 164.2 ст. 164 ПК.

Разом з цим, якщо фізична особа, яка здійснює незалежну професійну діяльність, надає послуги згідно з цивільно-правовим договором, відносини за яким прирівняні до нетрудових, і при цьому не подає вказаної копії довідки, то виплачений за таким договором дохід оподатковується юридичною особою на підставі п.п. 164.2.20 п. 164.2 ст. 164 ПК.

Одночасно ДФС зауважує, що постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.15 р. № 423 затверджено Положення про Міністерство соціальної політики України³, відповідно до п. 1 якого Мінсоцполітики є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері, зокрема, трудових відносин.

Одними з основних його завдань є забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері трудових відносин і здійснення державного нагляду та контролю за додержанням вимог законодавства про працю (п. 3 Положення № 423).

Також Мінсоцполітики інформує в межах повноважень, передбачених законом, та надає роз'яснення щодо реалізації державної політики з питань, що належать до його компетенції (п.п. 103 п. 4 Положення № 423). Для надання роз'яснень щодо цивільно-правових договорів, відносини за якими можуть бути встановлені як трудові, ДФС пропонує звернутися до Мінсоцполітики.

Марина Ковтун, редактор, адвокат, к. ю. н.

¹ Далі за текстом — ДФС.

² Далі за текстом — ПК.

³ Далі за текстом — Положення № 423.

Чи включається адвокатом до переліку витрат сплачена сума єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування?

Сумська обл.

Державна фіскальна служба України¹, керуючись ст. 52 Податкового кодексу України, розглянула звернення [...] щодо включення до переліку витрат сплаченої суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і у межах компетенції видала лист від 29.12.15 р. № 12235/Б/99-99-17-02-02-14 «Щодо включення до переліку витрат сплаченої суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Щодо вказаного питання ДФС повідомляє наступне.

Правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску, платники, умови та порядок нарахування і сплати регулюються Законом України від 08.07.10 р. № 2464 «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»².

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 4 Закону № 2464 платниками єдиного внеску є **особи, які провадять незалежну професійну діяльність**, а саме наукову, літературну, артистичну, художню, освітню або викладацьку, а також медичну, **юридичну практику, в тому числі адвокатську**, нотаріальну діяльність, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності.

Пунктом 2 ч. 1 ст. 7 Закону № 2464 встановлено, що базою нарахування єдиного внеску для осіб, визначених п. 5 ч. 1 ст. 4 Закону № 2464, є сума доходу, отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою

за розмір мінімального страхового внеску за місяць, у якому отримано дохід.

Відповідно до Узагальнюючої податкової консультації щодо деяких питань оподаткування фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (приватних нотаріусів, адвокатів), затвердженої наказом Державної податкової служби України від 24.12.12 р. № 1185, фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність, при визначенні сукупного чистого доходу мають право на включення до переліку витрат сплаченої суми єдиного внеску.

Згідно з розділом IV Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 20.04.15 р. № 449, сплата єдиного внеску, нарахованого за календарний рік фізичними особами, які забезпечують себе роботою самостійно, здійснюється у національній валюті шляхом внесення відповідних сум єдиного внеску на рахунки фіскальних органів, відкриті в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, до 01 травня наступного року на підставі даних річної податкової декларації.

Отже, **сума єдиного внеску**, сплачена фізичною особою, яка забезпечує себе роботою самостійно — займається незалежною професійною діяльністю, **включається до витрат того звітного періоду, в якому вона сплачена.**

Марина Ковтун, редактор, адвокат, к. ю. н.

¹ Далі за текстом — ДФС.

² Далі за текстом — Закон № 2464.

ОГЛЯД РІШЕНЬ РАУ

від 17 грудня 2015 року

Підготовлено секретаріатом

Національної асоціації адвокатів України

№	Прийняті рішення	Короткий зміст прийнятих рішень
1	2	3
1	Рішення <i>«Про затвердження звіту про діяльність Національної асоціації адвокатів України за 2015 рік»</i>	Затверджено звіт про діяльність Національної асоціації адвокатів України за 2015 рік (III квартали), презентований на конференції Національної асоціації адвокатів України «Нова українська адвокатура — рух вперед», присвяченій Дню адвокатури України
2	Рішення <i>«Про створення Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України»</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створено Вищу школу адвокатури Національної асоціації адвокатів України, засновником якої визначено Недержавну некомерційну професійну організацію адвокатів України «Національна асоціація адвокатів України», ідентифікаційний код 38488439. 2. Затверджено Статут Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України. 3. Призначено Ректором Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України Святоцького Олександра Дмитровича, доктора юридичних наук, професора, дійсного члена (академіка) Національної академії правових наук України, адвоката, старшого партнера Адвокатського об'єднання «КАЙРОС». 4. Уповноважено Ректора Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України Святоцького Олександра Дмитровича (реєстраційний номер облікової картки платника податків в Україні: 1972203596) на підписання всіх необхідних документів, пов'язаних зі створенням Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України
3	Рішення <i>«Про внесення змін до Положення про іноземне представництво Національної асоціації адвокатів України за кордоном»</i>	Внесено наступні зміни та доповнення до Положення про іноземне представництво Національної асоціації адвокатів України за кордоном, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 17 від 04 липня 2015 року: — абзац перший Розділу 2 «Мета та завдання іноземного представництва НААУ за кордоном» викладено у такій редакції: «Іноземне представництво НААУ за кордоном не є юридичною особою і здійснює самостійно діяльність в інтересах НААУ та в межах законодавства країни-перебування (реєстрації).»; — Розділ 3 «Структура та організація роботи іноземного представництва НААУ за кордоном» доповнено новим абзацом четвертим наступного змісту: «НААУ, РАУ не здійснює фінансування та не покриває витрати іноземного представництва НААУ за кордоном, пов'язані із його діяльністю.»
4	Рішення <i>«Про створення відокремленого іноземного підрозділу (представництва) Національної асоціації адвокатів України у Словацькій Республіці»</i>	З метою взаємодії Національної асоціації адвокатів України з іноземними громадськими організаціями та міжнародними неурядовими організаціями, відповідно до рішення Ради адвокатів України від 04 липня 2015 року № 17 «Про затвердження типового Положення про іноземне представництво Національної асоціації адвокатів України за кордоном» створено відокремлений іноземний підрозділ (представництво) Національної асоціації адвокатів України у Словацькій Республіці (м. Братислава) та призначено адвоката Кузьмука В'ячеслава Сергійовича Головою відокремленого іноземного підрозділу (представництва) Національної асоціації адвокатів України у Словацькій Республіці строком на 3 (три) роки

1	2	3
5	<p>Рішення «Про створення відокремленого іноземного підрозділу (представництва) Національної асоціації адвокатів України у Латвійській Республіці»</p>	<p>З метою взаємодії Національної асоціації адвокатів України з іноземними громадськими організаціями та міжнародними неурядовими організаціями, відповідно до рішення Ради адвокатів України від 04 липня 2015 року № 17 «Про затвердження типового Положення про іноземне представництво Національної асоціації адвокатів України за кордоном» створено відокремлений іноземний підрозділ (представництво) Національної асоціації адвокатів України у Латвійській Республіці (м. Рига) та призначено адвоката Бондика Валерія Анатолійовича Головою відокремленого іноземного підрозділу (представництва) Національної асоціації адвокатів України у Латвійській Республіці строком на 3 (три) роки</p>
6	<p>Рішення «Про затвердження зразка корпоративного значка Національної асоціації адвокатів України «Адвокат України»</p>	<p>Затверджено зразок корпоративного значка Національної асоціації адвокатів України «Адвокат України», який містить затверджену символіку НААУ, для підтримання іміджевого корпоративного стилю адвокатів України</p>
7	<p>Рішення «Про внесення змін до Регламенту Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури»</p>	<p>Внесено зміни до пункту 3.16 Регламенту Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від «4-5» липня 2014 року № 78 (з наступними змінами), шляхом викладення його у наступній редакції: «3.16. Засідання ВКДКА проводяться гласно і відкрито, із загальним обговоренням питань порядку денного. Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури здійснюється у відповідності з правовими основами діяльності адвокатури України та рішеннями органів адвокатського самоврядування, а також згідно з вимогами положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод з урахуванням відповідної практики Європейського суду з прав людини. В окремих випадках, якщо відкритий розгляд справи може призвести до розголошення адвокатської таємниці або іншої захищеної законом конфіденційної чи іншої інформації з обмеженим доступом, а також з інших причин, визнаних ВКДКА поважними, комісія проводить закрите засідання.»</p>
8	<p>Рішення «Про затвердження зразка бланка Свідоцтва про підвищення кваліфікації адвокатом»</p>	<p>Затверджено зразок бланка Свідоцтва про підвищення кваліфікації адвокатом, що видається радою адвокатів регіону після спливу трьох років, протягом яких адвокат підвищував свою професійну кваліфікацію у передбачений Порядком підвищення кваліфікації адвокатів спосіб, відповідно до пунктів 13 — 15 та додатка 1 до Порядку підвищення кваліфікації адвокатів (опис свідоцтва). Крім того, рішенням встановлено наступне: — радам адвокатів регіонів забезпечити видачу Свідоцтв про підвищення кваліфікації адвокатом згідно із затвердженим зразком; — Свідоцтво про підвищення кваліфікації адвокатом може видаватися Головою Ради адвокатів України; — бланки Свідоцтв про підвищення кваліфікації адвокатом, виготовлені радами адвокатів регіонів за формою та змістом відповідно до додатка 1 до Порядку підвищення кваліфікації адвокатів, до прийняття цього рішення є дійсними</p>
9	<p>Рішення «Про додаткові заходи, пов'язані з прийняттям осіб до професії адвоката»</p>	<p>Вирішено розробити проекти наступних документів: — «Welcomeletter» (вітальний лист особам, які вступають до професії адвоката); — порядку проведення урочистих заходів для прийняття осіб до професії (прийняття присяги адвоката України, видача свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України)</p>

ВАЖЛИВІ ЗМІНИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Анастасія Сербіна, аналітик Видавничого будинку «Фактор», адвокат

Наприкінці минулого року Верховна Рада України прийняла ряд цікавих та суттєвих законів, якими були внесені зміни як до Кримінального¹, так і до Кримінального процесуального кодексів України².

ЗМІНИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ

СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ

26.11.15 р. набули зміни, які стосуються спеціальної конфіскації. Згідно з новою редакцією ст. 96¹ КК **спеціальна конфіскація** — примусове безоплатне вилучення за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей, у тому числі коштів, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, іншого майна, включаючи майно третіх осіб, у випадках, визначених цим Кодексом, за вчинення злочину, передбаченого ст. 146 — 150¹, 152 — 156, 190 — 192, 198, 201, 209 — 212¹, 222, 233, 255 — 260, 301 — 320, 354, 361 — 365², 368 — 369² цього Кодексу. У зв'язку із цим з деяких санкцій статей Особливої частини КК виключено додаткове покарання у вигляді спеціальної конфіскації.

Частину 4 ст. 96² КК викладено у новій редакції, згідно з якою гроші, цінності, у тому числі кошти, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, інше майно, зазначені в цій статті, передані особою, яка

вчинила злочин, передбачений цим Кодексом, третій особі, яка отримала чи придбала у підозрюваної, обвинуваченої чи засудженої особи майно, одержане злочинним шляхом, у випадках, передбачених ч. 1 ст. 96¹ цього Кодексу, безоплатно або в обмін на суму, значно нижчу ринкової вартості, або знала чи повинна була знати, що мета такої передачі — уникнення конфіскації або спеціальної конфіскації, **підлягають спеціальній конфіскації**. Вищезазначені відомості щодо третьої особи повинні бути встановлені в судовому порядку на підставі достатності доказів.

Спеціальна конфіскація **не може бути застосована до майна, яке перебуває у власності добросовісного набувача**. Також законодавець встановив, що спеціальна конфіскація **не застосовується у разі вчинення особою злочину з необережності** (ч. 6 ст. 96¹ КК).

ПОДВІЙНИЙ КОЕФІЦІЄНТ ДО СТРОКУ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ

24.12.15 р. вступив у силу Закон України від 26.11.15 р. № 838 «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання»³.

¹ Далі за текстом — КК.

² Далі за текстом — КПК.

³ Далі за текстом — Закон № 838.

Частина 5 ст. 72 КК викладено у такій редакції: «Зарахування судом **строку попереднього ув'язнення** у разі засудження до позбавлення волі **в межах того самого кримінального провадження**, у межах якого до особи було застосовано попереднє ув'язнення, провадиться **з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі**».

У разі призначення судом **іншого покарання, ніж позбавлення волі**, зарахування строку попереднього ув'язнення в межах того самого кримінального провадження здійснюється в такому порядку:

1) строк попереднього ув'язнення переводиться

у строк позбавлення волі відповідно до співвідношення, визначеного абз. 1 цієї частини;

2) визначений відповідно до п. 1 цієї частини строк позбавлення волі переводиться в інший призначений вид покарання відповідно до співвідношення, визначеного ч. 1 цієї статті.

При призначенні основного покарання, не зазначеного в ч. 1 цієї статті, суд зобов'язаний повністю звільнити засудженого від відбування такого основного покарання.

У строк попереднього ув'язнення включається строк:

1	затримання особи без ухвали слідчого судді, суду
2	затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання
3	тримання особи під вартою як запобіжний захід, обраний суддею, судом на стадії досудового розслідування або під час судового розгляду кримінального провадження
4	перебування обвинуваченого у відповідному стаціонарному медичному закладі при проведенні судово-медичної або судово-психіатричної експертизи
5	перебування особи, яка відбуває покарання, в установах попереднього ув'язнення для проведення слідчих дій або участі у судовому розгляді кримінального провадження

Суд має звільнити засудженого від відбування покарання, якщо строк попереднього ув'язнення, відбутий засудженим у межах кримінального провадження, **дорівнює або перевищує фактично призначене йому основне покарання**, передбачене ч. 1 цієї статті.

У разі якщо до винесення вироку строк попереднього ув'язнення, відбутий особою, **перевищуватиме** співвідношення, визначене абз. 1 цієї частини, **максимально можливий строк позбавлення волі**, передбачений Особливою частиною цього Кодексу для злочину (злочинів), у якому (яких) підозрюється така особа, така особа **має бути негайно звільнена судом з-під варти** за ініціативою суду або за ініціативою особи, яка звільняється, або її захисника (законного представника) чи прокурора. Таке **звільнення допускається на стадії судового розгляду** кримінального провадження і на стадії **досудового розслідування** такого кримінального провадження.

Закон № 838 застосовується до всіх осіб, щодо яких на момент набрання чинності цим Законом набрав законної сили обвинувальний вирок, покарання за яким не відбуто повністю. Закон застосовується за клопотанням засудженої особи, членів її сім'ї або захисни-

ка, суду, що виніс зазначений обвинувальний вирок, протягом двох тижнів з дня отримання відповідного клопотання судом або за власною ініціативою суду.

Після набрання чинності вказаним Законом велика кількість засуджених та підсудних стали звертатись до суду із клопотанням про зарахування строку попереднього ув'язнення із розрахунку одного дня СІЗО за два дні позбавлення волі.

Через те, що Закон № 838 немає однозначної відповіді на те, який суд має розглядати подібне клопотання, зацікавлені особи подавали як до суду, який виніс вирок, так і до суду за місцем відбування покарання.

На сьогоднішній момент реєстр судових рішень містить усталену практику про можливість розгляду такого клопотання **тільки за місцем відбування покарання**. Згідно з п. 14 ч. 1 ст. 537 КПК під час виконання вироків суд, в межах територіальної юрисдикції якого засуджений відбуває покарання, має право вирішувати питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку. У разі подання такого клопотання до суду, який виніс вирок, якщо засуджений відбуває покарання поза його юрисдикцією, **суд повертає клопотання заявнику**

без розгляду та роз'яснює правила подачі за місцем відбування покарання.

Також спірним є питання щодо часу перебування у місцях попереднього ув'язнення особи у період з дати набуття вироком законної сили і до направлення до місця відбуття покарання. Так, багато засуджених наразі навмисно затягують можливість переведення шляхом ознайомлення із матеріалами кримінального провадження із надією про зарахування цього часу із подвійним коефіцієнтом. З такою позицією не можна погодитись у зв'язку із однозначним визначенням строку, який зараховується із розрахунку «день за два», — а саме строку попереднього ув'язнення.

Так, згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України від 30.06.93 р. № 3352 «Про попереднє ув'язнення»⁴ **попереднє ув'язнення** є запобіжним заходом, який у випадках, передбачених КПК, застосовується щодо підозрюваного, обвинуваченого (підсудного) та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили. Отже, з моменту набрання вироком законної сили вимоги Закону № 838 не підлягають застосуванню.

Також поширеною оманю засуджених осіб є думка про можливість врахування у строк попереднього ув'язнення строку домашнього арешту (нібито прирівнюється до взяття під варту) та застосування подвійного коефіцієнта і до цього періоду. Така думка є необґрунтованою. Згідно зі ст. 3 Закону № 3352 підставою для попереднього ув'язнення є вмотивоване рішення суду **про обрання як запобіжного заходу тримання під вартою або про застосування тимчасового чи екстрадиційного арешту**, винесене відповідно до КК і КПК та/або рішення компетентного органу іноземної держави у випадках, передбачених законом.

У зв'язку із чисельністю поданих за перші дні набрання чинності Законом № 838 клопотань про його застосування та відсутністю практики розгляду таких клопотань, а також через невизначеність на законодавчому рівні самої процедури розгляду Вищій спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ висловив свою позицію з цього питання. Пропоную головні тези позиції:

1	Дія Закону № 838 поширюється на всіх осіб, щодо яких на момент набрання чинності цим Законом набрав законної сили обвинувальний вирок та покарання за яким не відбуто повністю, а також при призначенні покарання за наслідками судового розгляду, якщо особа була попередньо ув'язнена
2	Правила, закріплені в ст. 72 КК, розповсюджуються лише на осіб, яким призначено строковий вид покарання . Довічне позбавлення волі до таких покарань не належить. Не застосовується це правило і у разі зміни довічного позбавлення волі внаслідок акта про помилування
3	Застосування правил зарахування судом строку попереднього ув'язнення після набрання чинності цим Законом (при винесенні вироку) є імперативною нормою та не потребує звернення з відповідним клопотанням
4	Під час виконання вироку клопотання розглядає суд за місцем відбування покарання (п. 2 ч. 2 ст. 539 КПК)
5	У період між ухваленням вироку та набранням ним законної сили подібне клопотання має вирішуватись судом, який ухвалив вирок (п. 4 ч. 2 ст. 539 КПК)
6	Під час апеляційного перегляду (якщо це питання не було вирішено судом I інстанції) апеляційний суд має застосувати положення ст. 72 КК, зазначивши у резолютивній частині судового рішення окремим пунктом про таке зарахування
7	Зміна судового рішення в частині зарахування строку попереднього ув'язнення можлива лише у зв'язку із неправильним застосуванням ст. 72 КК
8	У ситуації, коли суд I інстанції вже врахував строк попереднього ув'язнення (після набрання чинності цим Законом), зарахування строку перебування під вартою з моменту оголошення вироку і до набрання ним чинності здійснюється місцевим судом за місцем відбування покарання або апеляційним судом у разі оскарження судового рішення

⁴ Далі за текстом — Закон № 3352.

З метою повного та швидкого розгляду поданого клопотання про зарахування строку попереднього ув'язнення до строку відбування покарання слід надавати копію вироку суду I інстанції, ухвали апеляційного суду (у разі оскарження рішення), довідку з місця попереднього ув'язнення про строк попереднього ув'язнення (зразки клопотання та запиту на отримання такої інформації містяться на с. 95 і 96 цього номера).

ЗМІНИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ

АРЕШТ МАЙНА

11.12.15 р. набув законної сили Закон України від 10.11.15 р. № 769 «Про внесення змін до КПК щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні»⁵, яким ст. 170 КПК викладено в новій редакції.

Відтепер **арештом майна** є **тимчасове**, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існують достатні підстави вважати, що воно є предметом, засобом чи знаряддям вчинення злочину, доказом злочину, набуте злочинним шляхом, доходом від вчиненого злочину, отримане за рахунок доходів від вчиненого злочину або може бути конфісковане у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого чи юридичної особи, до якої може бути застосовано заходи кримінально-правового характеру, або може підлягати спеціальній конфіскації щодо третіх осіб, юридичної особи або для забезпечення цивільного позову. Арешт майна скасовується у встановленому цим Кодексом порядку.

Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження.

Метою арешту майна є забезпечення кримінального провадження, забезпечення цивільного позову у кримінальному провадженні, забезпечення конфіскації або спеціальної конфіскації. Арештованим може бути майно, яким володіє, користується чи розпоряджається підозрюваний, обвинувачений, засуджений,

треті особи, юридична особа, до якої може бути застосовано заходи кримінально-правового характеру за рішенням, ухвалою суду, слідчого судді.

Треті особи, майно яких може бути арештовано, — особи, які отримали чи придбали у підозрюваної, обвинуваченої чи засудженої особи майно безоплатно або в обмін на суму, значно нижчу ринкової вартості, або знали чи повинні були знати, що мета такої передачі — отримання доходу від майна, здобутого внаслідок вчинення злочину, приховування злочину та/або уникнення конфіскації.

Вищезазначені відомості щодо третьої особи повинні бути встановлені в судовому порядку на підставі достатності доказів.

Підставою арешту майна є наявність ухвали слідчого судді чи суду за наявності сукупності підстав чи розумних підозр вважати, що майно є предметом, доказом злочину, засобом чи знаряддям його вчинення, набуте злочинним шляхом, є доходом від вчиненого злочину або отримане за рахунок доходів від вчиненого злочину. Арешт майна можливий також у випадках, коли санкцією статті КК, що інкримінується підозрюваному, обвинуваченому, передбачається застосування конфіскації, до підозрюваної, обвинуваченої особи заявлено цивільний позов у кримінальному провадженні. Арешт також може бути застосовано до майна третіх осіб з урахуванням ч. 2 ст. 170 КПК.

Вартість майна, яке належить арештувати, крім випадків арешту майна для забезпечення конфіскації, **повинна бути співмірною розміру шкоди**, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної у цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою.

У разі задоволення цивільного позову або стягнення з юридичної особи розміру отриманої неправомірної вигоди суд за клопотанням прокурора, цивільного позивача може вирішити питання про арешт майна для забезпечення цивільного позову або стягнення з юридичної особи доведеного розміру отриманої неправомірної вигоди до набрання судовим рішенням законної сили, якщо таких заходів не було вжито раніше.

У невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої

⁵ Далі за текстом — Закон № 769.

конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором, **може бути накладено попередній арешт** на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком **до 48 годин**. Невідкладно після прийняття такого рішення, але **не пізніше ніж протягом 24 годин**, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна.

Якщо у визначений вище строк прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, **попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим**, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі.

Арешт може бути накладений у встановленому цим Кодексом порядку на рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій

формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, які перебувають у власності або володінні, користуванні, розпорядженні підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна.

Не може бути арештовано майно, якщо воно перебуває у власності **добросовісного набувача**.

Заборона або обмеження користування, розпорядження майном можуть бути застосовані лише у випадках, якщо існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до зникнення, втрати, знищення, перетворення, пересування, відчуження майна.

Заборона на використання житлового приміщення особам, які на законних підставах проживають у такому житловому приміщенні, **не допускається**.

У клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна повинно бути зазначено згідно з ч. 2 ст. 171 КПК:

1	підстави і мету відповідно до положень ст. 170 цього Кодексу та відповідне обґрунтування необхідності арешту майна
2	перелік і види майна, що належить арештувати
3	документи, які підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або конкретні факти і докази, що свідчать про володіння, користування чи розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном
4	розмір шкоди, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, у разі подання клопотання відповідно до ч. 4 ст. 170 цього Кодексу

До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання.

У клопотанні цивільного позивача у кримінальному провадженні про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третіх осіб для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, повинно бути зазначено: розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір позовних вимог; докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди.

Згідно з абз. 2 ч. 5 ст. 171 КПК **у разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду**, здійснюваних

на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої ст. 235 цього Кодексу, **клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом наступного дня після вилучення майна**, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якій його було вилучено. Дана норма є вкрай важливою, оскільки раніше сторона обвинувачення вважала достатнім для тримання у себе речей факту їх вилучення на підставі ухвали про обшук. Стороні захисту доводилось проходити шлях звернення із клопотаннями до сторони обвинувачення із вимогою про негайне повернення майна, а потім оскаржувати бездіяльність у слідчого судді.

При вирішенні питання про арешт майна слідчий суддя, суд повинен враховувати (ч. 2 ст. 173 КПК):

1	правову підставу для арешту майна
2	можливість використання майна як доказу у кримінальному провадженні або застосування щодо нього спеціальної конфіскації (у разі арешту майна з підстав, передбачених п. 1 ч. 2 ст. 170 цього Кодексу)
3	наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (у разі арешту майна з підстав, передбачених пп. 2 і 3 ч. 2 ст. 170 цього Кодексу)
4	розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою
5	розумність та співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження
6	наслідки арешту майна для підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб

У разі задоволення клопотання слідчий суддя, суд має разом з іншими відомостями зазначити: заборону, обмеження розпоряджатися або користуватися майном у разі їх передбачення та вказівку на таке майно; порядок виконання ухвали із зазначенням способу інформування заінтересованих осіб.

Відповідно до ч. 7 ст. 173 КПК **копія ухвали негайно** після її постановлення вручається слідчому, прокурору, підозрюваному, обвинуваченому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, третім особам, які були присутні під час оголошення ухвали. У разі відсутності таких осіб під час оголошення ухвали копія ухвали надсилається їм не пізніше наступного робочого дня після її постановлення.

Підозрюваний, обвинувачений, треті особи мають право на захисника, право оскаржити судові рішення щодо арешту майна.

У зв'язку із наведеними вище змінами до норм КПК, які регулюють порядок накладення арешту на майно, ч. 7 ст. 236 КПК приведено у відповідність шляхом уточнення, що слідчий, прокурор має право оглядати і **вилучати документи, тимчасово вилучати речі**. Отже, вилучені під час обшуку речі однозначно та безспірно набувають статусу тимчасово вилучених із усіма наслідками, що випливають.

Згідно з Перехідними положеннями Закону № 769 речі, вилучені в ході обшуку житла чи іншого володіння особи на виконання відповідної ухвали слідчого судді, суду до набрання чинності цим Законом, мають правовий статус, визначений законодавством, що діяло до набрання чинності цим Законом.

СПЕЦІАЛЬНЕ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

Раніше ч. 2 ст. 297¹ КПК **був** визначений **вичерпний перелік** кримінальних правопорушень, щодо яких допускається у визначених випадках здійснення спеціального досудового розслідування. До таких належать злочини, передбачені ст. 109, 110, 110², 111, 112, 113, 114, 114¹, 115, 116, 118, ч. 2 — 5 ст. 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), ст. 209, 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵, 348, 364, 364¹, 365, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369, 369², 370, 379, 400, 436, 436¹, 437 — 447 КК, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Згідно із змінами до КПК, внесеними Законом № 769, перелік злочинів фактично розширено, оскільки ч. 2 ст. 297¹ КПК доповнено таким змістом: «*Здійснення спеціального досудового розслідування щодо інших злочинів не допускається, **крім випадків**, коли злочини вчинені особами, які переховуються від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності або оголошені у міждержавний та/або міжнародний розшук, та вони розслідуються в одному кримінальному провадженні із злочинами, зазначеними у цій частині, а виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду*».

ПІДСЛІДНІСТЬ

З 26.11.15 р. набув чинності Закон України від 10.11.15 р. № 771 «Про внесення змін до КПК України щодо виконання рекомендацій Європейського Союзу

з виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно уточнення підслідності органів досудового розслідування»⁶. Згідно з цим Законом **слідчі органів безпеки** здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених ст. 109, 110, 110², 111 — 114, 114¹, 201, 258 — 258⁵, 265¹, 305, 328 — 330, 332¹, 333, 334, 359, 422, 436 — 444, 446, 447 КК.

До підслідності **слідчих органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства**, здійснюють досудове розслідування злочинів,

додані злочини, передбачені ст. 205 і 205¹ КК. Якщо під час розслідування зазначених злочинів будуть встановлені злочини, передбачені ст. 192, 199, 200, 222, 222¹, 358, 366 КК, вчинені особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, вони розслідуються слідчими органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства.

Слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів:

1	вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державних службовців, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України згідно з ч. 5 цієї статті
2	вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора України — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України згідно з ч. 5 цієї статті
3	проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених ст. 422 КК

До дня введення в дію положень про підслідність слідчих органів державного бюро повноваження щодо досудового розслідування здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначеними цим Кодексом, — щодо злочинів, передбачених ч. 4 ст. 216 цього Кодексу.

Після введення в дію положень про підслідність слідчих органів державного бюро розслідувань кримінальні провадження, розпочаті слідчими органів прокуратури, у **тримісячний строк** передаються слідчими цих органів відповідному органу досудового розслідування з урахуванням підслідності, визначеної цим Кодексом.

До підслідності **детективів Національного антикорупційного бюро України** додані також злочини, вчинені прокурорами органів прокуратури, зазначеними у пп. 1 — 4, 5 — 11 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про прокуратуру», та у разі, якщо розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше

разів перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків).

До дня введення в дію положень про детективів Національного антикорупційного бюро України повноваження щодо досудового розслідування передбачених злочинів **здійснюють слідчі органів прокуратури**, які користуються повноваженнями слідчих, визначеними цим Кодексом. Після введення в дію цих положень розпочаті слідчими органів прокуратури кримінальні провадження продовжують здійснюватися слідчими органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначеними цим Кодексом, до закінчення досудового розслідування, **але**

⁶ Далі за текстом — Закон № 771.

не довше двох років (на підставі Закону України від 24.12.15 р. № 916 «Про внесення зміни до КПК щодо кримінальних проваджень, які розслідуються слідчими органів прокуратури», набув чинності 13.01.16 р.).

Кримінальні провадження, розпочаті слідчими органів внутрішніх справ, безпеки та прокуратури до дня набрання чинності Законом № 771, у **тримісячний строк** передаються слідчими цих органів відповідним органам досудового розслідування з урахуванням підслідності, визначеної КПК.

З моменту офіційного початку роботи органів поліції у правовій сфері виник законодавчий колапс, оскільки **працівники органів внутрішніх справ припинили свої повноваження, а органи Національної поліції не були зазначені в КПК** як органи, які можуть проводити досудове розслідування.

Деякі прокуратури різних регіонів України прийняли рішення про проведення усіх важливих слідчих дій лише прокурорами, деякі ж прокуратури таких рішень не приймали, внаслідок чого певний проміжок часу слідчі дії проводили так звані «виконувачі обов'язків» слідчого поліції чи просто слідчі поліції, повноваження яких не були визначені КПК. Фактично в цей час слідчі дії були проведені неповноважними суб'єктами, що є підставою для визнання добутого доказу недопустимим на підставі ст. 86 і 89 КПК.

28.12.15 р. набув чинності Закон України від 23.12.15 р. № 901 «Про внесення змін до деяких зако-

нодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію»⁷, яким були внесені зміни до КПК — органи внутрішніх справ були замінені органами Національної поліції, що усунуло ряд запитань щодо повноважності суб'єктів досудового розслідування.

ФОРМА СУДОВОГО РІШЕННЯ

Законом № 901 також було доповнено ст. 371 КПК ч. 6, згідно з якою усі судові рішення викладаються **письмово у паперовій та електронній формах**. Судові рішення в електронній формі оформляються згідно з вимогами законодавства у сфері електронних документів та електронного документообігу, а також електронного цифрового підпису.

Підставою для виконання суб'єктом державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань судового рішення, що набрало законної сили, **є його примірник в електронній формі**, надісланий суб'єкту державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань у порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових рішень та Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань, затвердженому Міністерством юстиції України спільно з Державною судовою адміністрацією України (ч. 2 ст. 535 КПК).

⁷ Далі за текстом — Закон № 901.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕРНЕННЯ ТИМЧАСОВО ВИЛУЧЕНОГО ПІД ЧАС ОБШУКУ МАЙНА

Артем Питомець, адвокат, Голова Комітету по роботі з молодими адвокатами

Обшук — досить-таки неприємна процедура, проте більше неприємностей приносять її наслідки, коли слідчий, прокурор під час обшуку вилучають майно клієнта. В даній ситуації перед громадянами, підприємствами виникають запитання: «Коли нам буде повернуто вилучене майно і чи реально взагалі його повернути?» Ці запитання найбільш актуальні тоді, коли вилучені речі є вкрай необхідними для роботи, виконання яких-небудь зобов'язань тощо. Так от, повернення тимчасово вилученого під час обшуку майна є реальним явищем, і Кримінально-процесуальним кодексом України¹ передбачений відповідний порядок його повернення.

Статтю 234 КПК передбачено, що обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді.

Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (ст. 236 КПК).

Тобто обшук може проводитися в присутності адвоката, а якщо мова йде про підприємство — або в присутності представника підприємства, проте не є обов'язком слідчого чи прокурора проводити обшук

виключно за наявності вказаних осіб.

У тій же ст. 236 КПК вказано, що перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності — іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія. Тобто надати копію ухвали перед початком обшуку — це обов'язок слідчого. За відсутності бажання керівника підприємства бути присутнім при проведенні обшуку він повинен обов'язково призначити особу — представника підприємства.

Після отримання ухвали слідчого судді, на підставі якої буде проводитися обшук, необхідно уважно ознайомитися з її змістом та перевірити, чи відповідає остання загальним вимогам до судових рішень, передбачених КПК, а також чи містить вона відомості про:

- 1) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали;
- 2) прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук;
- 3) положення закону, на підставі якого постановляється ухвала;
- 4) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку;

¹ Далі за текстом — КПК.

5) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

6) речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук.

Що стосується грошових коштів, то вони є специфічним майном, яке вилучається, однак досить часто ухвали слідчих суддів про обшук містять загальне посилання на грошові кошти, які здобуті злочинним шляхом. Після отримання такої ухвали слідчий вважає, що має право вилучити всі гроші. Але необхідно зазначити, що наразі вже є судова практика, яка визначає, що у разі надання дозволу на вилучення коштів, здобутих злочинним шляхом, ці грошові кошти повинні бути ідентифіковані шляхом позначення серії та номера купюри саме в ухвалі слідчого судді, оскільки тільки так можливо встановити належність коштів до певного злочину.

Тобто в законі чітко вказано, що в ухвалі слідчого судді зазначається вичерпний перелік речей або документів, які мають бути в даному приміщенні чи іншому володінні особи виявлені та вилучені.

Якщо обшук збираються проводити в одному з офісних приміщень, потрібно обов'язково перевірити, чи правильно вказане в ухвалі місце або приміщення, оскільки досить часто трапляється, що представники правоохоронних органів при зверненні до суду з відповідним клопотанням про проведення обшуку зазначають приміщення, де є багато офісних приміщень. Слідчий суддя, в свою чергу, не знаючи таких нюансів, задовольняє клопотання слідчого, результатом чого є незаконне проведення обшуку в будь-якому із офісних приміщень.

11.12.15 р. набув законної сили Закон України від 10.11.15 р. № 769 «Про внесення змін до КПК щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні»², яким уточнено, що слідчий, прокурор має право оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі.

Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном (ч. 7 ст. 236 КПК).

Важливо знати, що тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено (ч. 2 ст. 167 КПК).

Стаття 236 КПК передбачає, що особи, у присутності яких здійснюється обшук, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку.

Особа, у якої проводиться обшук, керівник чи представник підприємства повинні вимагати зазначення чіткого та повного переліку у протоколі обшуку всіх вилучених речей та документів. Необхідно уважно ознайомитись з протоколом обшуку та описом вилученого майна та обов'язково при виявленні будь-яких порушень в ході проведення обшуку вказати про це у протоколі.

Другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якої проведено обшук, а в разі її відсутності — повнолітньому членові її сім'ї або його представникові (ч. 9 ст. 236 КПК).

Статтею 169 КПК передбачено, що тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним.

Згідно з абз. 2 ч. 5 ст. 171 КПК у разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої ст. 235 цього Кодексу, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом

² Далі за текстом — Закон № 769.

наступного дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якій його було вилучено.

Отже, слідчий повинен негайно повернути тимчасово вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу у разі, коли відсутня ухвала слідчого судді про арешт такого майна.

Однак дуже рідко тимчасово вилучене під час обшуку майно повертається особі саме з ініціативи слідчого чи прокурора.

Враховавши головні аспекти оскарження неповернення тимчасово вилученого майна, а також дотримуючись норм та строків, встановлених КПК, своє майно можна повернути.

Розглянемо вказане на прикладах.

ПРИКЛАД 1

19.03.15 р. слідчий суддя Приморського районного суду м. Одеси Іванов В. В., розглянувши скаргу адвоката Питомця А. В., діючого в інтересах ОСОБИ_1, на бездіяльність слідчого, встановив: адвокат Питомець А. В., діючий в інтересах ОСОБИ_1, звернувся до Приморського районного суду м. Одеси зі скаргою на бездіяльність слідчого СВ ОМУ ГУМВС України в Одеській області, яка полягає у неповерненні тимчасово вилученого майна, яке було вилучено під час проведення обшуку від 03.03.15 р.

В обґрунтування скарги скаргник посилається на наступне.

03.03.15 р. слідчий СВ ОМУ ГУМВС України в Одеській області провів обшук за АДРЕСОЮ_1, де мешкає ОСОБА_1. В ході обшуку були вилучені документи, а саме два закордонні паспорти, видані на ім'я ОСОБИ_1.

На даний час стосовно вказаного майна не прийнято рішення щодо його арешту.

Проте незважаючи на відсутність рішення суду щодо накладення арешту на вилучене майно, яке належить ОСОБИ_1 на праві приватної власності, слідчий СВ ОМУ ГУМВС України в Одеській області майно ОСОБИ_1 не повернув.

Тому адвокат Питомець А. В., діючий в інтересах ОСОБИ_1, просить слідчого суддю визнати незаконною бездіяльність слідчого та зобов'язати останнього повернути вилучене майно.

Розглянувши скаргу, заслухавши пояснення учасників судового розгляду та дослідивши надані матеріали, суд дійшов до висновку, що скарга підлягає задоволенню з наступних підстав.

В судовому засіданні встановлено наступне. В провадженні СВ ОМУ ГУМВС України в Одеській області знаходиться кримінальне провадження № 12014160020000510, внесене до Єдиного реєстру досудових розслідувань 05.12.15 р., за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 190 Кримінального кодексу України³.

Ухвалою Приморського районного суду м. Одеси від 26.02.15 р. задоволено клопотання слідчого слідчої групи СВ ОМУ ГУМВС України в Одеській області Сухого Ю. О., погоджене з старшим прокурором прокуратури м. Одеси Меретом М. Д., про проведення обшуку за АДРЕСОЮ_1, де мешкає ОСОБА_1, з метою відшукання та вилучення документів, які підтверджують факт шахрайських дій, вчинених ОСОБОЮ_2 спільно з ОСОБОЮ_1.

03.03.15 р. слідчий СВ Приморського РВ ГУМВС України в Одеській області на підставі ухвали Приморського районного суду м. Одеси від 26.02.15 р. в рамках розслідування кримінального провадження провів обшук за АДРЕСОЮ_1, де мешкає ОСОБА_1. В ході обшуку були вилучені документи, а саме два закордонні паспорти, видані на ім'я ОСОБИ_1.

В подальшому слідчим СВ Приморського РВ ГУМВС України в Одеській області клопотання щодо накладення арешту на тимчасово вилучене майно ОСОБИ_1 під час обшуку від 03.03.15 р. до суду надано не було.

В ході вивчення скарги скаргника та документів, доданих до неї, встановлено, що на даний час ОСОБИ_1 підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 190 КК в рамках розслідування кримінального провадження № 12014160020000510 від 05.12.14 р., не оголошено, причетність її до кримінального провадження органом досудового слідства не доведена.

На підставі викладеного суд вважав, що вимоги скаргника про повернення майна, вилученого

³ Далі за текстом — КК.

за АДРЕСОЮ_1, де мешкає ОСОБА_1, під час проведення обшуку 03.03.15 р. слід задовольнити, майно, яке було вилучено під час вказаного обшуку та яке належить на праві приватної власності ОСОБИ_1, підлягає поверненню володільцю з наступних підстав.

Зазначене майно не входить до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл в ухвалі слідчого судді на проведення обшуку, а тому відповідно до ч. 7 ст. 236 КК воно вважається тимчасово вилученим майном.

Відповідно до вимог ст. 169, ч. 5 ст. 171, ч. 6 ст. 173 КПК слідчий за погодженням з прокурором не пізніше наступного робочого дня після проведення обшуку повинен був звернутись до слідчого судді з клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна, інакше вилучене майно мало бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено.

З відповідним клопотанням слідчий до суду не звертався. Тому скаргу скаржника судом було задоволено, а тимчасово вилучене майно судом зобов'язано повернути (Ухвала слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси по справі № 522/4842/15-к, провадження по справі № 1-«кс»/522/4068/15 від 19.03.15 р.).

ПРИКЛАД 2

10.09.15 р. слідчий суддя місцевого Приморського районного суду м. Одеси Коваленко В. М., розглянувши у судовому засіданні скаргу адвоката Євценка Р. І. в інтересах ОСОБИ_1 на дії слідчого, встановив: адвокат Євченко Р. І. в інтересах ОСОБИ_1 звернувся до Приморського районного суду м. Одеси зі скаргою на дії слідчого з ОВС СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБИ_2 та просив визнати дії слідчого з ОВС СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБИ_2, що проводив 03.09.15 р. обшук в офісному приміщенні ТОВ_1, розташованому за АДРЕСОЮ_1, незаконними та визнати проведення 03.09.15 р. обшуку в офісному приміщенні ТОВ_1, РОЗТАШОВАНОМУ ЗА АДРЕСОЮ_1, незаконним та зобов'язати слідчого з ОВС СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБИ_2, що проводив 03.09.15 р. обшук в офісному приміщенні ТОВ_1, розташованому за АДРЕСОЮ_1, повернути незаконно тимчасово вилучене під час обшуку майно.

В обґрунтування скарги заявник посилається на наступне.

СУФР ГУ ДФС в Одеській області здійснюється досудове розслідування кримінального провадження № 32015160000000086.

Старший слідчий з ОВС СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБА_3 звернувся до суду з клопотанням, погодженим з прокурором, про надання дозволу на проведення обшуку в офісному приміщенні ТОВ_2, розташованому за АДРЕСОЮ_1, з метою відшукування та вилучення документів фінансово-господарської діяльності ТОВ_2 з Південно-Східним територіальним квартирно-експлуатаційним управлінням МО України та підприємствами, що мають ознаки фіктивності, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом.

28.08.15 р. слідчий суддя Приморського районного суду м. Одеси задовольнив зазначене клопотання та ухвалив надати дозвіл на проведення обшуку в офісному приміщенні ТОВ_2, розташованому за АДРЕСОЮ_1, поклавши виконання ухвали на старшого слідчого з ОВС СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБУ_3.

03.09.15 р. в період часу з 20 год 30 хв до 21 год 55 хв на підставі ухвали слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси старшим слідчим СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБОЮ_2 було проведено обшук в офісному приміщенні ТОВ_1, розташованому за АДРЕСОЮ_1, з порушенням низки вимог КПК.

Ухвалу слідчого судді було вручено директору ТОВ_1 приблизно о 20 год 30 хв в офісному приміщенні ТОВ_1. Відразу після вручення копії ухвали слідчий ОСОБА_2 розпочав обшук у приміщенні ТОВ_1, не звертаючи уваги на заперечення директора ТОВ_1 щодо того, що у зазначеній ухвалі не йдеться про обшук приміщень ТОВ_1 і що АДРЕСА_1 включає в себе майже цілий квартал.

Крім того, під час проведення обшуку в офісному приміщенні ТОВ_1, розташованому за АДРЕСОЮ_1, було вилучено більшість документів, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукування в ухвалі слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 28.08.15 р. про дозвіл на проведення обшуку.

Судом було встановлено, що вилучене в ході проведення обшуку майно на входить до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукування в ухвалі слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 28.08.15 р., а тому відповідно до ч. 7 ст. 236 КПК вважається тимчасово вилученим майном.

Таким чином, при вирішенні подальшої долі майна, яке було вилучено в офісному приміщенні ТОВ_1 в по-

рядку ст. 234 — 236 КПК, дозвіл на вилучення якого не було прямо зазначено у відповідному судовому рішенні, слідчим мали застосовуватись положення ч. 5 ст. 171 КПК про обов'язок звернутись до суду з клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна.

На час розгляду даної скарги слідчим суддею клопотання про арешт тимчасово вилученого майна не розглянуто.

За результатом розгляду скарги слідчий суддя зобов'язав слідчого з ОВС СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБУ_2, який проводив 03.09.15 р. обшук в офісному приміщенні ТОВ_1, розташованому за АДРЕСОЮ_1, повернути тимчасово вилучене майно його законному володільцю — ОСОБИ_1 у кримінальному провадженні № 32015160000000086 (Ухвала слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси по справі № 522/18678/15-к, провадження по справі № 1-«кс»/522/14820/15 від 10.09.15 р.).

ПРИКЛАД 3

22.09.15 р. апеляційний суд Одеської області, розглянувши у відкритому судовому засіданні апеляційні скарги адвоката Питомця А. В. в інтересах директора ТОВ_1 ОСОБИ_1 та адвоката Євценка Р. І. в інтересах директора ТОВ_2 ОСОБИ_2 на ухвалу слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 10 вересня 2015 року про арешт майна у кримінальному провадженні № 32015160000000086, встановив: ухвалою слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 10.09.15 р. було задоволено клопотання старшого слідчого з ОВС 1-го ВКР СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБИ_3 про накладення арешту на чекові книжки ТОВ_1, ПП_1, КП_1, накладні та товарні чеки, папки з документами підприємств ТОВ_3, ПП_2, ТОВ_2.

В апеляційних скаргах особи, що їх подали, ставлять питання про скасування ухвали слідчого судді та просять суд постановити нову ухвалу, якою відмовити в задоволенні клопотання слідчого про арешт майна.

Адвокат Питомець А. В. вимоги своєї апеляційної скарги обґрунтовує наступними доводами:

1) обшук в офісному приміщенні ТОВ_1 в порушення вимог ч. 1 ст. 236 КПК був проведений без присутності директора ТОВ_1 ОСОБИ_1 та захисника, що діє в його інтересах;

2) обшук проводився не уповноваженою на те особою;

3) під час проведення обшуку в офісному приміщенні були пошкоджені двері та сейф, що є порушенням ч. 4 ст. 236 КПК;

4) під час проведення обшуку вилучено більшість документів, які не входили до переліку документів, щодо яких прямо надано дозвіл на відшукування та вилучення ухвалою слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 28.08.15 р.;

5) після проведення обшуку слідчим в порушення ч. 9 ст. 236 КПК не було вручено другий примірник протоколу обшуку директору ТОВ_1 ОСОБИ_1 або його захиснику;

6) в клопотанні про арешт тимчасово вилученого майна не зазначені документи, що підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, та не додані оригінали або копії документів, які обґрунтовують клопотання про арешт майна;

7) ухвала слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 10.09.15 р. постановлена після спливу сімдесяти двох годин із дня надходження до суду клопотання про арешт майна, що є порушенням ч. 6 ст. 173 КПК.

Адвокат Євченко Р. І. у своїй апеляційній скарзі виклав аналогічні доводи.

Відповідно до матеріалів провадження та пояснень прокурора у кримінальному провадженні № 32015160000000086 не повідомлено про підозру власникам вилученого майна, жодній службовій (посадовій) особі ТОВ_1, ТОВ_2 чи іншим особам.

В клопотанні слідчого також відсутні посилання на те, що власники вилученого майна в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану підозрюваними.

Таким чином, оскаржувана ухвала слідчого судді суперечить положенням ст. 170 КПК щодо сутності такого заходу забезпечення кримінального провадження та мети його застосування.

Крім того, суд апеляційної інстанції звертає увагу на те, що як клопотання слідчого про арешт тимчасово вилученого майна, так і ухвала слідчого судді в порушення п. 2 ч. 2 ст. 171 КПК не містить точного переліку майна та документів, що підлягають арешту.

В порушення вимог кримінального процесуального закону слідчий суддя розглядав клопотання слідчого понад шість днів. Так, клопотання слідчого про арешт тимчасово вилученого майна надійшло до суду 04.09.15 р., та було розглянуте лише 10.09.15 р.

Слідчим в порушення ч. 6 ст. 173 КПК тимчасово вилучене майно не було повернуто власникам.

Більш того, сторона захисту надала до суду копію ухвали слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 10.09.15 р., якою було задоволено скаргу адвоката Євценка Р. І. в інтересах ОСОБИ_2 на дії слідчого, який проводив обшук в офісному приміщенні ТОВ_2. Суд зобов'язав повернути майно, тимчасово вилучене під час обшуку в офісному приміщенні ТОВ_2, законному володільцю ОСОБИ_2, однак до теперішнього часу ухвала слідчого судді виконана не була.

Апеляційний суд звертає увагу, що в матеріалах, якими обґрунтовується клопотання слідчого про арешт тимчасово вилученого майна, відсутні докази того, що вилучене майно є речовими доказами по кримінальному провадженню.

В судовому засіданні прокурор та слідчий не змогли пояснити, які саме документи були вилучені 03.09.15 р. під час обшуку в офісному приміщенні ТОВ_1 та в подальшому заарештовані оскаржуваною ухвалою слідчого судді та яке вони мають значення для кримінального провадження.

Вказаним недолікам клопотання слідчого про накладення арешту слідчий суддя не дав належної оцінки та безпідставно його задовольнив.

Встановлені апеляційним судом порушення ст. 170 — 173 КПК є істотними, що відповідно до ч. 1 ст. 412 та п. 3 ч. 1 ст. 409 КПК є підставою для скасування судового рішення судом апеляційної інстанції.

За таких обставин апеляційний суд дійшов висновку про те, що ухвала слідчого судді підлягає скасуванню із постановленням нової ухвали, якою у задоволенні клопотання старшого слідчого з ОВС 1-го ВКР СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБИ_3 про накладення арешту на чекові книжки ТОВ_1, ПП_1, КП_1, накладні та товарні чеки, папки з документами підприємства ТОВ_3, ПП_2 та ТОВ_2 слід відмовити, а арештоване майно повернути власникам (Ухвала апеляційного суду Одеської області від 22.09.15 р., провадження № 11-сс/785/1381/15).

ПРИКЛАД 4

25.09.15 р. слідчий суддя Приморського районного суду м. Одеси Дерус А. В., розглянувши у судовому засіданні скаргу адвоката Питомця А. В. в інтересах ОСОБИ_1 на незаконні дії слідчого, встановив: адвокат

Питомець А. В. в інтересах ОСОБИ_1 звернувся до суду зі скаргою, в якій просить визнати дії старшого слідчого з ОВС СУФР ГУДФС в Одеській області ОСОБИ_2, що проводив 03.09.15 р. обшук в автомобілі МАРКИ_1, незаконними; визнати проведення 03.09.15 р. обшуку в автомобілі МАРКИ_1 незаконним; зобов'язати старшого слідчого з ОВС СУФР ГУДФС в Одеській області ОСОБУ_2, що проводив 03.09.15 р. обшук в автомобілі МАРКИ_1, повернути незаконно тимчасово вилучене під час обшуку майно, а саме мобільний телефон МОДЕЛІ_1, та зобов'язати старшого слідчого з ОВС СУФР ГУДФС в Одеській області ОСОБУ_2, що проводив 03.09.15 р. обшук в автомобілі МАРКИ_1, повернути незаконно тимчасово вилучені під час обшуку грошові кошти.

В судовому засіданні встановлено, що 28.08.15 р. слідчий суддя Приморського районного суду м. Одеси Іванов В. В., розглянувши клопотання старшого слідчого з ОВС СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБИ_2 про надання дозволу на проведення обшуку в автомобілі МАРКИ_1, яким користується директор ТОВ_1 ОСОБА_2, з метою відшукування та вилучення документів фінансово-господарської діяльності ТОВ_1 з Південно-Східним територіальним квартирно-експлуатаційним управлінням МО України та підприємствами, що мають ознаки фіктивності.

Таким чином, при вирішенні подальшої долі майна, яке було вилучено в автомобілі МАРКИ_1 в порядку ст. 234 — 236 КПК, дозвіл на вилучення якого не було прямо зазначено у відповідному судовому рішенні, слідчим мали застосовуватись положення ч. 5 ст. 171 КПК про обов'язок звернутись до суду з клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна.

На час розгляду даної скарги слідчим суддею клопотання про арешт тимчасово вилученого майна не розглянуто.

Отже, в порушення вимог ч. 5 ст. 171 КПК слідчий та прокурор тимчасово вилучене майно не повернули його власнику.

За результатом розгляду вказаної скарги судом було зобов'язано старшого слідчого з ОВС СУФР ГУДФС в Одеській області ОСОБУ_2, що проводив 03.09.15 р. обшук в автомобілі МАРКИ_1, повернути незаконно тимчасово вилучене під час обшуку майно, а саме мобільний телефон МОДЕЛІ_1 та грошові кошти (Ухвала слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси Деруса А. В. по справі № 522/18678/15-к,

провадження по справі № 1-«кс»/522/14820/15 від 25.09.15 р.).

ПРИКЛАД 5

28.09.15 р. слідчий суддя Приморського районного суду м. Одеси Іванов В. В., розглянувши в судовому засіданні скаргу, подану в інтересах директора ТОВ_1 ОСОБИ_1, представника директора ТОВ_1 — адвоката Питомця А. В. на дії слідчого, встановив: представник директора ТОВ_1 — адвокат Питомець А. В. звернувся до слідчого судді зі скаргю в порядку ст. 303 КПК на бездіяльність слідчого з ОВС СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБИ_2, яка полягає у не поверненні тимчасово вилученого майна, вилученого під час проведення обшуку від 03.09.15 р.

В судовому засіданні встановлено, що в провадженні слідчого ОВС СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБИ_2 знаходиться кримінальне провадження № 3201516000000086 від 11.03.15 р. за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК.

Ухвалою слідчого судді приморського районного суду м. Одеси від 28.08.15 р. слідчому ОВС СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБИ_2 надано дозвіл на проведення обшуку в офісному приміщенні ТОВ_1, розташованому за АДРЕСОЮ_1.

03.09.15 р. НА ВИКОНАННЯ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ Приморського районного суду м. Одеси від 28.08.15 р. органом досудового розслідування проведено обшук в офісному приміщенні ТОВ_1, розташованому за АДРЕСОЮ_1.

Відповідно до протоколу обшуку від 03.09.15 р. в офісному приміщенні ТОВ_1, розташованому за АДРЕСОЮ_1, було виявлено та вилучено майно.

Вивченням протоколу обшуку від 03.09.15 р. вбачається, що частина майна, яке було вилучено під час обшуку, не відноситься до категорії предметів та документів, відповідно до яких судом надано дозвіл на їх вилучення.

Відповідно до вимог ст. 169, ч. 5 ст. 171, ч. 6 ст. 173 КПК слідчий за погодженням з прокурором не пізніше наступного робочого дня після проведення обшуку повинен був звернутись до слідчого судді з клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна, інакше

вилучене майно мало бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено.

У зв'язку з чим частина майна ТОВ_1 була вилучена під час обшуку 03.09.15 р., а за відсутності даних щодо прямого дозволу на відшукання відповідно до ч. 7 ст. 236 КПК вважається тимчасово вилученим майном.

Тому вимоги заявника про повернення майна, вилученого в ході обшуку від 03.09.15 р. в офісному приміщенні ТОВ_1, розташованому за АДРЕСОЮ_1, слід задовольнити, а тимчасово вилучене майно — повернути скаргнику.

Отже, за результатом розгляду вказаної скарги судом було зобов'язано слідчого з ОВС СУФР ГУ ДФС в Одеській області ОСОБУ_2 повернути власнику ТОВ_1 тимчасово вилучене майно, яке було вилучено під час обшуку від 03.09.15 р. в офісному приміщенні ТОВ_1, розташованому за АДРЕСОЮ_1 (Ухвала слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси по справі № 522/18659/15-к, провадження по справі № 1-кс/522/14804/15 від 28.09.15 р.).

НА ЗАВЕРШЕННЯ

Якщо вами буде встановлено, що слідчим суддею не надався дозвіл на виявлення та вилучення конкретних речей та документів, які все ж таки слідчий незаконно вилучив, звертайтеся до суду в порядку ст. 303 КПК та оскаржуйте незаконні дії слідчого (прокурора) та не повернення тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК, зазначаючи всі свої аргументи, надаючи документи, які будуть підтверджувати право володіння на дане майно, незаконність його вилучення та безпідставність накладення на нього арешту (у випадку звернення слідчого до суду з клопотанням про арешт майна). Діючи оперативно, дотримуючись норм та строків, встановлених КПК, вам обов'язково вдасться повернути майно клієнта.

При цьому необхідно особливу увагу приділити наступному дню після вилучення майна, в який повинно бути подано клопотання слідчого про арешт тимчасово вилученого майна, а також особливу увагу потрібно приділити строку, в який повинно бути розглянуте клопотання, а саме *не пізніше сімдесяти двох годин*. У разі порушення даних строків слідчий повинен негайно повернути тимчасово вилучене майно.

ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ ТА ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ ВЛАСНИКА

Олена Дем'яненко, адвокат,
Заступник голови ГО «Центр реформ, демократії та права»

Беручи до уваги наявну внутрішньоекономічну кризу в Україні, на сьогодні досить гостро стоїть питання реалізації та захисту нашими громадянами свого права на працю. Зокрема, дедалі частішими стають випадки незаконного звільнення працівників за ініціативою власників. З метою узагальнення судової практики щодо вирішення трудових спорів, пов'язаних із звільненням працівників за ініціативою роботодавця (власника), можна виділити наступні аспекти.

Перелік підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця має вичерпний характер. Підстави розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця за сферою дії поділяються на **загальні** (перелік яких закріплено у ст. 40 Кодексу законів про працю України¹) та **додаткові** (перелік яких закріплено у ст. 41 КЗпП).

Загальні підстави поширюються на всіх працівни-

ків підприємства, установи, організації незалежно від їх форми власності та організаційно-правової форми створення.

Додаткові підстави — це підстави, які поширюються тільки на певні категорії працівників, прямо передбачені законодавчими актами України.

Отже, **загальними підставами відповідно до ст. 40 КЗпП є:**

— зміни в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або репрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників
— виявлення невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи, а так само в разі відмови у наданні допуску до державної таємниці або скасування допуску до державної таємниці, якщо виконання покладених на нього обов'язків вимагає доступу до державної таємниці
— систематичне невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення
— прогул (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин
— поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу
— поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння
— нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки по вагітності і пологах, якщо законодавством не встановлений триваліший строк збереження місця роботи (посади) при певному захворюванні. За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з трудовим каліцтвом або професійним захворюванням, місце роботи (посада) зберігається до відновлення працездатності або встановлення інвалідності

¹ Далі за текстом — КЗпП.

— вчинення за місцем роботи розкрадання (в тому числі дрібного) майна власника, встановленого вироком суду, що набрав законної сили, чи постановою органу, до компетенції якого входить накладення адміністративного стягнення або застосування заходів громадського впливу

— звільнення працівника за результатами непроходження випробувального терміну

Роз'яснення щодо порядку застосування як загальних, так і додаткових підстав надаються у постанові Пленуму Верховного суду України від 06.11.92 р. № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів»².

Крім підстав, передбачених ст. 40 КЗпП, **ст. 41 цього Кодексу містить додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця з окремими категоріями працівників за наступних умов:**

— *одноразового грубого порушення* трудових обов'язків керівником підприємства усіх форм власності (філії, представництва, відділення та іншого відокремленого підрозділу), його заступниками, головним бухгалтером підприємства, його заступниками, а також службовими особами митних органів, державних податкових інспекцій, яким присвоєно персональні звання, і службовими особами державної контрольно-ревізійної служби та органів державного контролю за цінами (п. 1)

— *винних дій керівника підприємства*, внаслідок чого заробітна плата виплачувалася невчасно або в розмірах, нижчих від установленого законом розміру мінімальної заробітної плати (п. 1¹)

— *винних дій працівника*, який безпосередньо обслуговує грошові, товарні або культурні цінності, якщо ці дії дають підстави для втрати довіри до нього з боку роботодавця (п. 2)

— *вчинення працівником*, який виконує виховні функції, аморального проступку, не сумісного з продовженням цієї роботи (п. 3)

— *перебування* всупереч вимогам Закону України «Про запобігання корупції» у *прямому підпорядкуванні* у *близької особи* (п. 4)

— *припинення повноважень посадових осіб* (п. 5)

Чинним законодавством про працю встановлена можливість розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця і в інших випадках:

— звільнення із суміщуваної роботи у зв'язку з прийняттям на роботу іншого працівника, який не є сумісником, а також у зв'язку з обмеженнями на роботу за сумісництвом, передбаченими чинним законодавством України (що передбачено п. 8 Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ, організацій, затвердженого спільним наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства фінансів України від 28.06.93 р. № 43);

— незадовільного результату випробування, який було обумовлено під час прийняття на роботу (ст. 28 КЗпП);

— виявлення спільної роботи родичів на підприємстві (ст. 25¹ КЗпП);

— відмови працівника від переведення на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, а також відмови від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці (п. 6 ст. 36 КЗпП);

— передбачених контрактом (п. 8 ст. 36 КЗпП);

— порушення установлених правил прийняття на роботу (ст. 7 КЗпП).

ПОРЯДОК ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ ВЛАСНИКА

Розірвання трудового договору у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці

За загальним правилом про розірвання трудового договору з працівником власник або уповноважений ним орган зобов'язаний під розписку попередити працівника особисто не пізніше ніж за два місяці до звільнення, одночасно запропонувавши працівникові іншу роботу на цьому ж підприємстві.

² Далі за текстом — постанова Пленуму № 9.

З цього приводу Міністерством юстиції України 01.02.11 р. було надано Роз'яснення «Порядок розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу»³.

Варто зазначити, що відповідно до ст. 42 КЗпП при скороченні чисельності або штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці переважне право на залишення на роботі надається працівникам з більш високою кваліфікацією і продуктивністю праці.

При цьому при рівних умовах продуктивності праці і кваліфікації перевага в залишенні на роботі надається таким працівникам:

- сімейним — за наявності двох і більше утриманців;
- особам, в сім'ї яких немає інших працівників з самостійним заробітком;
- з тривалим безперервним стажем роботи на даному підприємстві, в установі, організації;
- які навчаються у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах без відриву від виробництва;
- учасникам бойових дій, інвалідам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
- авторам винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій;
- які дістали на цьому підприємстві, в установі, організації трудове каліцтво або професійне захворювання;
- особам з числа депортованих з України протягом п'яти років з часу повернення на постійне місце проживання до України;
- з числа колишніх військовослужбовців строкової служби та осіб, які проходили альтернативну (невійськову) службу, — протягом двох років з дня звільнення їх зі служби.

Якщо ж працівник, який підлягає звільненню, не погоджується на запропоновану йому роботу, подальше своє працевлаштування він здійснює самостійно або через державну службу зайнятості, куди власник або уповноважений ним орган зобов'язаний надавати інформацію про наступне вивільнення працівників із зазначенням їх професій, спеціальностей, кваліфікацій та розмірів оплати праці.

Також доцільно звернути увагу на те, що ст. 42¹ КЗпП передбачає, що працівники, звільнені у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, в тому числі реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників (крім випадку ліквідації підприємства, установи, організації), протягом одного року з моменту звільнення мають право на укладення трудового договору, у разі якщо власник або уповноважений ним орган провадить прийняття на роботу працівників аналогічної кваліфікації.

Розірвання трудового договору у зв'язку з невідповідністю працівника займаній посаді

Розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу можливе при виявленні невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи.

Звільнення працівника за такою підставою, як невідповідність працівника займаній посаді, можливе за ініціативою власника або уповноваженого ним органу у випадку дискваліфікації, відсутності документа про освіту, досвіду трудової діяльності.

Невідповідність працівника посаді, яку він займає, або виконуваній роботі може виявлятися також у стані здоров'я, що перешкоджає продовженню роботи. Наявність протипоказань обов'язково фіксується у медичному висновку, згідно з яким працівника визнано інвалідом і йому рекомендована робота інша, ніж та, що раніше ним виконувалася.

У такому випадку власник або уповноважений ним орган може перевести працівника на іншу, менш кваліфіковану або більш легку роботу (за його згодою) з урахуванням медичного висновку або звільнити такого працівника у разі неможливості переведення його на легшу роботу.

Розірвання трудового договору у разі систематичного невиконання працівником без поважних причин своїх обов'язків

Пунктом 3 ч. 1 ст. 40 КЗпП передбачена така підстава припинення трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу, як розі-

³ Далі за текстом — Роз'яснення Мін'юсту.

рвання трудового договору з працівником у разі систематичного невиконання ним без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до нього раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення.

Згідно з Роз'ясненням Мін'юсту застосування цієї норми можливе за таких умов:

— працівником допущено невиконання або неналежне виконання покладених на нього трудових функцій навмисно;

— зазначене невиконання або неналежне виконання трудових функцій стосується саме трудових обов'язків, визначених трудовим договором;

— систематичність невиконання обов'язків.

За загальним правилом для звільнення працівника за такою підставою власник або уповноважений ним орган повинен застосувати до працівника заходи дисциплінарного впливу, витребувати у працівника пояснення в письмовій формі стосовно вчиненого проступку.

Прогул як підстава розірвання трудового договору

На підставі п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП власник або уповноважений ним орган має право розірвати трудовий договір у випадку здійснення працівником прогулу без поважних причин.

Прогул — це відсутність працівника на роботі без поважних причин більше трьох годин (безперервно чи загалом).

Для звільнення працівника за такою підставою власник або уповноважений ним орган повинен мати докази, що підтверджують відсутність працівника на робочому місці більше трьох годин упродовж робочого дня.

Доцільно зазначити, що невихід на роботу у зв'язку із самовільним використанням працівником відпустки, відгулів за відпрацьовані раніше дні, залишення роботи без попередження власника чи уповноваженого ним органу визнаються прогулом і можуть бути причиною звільнення працівника (Роз'яснення Мін'юсту).

Розірвання трудового договору у разі тривало-го нез'явлення на роботу

Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 40 КЗпП трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності

можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом лише у випадках нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки по вагітності і пологах, якщо законодавством не встановлений триваліший строк збереження місця роботи (посади) при певному захворюванні. За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з трудовим каліцтвом або професійним захворюванням, місце роботи (посада) зберігається до відновлення працездатності або встановлення інвалідності (Роз'яснення Мін'юсту, постанова Пленуму № 9).

При цьому слід зазначити, що вихід на роботу хоча б на один день перериває цей строк. І надалі чотири-місячний строк повинен обчислюватися знову. Підсумовуватися періоди нез'явлення на роботу тривалістю менш як чотири місяці не можуть.

Поновлення працівника на роботі як підстава звільнення іншого працівника

Ще однією з підстав звільнення працівника за ініціативою власника або уповноваженого ним органу є поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу. При цьому поновлення є підставою для звільнення тільки в тому випадку, якщо воно проводиться відповідно до чинного законодавства України.

Поновлення на роботі можливе у таких випадках:

— згідно з рішенням суду, якщо працівник звільнений без законних підстав;

— якщо працівник звільнений без погодження з профспілковим органом (у випадку, коли погодження з профспілковим органом є обов'язковим згідно із законом);

— у випадку, якщо працівника звільнено з роботи у зв'язку з незаконним засудженням.

Розірвання трудового договору у разі появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння

На підставі п. 7 ч. 1 ст. 40 КЗпП власник або уповноважений ним орган може розірвати трудовий договір з працівником за появу на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

Для звільнення працівника з цієї підстави достатньо одноразового вчинення такого факту порушення трудової дисципліни.

Підтвердженням факту появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння може слугувати медичний висновок за результатами огляду працівника, а також акт, який складено керівництвом за участю представників громадськості.

Вчинення розкрадання як підстава розірвання трудового договору

Підставою для розірвання трудового договору з працівником є вчинення ним за місцем роботи розкрадання майна власника або уповноваженого ним органу незалежно від кількості і вартості викраденого.

Звільненими за такою підставою можуть бути працівники, провина яких встановлена вироком суду, що набрав законної сили, або підтверджена постановою компетентного органу про накладання адміністративного стягнення (Роз'яснення Мін'юсту).

ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ ВЛАСНИКА

Припинення трудового договору за ініціативою роботодавця оформляється виданням наказу (розпорядження) власника або уповноваженого ним органу. У такому наказі (розпорядженні) повинні бути зазначені підстави припинення трудового договору в точній відповідності з формулюваннями законодавства про працю і конкретним посиланням на статтю, пункт закону. При розірванні трудового договору (контракту) з ініціативи працівника з причин, з якими законодавство пов'язує надання певних пільг і переваг, запис про звільнення в трудову книжку вноситься із зазначенням цих причин.

При звільненні працівника виплата всіх сум, що належать йому від підприємства, установи, організації, здійснюється в день звільнення.

Якщо працівник у день звільнення не працював, то зазначені суми мають бути виплачені не пізніше наступного дня після подання звільненим працівником вимоги про розрахунок. У разі спору про розмір сум, належних працівникові при звільненні, власник або уповноважений ним орган у будь-якому разі повинен у зазначений вище строк виплатити не оскаржувану ним суму.

При припиненні трудового договору на підставах, зазначених у п. 6 ст. 36 та пп. 1, 2, 6 ч. 1 ст. 40 КЗпП (через незалежні від працівника причини), працівникові

виплачується вихідна допомога у розмірі, не меншому від середнього місячного заробітку.

У разі призову або вступу на військову службу, направлення на альтернативну (невійськову) службу (п. 3 ст. 36 КЗпП) — у розмірі двох мінімальних заробітних плат. Внаслідок порушення роботодавцем законодавства про працю, колективного чи трудового договору (ст. 38 і 39 КЗпП) — у розмірі, передбаченому колективним договором, але не меншому від тримісячного середнього заробітку.

Проблемні питання звільнення працівників за ініціативою власника. Судова практика

На сьогодні існує досить багато проблем, пов'язаних з правовим врегулюванням питань щодо звільнення працівників. Проблеми недосконалості чинного законодавства не минуло й питання звільнення працівників за ініціативою власника. Це зумовлено перш за все застарілістю основного законодавчого акта, який врегульовує трудові відносини працівників та роботодавців, — Кодексу законів про працю України, який був прийнятий ще 10.12.71 р.

Даним документом встановлено вичерпний перелік підстав, за якими може бути звільнено працівника за ініціативою власника. Але, як свідчить практика, через законодавчу невизначеність процедури проведення такого звільнення працівників виникають досить багато спірних питань та грубих порушень прав та інтересів працівників під час звільнення. Саме через розгалуженість правових норм, які закріплюють права та гарантії, «певний імунітет» працівників від свавілля роботодавців — посилення ризиків щодо грубого порушення трудових прав працівників та незаконного звільнення працівників.

Розглянемо найбільш поширені порушення прав та гарантій працівників на працю, які порушуються роботодавцями.

Наприклад, на практиці існує певне коло проблемних питань щодо періодів, за якими не допускається звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу а саме, в період тимчасової непрацездатності працівника, а також під час перебування працівника у відпустці (ч. 3 ст. 40 КЗпП). Однак це не вичерпний перелік підстав заборони такого звільнення. Так, заборона звільнення працівників розповсюджується на час виконання державних або громадських обов'язків працівником (ч. 1 ст. 119 КЗпП),

які, в свою чергу, можуть здійснюватися у робочий час. Але поряд із цим у чинному законодавстві України відсутні будь-які роз'яснення або закріплені порядок залучення працівників до виконання державних чи громадських обов'язків.

Приклад. У справі № 22ц-20178/2009 від 03.03.09 р., яка перебувала у провадженні Апеляційного суду Дніпропетровської області, щодо незаконного звільнення працівника за п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП (з підстав прогулу) з посади оператора 4-го розряду посту управління цеху ВАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» було визнано, що час відсутності працівника з причин його зайнятості у засіданнях профспілкового комітету, де він був головою комітету, є різновидом виконання державних або громадських обов'язків в розумінні ч. 1 ст. 119 КЗпП. Тому звільнення працівника за п. 4 ч. 1 ст. 40 цього Кодексу (прогул) є незаконним, адже виконання державних або громадських обов'язків працівників допускається в робочий час.

Окрім зазначеного, досить поширеним на практиці є звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу без погодження такого звільнення з первинною профспілковою організацією у випадках, передбачених ст. 43 КЗпП. Відповідно до ч. 1 ст. 43 цього Кодексу звільнення працівника з ініціативи власника за пп. 1 (крім випадку ліквідації підприємства, установи, організації), 2 — 5, 7 ст. 40 і пп. 2 і 3 ст. 41 КЗпП може бути проведено лише за попередньою згодою виборного органу (профспілкового представника), первинної профспілкової організації, членом якої є працівник, крім випадків, коли розірвання трудового договору із зазначених підстав здійснюється з прокурором, поліцейським і працівником Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань України, Національного антикорупційного бюро України чи органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства.

У зазначених випадках виборний орган первинної профспілкової організації, членом якої є працівник, розглядає у п'ятнадцятиденний строк обґрунтоване письмове подання власника або уповноваженого ним органу про розірвання трудового договору з працівником.

Однак досить часто роботодавці ігнорують вищезазначені вимоги ст. 43 КЗпП або не зважають на рішення

первинної профспілкової організації, що призводить до незаконного звільнення працівників.

Приклад. У справі № 6-2130 від 19.04.11 р., яка перебувала у провадженні Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, було визнано незаконним звільнення працівника за п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП (з підстав прогулу) з посади артистки-вокалістки 2-ї категорії Одеського національного академічного театру опери та балету через те, що, незважаючи на обґрунтовану відмову від первинної та обласної профспілкових організацій на звільнення працівника (яка була членом профкому), роботодавець звільнив її з посиланням на неправомірність такої відмови.

Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ було розцінено вищевказані дії роботодавця як порушення ст. 43 КЗпП.

Поряд із наведеними на практиці існують й інші спірні питання щодо звільнення працівника з ініціативи власника, серед яких: фіксація перебування працівника на робочому місці у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, питання фіксації відсутності працівника на робочому місці, звільнення публічних службовців за ініціативою роботодавця тощо.

ПІДСУМОВУЮЧИ

Враховуючи наявну судову практику та правове врегулювання питання звільнення працівників за ініціативою власника, можна зробити наступні висновки. Чинним законодавством України про працю не закріплено єдиний та прозорий порядок розірвання трудового договору за ініціативою власника, що призводить до численних порушень трудових прав працівників з боку роботодавців, а існуючі вимоги трудового законодавства щодо процедурних питань звільнення працівника за ініціативою власника є досить загальними, що породжує складнощі у захисті прав працівників під час трудових відносин з роботодавцями.

Вищевказані проблеми виникають через застарілість законодавства, що регулює трудові відносини, його розрізненість, неуніфікованість, перебування на стадії розвитку. Тому наразі дедалі більшої актуальності набуває питання прийняття нового трудового кодексу, який би містив в собі конкретний порядок, вичерпні вимоги та систематизовані гарантії працівників від незаконного звільнення.

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У ПРОВАДЖЕННІ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Надія Писаренко, доцент кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, к. ю. н.

Принципи судового провадження в справах про адміністративні правопорушення мають ґрунтуватися на основоположних ідеях відправлення правосуддя, закріплених у міжнародних нормативно-правових актах. Такі ідеї відображено, зокрема, у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹ 1950 р. Це конвенційне положення закріплює елементи права на справедливий судовий розгляд, кожен з яких має бути реалізований при вирішенні питання про винуватість особи у вчиненні адміністративного правопорушення.

Нині суди вправі розглядати справи про адміністративні правопорушення, ознаки яких закріплено майже у 140 статтях Кодексу України про адміністративні правопорушення². У більшості із статей передбачено можливість застосування відносно осіб, які притягаються до відповідальності, найжорсткіших стягнень — великих за розміром штрафів, позбавлення на тривалий строк спеціальних, наданих особам прав, оплатного вилучення та конфіскації предметів, що були знаряддями вчинення чи безпосередніми об'єктами правопорушень, громадських і виправних робіт, адміністративного арешту та арешту з утриманням на гауптвахті.

У 2014 році у зв'язку з прийняттям Закону України від 14.10.14 р. № 1700 «Про запобігання корупції» було відкориговано деякі загальні положення КпАП, зокрема ті, що стосуються видів адміністративних стягнень. Тепер до переліку останніх включено таке додаткове стягнення, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Відповідно до ст. 30 КпАП таке стягнення також призначається судом. Цікавим є те, що на строк від шести місяців до одного року це стягнення може бути застосовано, навіть якщо

воно не передбачено санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КпАП. У такому випадку суд з урахуванням характеру порушення, вчиненого за посадою, інших обставин справи має самостійно визнати, чи можна зберегти за особою, що притягається до відповідальності, право обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Строком на один рік це стягнення призначається лише у випадку, коли його спеціально передбачено санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КпАП.

Відзначимо також, що у випадку притягнення до відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, можуть бути накладені одне основне і два додаткові стягнення, що, до речі, не узгоджується із загальними правилами, закріпленими у ст. 25 КпАП.

З огляду на суворість «покарання», застосовуваного судом за вчинення адміністративних правопорушень, можна впевнено стверджувати, що судові провадження у справах про притягнення до адміністративної відповідальності має ґрунтуватися на принципах, реалізація яких мінімізує імовірність вжиття примусових заходів відносно особи, винуватість якої може бути поставлена під сумнів.

¹ Далі за текстом — Конвенція.

² Далі за текстом — КпАП.

Одним із міжнародних нормативно-правових документів, де вміщено подібні принципи, є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Зокрема, ст. 6 цього акта передбачено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

На перший погляд, процесуальні гарантії, випи-сані у згаданій статті, поширюються тільки на випадки вирішення справ, які стосуються «цивільних прав та обов'язків» і «кримінального обвинувачення». Але практикою Європейського суду з прав людини³, сформованою на основі Конвенції, визначено, що зазначені поняття автономні, і національна правова класифікація конкретного «права» чи «обвинувачення» не є остаточною, коли вирішується питанням про можливість застосування ст. 6 Конвенції⁴. Так, Суд вважає обвинувачення «кримінальним», якщо згідно з внутрішнім законодавством держави обвинувачення належить до сфери «кримінального права». Якщо за внутрішнім законодавством обвинувачення належить не до кримінального права, то Суд вирішує питання, чи не належить воно до «сфери кримінального права» в тому автономному тлумаченні, яке дає цьому терміну Конвенція⁵.

У своїх рішеннях Суд закріплює також інформацію відносно трьох критеріїв, що мають бути враховані при вирішенні питання про належність до «сфери кримінального права» тих чи інших справ. Такими критеріями є: 1) чи належить правопорушення до сфери кримінального права; 2) характер правопорушення; 3) суворість покарання за таке правопорушення⁶.

На підставі аналізу рішень Суду науковці констатують, що перший критерій — належність правопорушення до сфери кримінального права — має лише формальний та відносний характер. Більш вагомим вони вважають характер правопорушення, який можна оцінити, відповівши на питання, чи можна визнати, що у дотриманні правила, яке порушено, зацікавлені не певні особи, а все населення. Відносно третього критерію, то загальновідомо, що до «сфери кримінального права» належать покарання, пов'язані з позбавленням свободи, а також такі, що спричиняють значних негативних наслідків⁷.

Зауважимо, що, за позицією Суду, два останні критерії (характер правопорушення і суворість покарання) є альтернативними, тобто для віднесення правопорушення до сфери кримінального права досить одного з них.

Для прикладу згадаємо рішення у справах «Гурепка проти України» та «Корнев і Карпенко проти України», в яких Суд оперує одним із наведених критеріїв задля того, щоб встановити належність адміністративного правопорушення до сфери кримінального права.

У **рішенні в справі «Корнев і Карпенко проти України»** (*Kornev and Karpenko v. Ukraine*) від 21.10.10 р. відзначено, що заявниця Карпенко у зв'язку з вчиненням адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 185³ КпАП, була покарана шляхом накладення штрафу. Але санкцією вказаної статті на момент, коли заявниця притягалася до відповідальності, було закріплено можливість застосування адміністративного арешту. Отже, правопорушення, про яке йдеться, не є незначним, а провадження з розгляду справи про притягнення до відповідальності за його вчинення має відбуватися на засадах, подібних до тих, що запроваджені для розгляду кримінальної справи⁸.

До речі, питання щодо критеріїв, за якими правопорушення може бути віднесено до незначних, також

³ Далі за текстом — Суд, ЄСПЛ.

⁴ Віткаускас Д. Стаття 6 Європейської конвенції з прав людини / Д. Віткаускас // Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / за ред. О. Л. Жуковської. — К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2004. — С. 201-232.

⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Девеєр проти Бельгії» (*Deweert v. Belgium*) від 27 лютого 1980 р., серія А, № 35.

⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Енгель та інші проти Нідерландів» (*Engel and Others v. Netherlands*) від 8 червня 1976 р., серія А, № 22.

⁷ Толочко О. Право на справедливий судовий розгляд (стаття 6 ЄКПЛ) у світлі українського законодавства та правозастосовної практики / О. Толочко // Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / за ред. О. Л. Жуковської. — К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2004. — С. 233-270.

⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» (*Kornev and Karpenko v. Ukraine*) від 21 жовтня 2010 р. // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 2011. — № 4. — С. 88-106.

було порушено у пояснювальній записці до Протоколу № 7 до Конвенції. У записці відзначено, що основним критерієм є те, чи карається правопорушення позбавленням волі. Посилаючись на це пояснення, Суд у рішенні в справі «Гурепка проти України» (*Gurepka v. Ukraine*) від 08.04.10 р. демонструє точку зору, яка повністю співпадає із викладеною у справі «Корнев і Карпенко проти України»: заявник Гурепка притягнувся до відповідальності за ч. 1 ст. 185³ КпАП, яка передбачала можливість застосування адміністративного арешту строком до 15 діб; наявність у санкції основного покарання у вигляді позбавлення волі унеможливорює віднесення порушення до числа незначних⁹.

Цікавими видаються також аргументи з приводу застосовності ст. 6 Конвенції у провадженнях в справах про притягнення до адміністративної відповідальності, наведені Судом у рішенні «Лучанінова проти України» (*Luchaninova v. Ukraine*) від 09.06.11 р.

Заявниця Лучанінова за постановою суду була піддана стягненню у вигляді штрафу в розмірі 51 грн. за правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 51 КпАП. У постанові зазначалося, що Лучанінова вчинила крадіжку майна підприємства, де вона працювала. Голова Верховного Суду України¹⁰ переглянув рішення, ухвалене відносно заявниці, визнав останню винною, однак від відповідальності її звільнив за малозначністю порушення, обмежившись усним зауваженням. Пізніше Лучанінову було звільнено із займаної посади на підставі того, що вона була винна у крадіжці майна підприємства.

ЄСПЛ зауважив, що санкція ч. 1 ст. 51 КпАП вста-

новлює можливість застосування відносно винних штрафу або виправних робіт. Але з огляду на загальний характер законодавчого положення, яке порушила заявниця, а також на профілактичну та каральну мету стягнень, передбачених цим положенням, провадження у справі Лучанінової, за твердженням Суду, є кримінальним для цілей застосування Конвенції. Той факт, що стягнення, накладене судом першої інстанції, — штраф — було згодом замінене на зауваження, не може позбавити правопорушення, вчиненого заявницею, притаманного йому кримінального характеру¹¹.

Викладене вище дозволяє дійти висновку, що у розумінні Конвенції адміністративні правопорушення, справи щодо яких розглядаються судом, є належними до сфери кримінального права, якщо (а) у виконанні правил, що знаходяться під охороною відповідних статей КУпАП, зацікавлені всі громадяни та/або (б) притягнення до відповідальності за певні діяння тягне накладення на винних серйозних «каральних» стягнень. Отже, у судовому провадженні в справах про притягнення до адміністративної відповідальності за наявності означених критеріїв дотримання процесуальних гарантій, які можна виокремити у контексті захисту права на справедливий суд, є обов'язковим.

Такі гарантії впливають зі змісту ст. 6 Конвенції. Деякі з них закріплено у ст. 13 та Протоколі № 7 до Конвенції. Всі ці гарантії текстуально виглядають як права особи, яка розраховує на справедливий судовий розгляд справи, де вона виступає однією зі сторін.

Так, у п. 1 ст. 6 Конвенції зафіксовано права на:

а) рівний доступ до суду і рівність перед судом
б) справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку без зволікання
в) відкритий судовий розгляд
г) розгляд компетентним, незалежним та безстороннім судом
д) розгляд лише судовим органом, створеним відповідно до закону
е) конфіденційне і безпосереднє спілкування із захисником, обраним на власний розсуд

⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Гурепка проти України» (*Gurepka v. Ukraine*) від 8 квітня 2010 р. // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 2011. — № 3. — С. 192-201.

¹⁰ Далі за текстом — ВСУ.

¹¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Лучанінова проти України» (*Luchaninova v. Ukraine*) від 9 червня 2011 р. // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 2012. — № 3. — С. 64-81.

У п. 2 ст. 6 Конвенції йдеться про право особи вважатися невинуватою доти, доки вину не буде встанов-

лено судом згідно із законом.

Пункт 3 ст. 6 закріплює наступні права особи:

а) бути негайно і детально поінформованою зрозумілою мовою про характер і причини обвинувачення проти неї
б) мати достатньо часу і можливостей для підготовки свого захисту
в) захищати себе особисто чи використовувати правову допомогу захисника, обраного на власний розсуд, у тому числі право мати доступ до захисника на досудовій стадії
г) допитувати свідків обвинувачення та свідків захисту на тих самих умовах
д) не бути вимушеним свідчити проти себе або визнати вину

У Протоколі № 7 до Конвенції відображено гарантії щодо можливості перегляду рішення про притягнення до відповідальності, а також щодо наслідків притягнення до відповідальності особи, вина якої не була доведена. У п. 1 ст. 2 цього Протоколу відзначено, що кожен, кого суд визнав винним у вчиненні правопорушення відповідно до закону, має право на перегляд судом вищої інстанції факту визнання його винним або винесеного йому вироку. Стаття 3 Протоколу передбачає, що якщо остаточним рішенням особу було засуджено за вчинення правопорушення і якщо винесений їй вирок було потім скасовано або її було помилувано на підставі нового чи нововиявленого факту, який беззаперечно доводить наявність судової помилки, то ця особа, яка зазнала покарання в результаті такого засудження, має одержати відшкодування згідно із законом або практикою відповідної держави, якщо тільки не буде доведено, що зазначений невідомий факт не було свого часу виявлено повністю або частково з вини цієї особи.

За останні роки ЄСПЛ ухвалено чимало рішень у справах проти України, якими констатовано порушення Конвенції. Зі змісту деяких з них випливає: ці порушення допущено у зв'язку із тим, що українські суди, звертаючись до окремих норм адміністративного права (зокрема, до приписів КпАП), не враховують обов'язковості конвенційних положень, якими поміж іншого закріплено наведені вище гарантії права на справедливий суд.

Зауважимо, що більшість рішень Суду у справах проти України набуло статусу остаточних. Це надало можливості заявникам у справах ставити питання про перегляд ВСУ рішень національних судів, постановлених із порушенням Україною міжнародних зобов'язань.

На підставі аналізу рішень Суду, а також позицій ВСУ у справах, де оцінюється законність притягнення осіб до адміністративної відповідальності, можна запропонувати низку висновків, з огляду на які, на нашу думку, має формуватися не тільки судова практика з розгляду справ про адміністративні правопорушення, а й удосконалюватися норми КпАП.

1. Судове провадження у справі про адміністративне правопорушення вважається справедливим за умови, якщо розгляд такої справи був публічним.

Прикладом рішення, у якому ЄСПЛ демонструє наведену позицію, може слугувати рішення, ухвалене за результатами розгляду справи «Лучанінова проти України».

Засідання суду у справі про відповідальність, що була порушена відносно заявниці, проводилося у приміщенні лікарні, де Лучанінова тимчасово перебувала. Це було обумовлено тим, що заявниця, присутність якої за законом була обов'язковою, у судові засідання не з'являлась, а двомісячний строк, встановлений для накладення стягнення за вчинення правопорушення, спливав.

Хоча у цьому випадку доступ громадськості до судового розгляду справи про відповідальність формально не був обмежений, обставини, за яких він відбувся, за позицією Суду, були очевидною перешкодою для його публічності. Суд навів наступні аргументи на обґрунтування цієї точки зору. По-перше, розгляд відбувся у лікарні з обмеженим доступом. По-друге, суд не дозволив іншим особам, крім учасників провадження, залишитися в палаті, де відбувся розгляд, або входити до неї. По-третє, з матеріалів не вбачається існування загальнодоступної інформації про дату та місце засідання.

Суд також наголосив на тому, що найбільш доцільний спосіб врегулювання ситуації, коли особа, яка притягається до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, не з'являється до суду, має визначатися національними судами. Але у цій ситуації заходи, до яких вдався суд, не були «суворо необхідними» у розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції, а тому очевидним є те, що їх застосування обмежило право заявниці на публічний розгляд її справи.

2. Встановлення необґрунтовано нетривалих строків для розгляду справи про адміністративне правопорушення тягне порушення права особи мати час та можливості для підготовки свого захисту, а також права на юридичну допомогу за власним вибором.

Згадані вище права закріплено у підпунктах «b» і «с» п. 3 ст. 6 Конвенції. Їх порушення констатовано у рішеннях Суду в справах «Корнєв і Карпенко проти України», «Веренцов проти України» та «Лучанінова проти України».

Відзначимо, що у першій справі Суд досліджував питання відповідності конвенційним приписам процедур притягнення заявниці Карпенко до відповідальності за ч. 1 ст. 185³ КпАП, а в другій — заявника Веренцова за ст. 185 та ч. 1 ст. 185¹ КпАП.

На момент розгляду справ про притягнення до відповідальності Карпенко та Веренцова статтю 277 КУпАП було встановлено, що справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтю 185 та частиною 1 статті 185³, розглядаються судами протягом доби, а статтю 185¹ — у триденний строк.

У рішеннях по справах Карпенко та Веренцова Суд нагадав, що підпункт «b» пункту 3 статті 6 Конвенції гарантує обвинуваченому «адекватний час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту». Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином, без перешкод викласти суду, який розглядає справу, всі необхідні аргументи захисту і таким чином вплинути на результат провадження. Більше того, засоби, доступні кожному, хто обвинувачується у вчинення правопорушення, мають включати можливість ознайомитися з результатами розслідування, що проводилося протягом провадження, з метою підготовки свого захисту. Питання адекватності часу та засобів, наданих обвинуваченому,

повинно оцінюватися з огляду на обставини кожної конкретної справи.

І у справі Карпенко, і у справі Веренцова Суд зауважив, що незважаючи на відсутність чіткого зазначення точного проміжку часу між складанням протоколів про адміністративні правопорушення та розглядом справ відносно заявників очевидним є те, що він не перевищував кількох годин. Навіть якщо допустити, що дані справи не були складними, Суд висловив сумнів у тому, що обставини, за яких проводився їх розгляд, були такими, що надавали заявникам можливості належним чином ознайомитися з обвинуваченням і доказами проти них, адекватно оцінити їх і розробити ефективну юридичну стратегію свого захисту. Подальше апеляційне оскарження, яке мало місце у справі Веренцова, на думку Суду, не могло виправити ситуацію з огляду на те, що на той час, коли апеляційний суд розглянув скаргу заявника, він уже відбув строк свого адміністративного арешту. Отже, в зазначених справах Суд дійшов висновку, що заявникам не було надано адекватні час і засоби для підготовки їх захисту.

Щодо права на юридичну допомогу за власним вибором, то Судом так само було встановлено його порушення в обох розглядуваних справах. Однак у рішеннях по кожній з них описано різний вияв такого порушення. Так, у справі Веренцова національний суд відмовив заявникові у задоволенні клопотання щодо забезпечення представництва його інтересів адвокатом за його власним вибором на тій підставі, що заявник сам був правозахисником. Критикуючи таку аргументацію, Суд вказав, що не кожен правозахисник є адвокатом, і навіть якщо така особа і є адвокатом, то це не означає, що вона не була вразливою або не потребувала підтримки у своєму процесуальному статусі підозрюваного. Якщо особа вважає, що вона потребує юридичної допомоги, і національне законодавство гарантує їй право на захисника, незалежно від її власної обізнаності в юридичних питаннях, відмова національних органів задовольнити її клопотання про юридичне представництво виглядає незаконною та свавільною¹².

В іншій справі заявниця Карпенко стверджувала, що хоча вона не зверталася із клопотанням про забезпечення юридичного представництва її інтересів, їй не можна дорікати за це, оскільки, як було зазначе-

¹² Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» (*Vyrentsov v. Ukraine*) від 11 квітня 2013 р. // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 2013. — № 3. — С. 73-104.

но вище, вона не мала часу оцінити ситуацію й усвідомити необхідність і важливість такого клопотання для розгляду її справи. Отож, Суд дійшов висновку, що бездіяльність заявниці не звільняє державу від відповідальності за порушення її процесуальних прав.

У рішенні в справі «Лучанінова проти України» Суд акцентував увагу на праві особи, щодо якої вирішується питання про відповідальність, брати ефективну участь у провадженні. Саме таке право заявниці було порушено через те, що вона не була завчасно повідомлена про судовий розгляд, а тому не могла підготуватися для участі в ньому. Крім цього, Лучанінова подала клопотання про надання безоплатної правової допомоги, і національний суд задовольнив його, призначивши захисника для її захисту. Але до судового розгляду заявницю не повідомили про це, і, таким чином, вона не могла скористатися юридичною допомогою для підготовки свого захисту.

3. Провадження у справі про адміністративне правопорушення вважається справедливим за умов виконання судом вимоги проголошення судового рішення публічно.

Цей висновок сформульовано у рішенні Суду в справі «Шмушкович проти України». Заявник у зверненні до Суду повідомив, що він був притягнутий до відповідальності за ст. 185¹ КпАП із накладенням на нього стягнення у вигляді штрафу в розмірі 170 грн. Шмушкович стверджував, що постанова про застосування відносно нього стягнення є протиправною, бо заборона організованого ним мирного зібрання здійснена всупереч Конституції України, а судові рішення у справі щодо нього не було проголошено публічно.

У цій справі Суд не визнав недотримання вимоги щодо публічного проголошення судового рішення. За позицією Суду, зазначена вимога була виконана за допомогою публічного постановлення рішення апеляційним судом.

Разом з тим Суд відреагував на аргументи Уряду України щодо необов'язковості дотримання цієї вимоги у провадженні в справі про адміністративне правопорушення. Такі аргументи зводилися до того, що КпАП, на відміну від інших процесуальних законів, не встановлює, що рішення необхідно проголошувати публічно. Адже, на погляд Уряду, провадження щодо адміністративних правопорушень є незначущими,

численними та часто повторюваними, і, таким чином, вимога щодо публічного проголошення рішень була б для цих проваджень надто обтяжливою.

Суд не погодився із таким твердженням Уряду й наголосив, що публічний характер провадження захищає сторони від таємного відправлення правосуддя без громадського контролю; він є одним із засобів, яким можна зберегти довіру до судів як вищої, так і нижчої інстанцій. Суд зауважив також, що провадження у справі заявника Шмушковича стосувалося правопорушення, яке було достатньо серйозним, щоб таке провадження підпадало під застосування ст. 6 Конвенції. Сам Уряд погодився, що ст. 6 Конвенції є застосовною до цього провадження. Тому, як підкреслив Суд, гарантії цієї статті є повністю застосовними до провадження, включаючи вимогу проголошення судових рішень публічно¹³.

4. Визначені у ст. 297¹⁰ КпАП повноваження ВСУ повною мірою забезпечують адекватні можливості для досягнення юридичного стану, що мала до порушення Конвенції особа, відносно якої вирішувалось питання про притягнення до адміністративної відповідальності.

Відповідно до цієї статті, якщо ВСУ дійшов висновку про повне або часткове задоволення заяви про перегляд постанови в справі про адміністративне правопорушення у зв'язку із встановленням порушення Україною міжнародних зобов'язань, то він має право: а) скасувати постанову та закрити провадження у справі; б) скасувати постанову та направити справу на новий розгляд до суду, який виніс оскаржувану постанову; в) змінити постанову.

Зауважимо, що і Веренцов, і Швидка у заявах до Суду відзначували, що притягнення їх до адміністративної відповідальності є порушенням прав, які захищаються Конвенцією. Так, Веренцов скаржився на втручання у його право на свободу мирних зібрань (ст. 11 Конвенції), а Швидка — на порушення її права на свободу вираження поглядів (ст. 10 Конвенції). Іншими словами, обидва заявники стверджували, що їх дії не є протиправними, а тому відносно них не можуть бути застосовані будь-які примусові заходи. Суд своїми рішеннями підтримав позиції Веренцова та Швидкої, констатувавши порушення зазначених статей Конвенції.

¹³ Рішення ЄСПЛ у справі «Шмушкович проти України» від 14 листопада 2013 р. // Офіційний вісник України. — 2014. — № 54. — Ст. 1494.

ВСУ, розглянувши відповідні заяви Веренцова та Швидкої, рішення національних судів про притягнення цих осіб до відповідальності скасував, а провадження у справах закриття за відсутності складів адміністративних правопорушень¹⁴.

Карпенко у заяві до Суду вказувала на порушення п. 3 ст. 6 Конвенції, а саме — на ненадання їй часу та можливостей, необхідних для підготовки її захисту. Отже, заявниця не скаржилася на притягнення до відповідальності за відсутності в її діях складу правопорушення; вона відзначувала, що не мала справедливого судового розгляду внаслідок недотримання процесуальних гарантій, передбачених Конвенцією. У зв'язку із цим ВСУ частково задовольнив заяву Карпенко щодо перегляду рішення про притягнення її до відповідальності, постанову суду першої інстанції скасував, а справу направив на новий розгляд¹⁵.

Провадження у справі, порушеній відносно Карпенко, було закрито постановою судді Червонозавод-

ського районного суду м. Харкова. Адже на момент її нового розгляду закінчився строк накладення адміністративного стягнення. У цьому рішенні Карпенко була визнана винною у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 185³ КпАП¹⁶. Вбачаємо, що бажаною для заявниці підставою закриття провадження, яка повністю реабілітувала б її, було б встановлення суддею при новому розгляді справи відсутності в її діях складу правопорушення через недоведеність вини у скоєнні протиправного діяння.

У Єдиному реєстрі судових рішень не розміщено рішення апеляційного суду у справі щодо притягнення Карпенко до відповідальності. Припускаємо, що заявниця не скористалася правом на оскарження судової постанови, згідно з якою вона визнана винною. Хоча відповідно до ст. 294 КпАП вона могла би оскаржити рішення суду першої інстанції, постановлене внаслідок нового розгляду справи, і просити апеляційний суд закрити провадження саме за реабілітуючою підставою.

¹⁴ Постанова Верховного Суду України від 03.03.14 р. № 37908429 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37908429>; Постанова Верховного Суду України від 27 квітня 2015 р. № 44293205 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44293205>.

¹⁵ Постанова Верховного Суду України від 09.07.12 р. № 25300167 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25300167>.

¹⁶ Постанова Червонозаводського районного суду м. Харкова від 29.12.12 р. № 28420109 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28420109>.

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ ЯК ОДИН З ОСНОВОПОЛОЖНИХ АСПЕКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Маргарита Трипольська, адвокат, Голова Запорізького обласного відділення ВГО «Асоціація адвокатів України», к. ю. н., доцент

На сьогоднішній день однією з найбільших проблем, що ставить під сумнів ефективність вітчизняної судової системи та підриває авторитет нашої держави на міжнародному рівні, є незабезпечення своєчасного та належного виконання судових рішень. Зазначена проблема у більшій мірі стосується виконання судових рішень у справах адміністративної юрисдикції.

У Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 26.01.11 р. «Виконання рішень Європейського суду з прав людини» відзначається існування основних системних недоліків, які викликають велику кількість повторюваних висновків щодо порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹ і які серйозно підривають верховенство права. Щодо України ці проблеми пов'язані, зокрема, із хронічним невиконанням рішень національних судів. Динаміка свідчить про погіршення ситуації, пов'язаної з процедурою виконання судових рішень. Показником неефективності судової системи є критична ситуація з виконанням судових рішень в адміністративних справах, де боржником є державні органи або державні підприємства.

Слід зазначити, що судові рішення в адміністративній справі — це акт правосуддя, ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права і згідно з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства є обов'язковим до виконання на всій території України. Виконання судового

рішення є невід'ємним етапом судового процесу та забезпечення права на справедливий суд. **На сьогоднішній день в законодавстві України передбачено ряд гарантій виконання судових рішень в адміністративних справах.**

Зокрема, 05.06.12 р. було прийнято Закон України № 4901 «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень»², який вступив в силу 01.01.13 р. Відповідно до положень даного Закону, зі змінами, внесеними Законом України від 19.09.13 р. № 583 «Про внесення змін до деяких законів щодо виконання судових рішень», держава гарантує виконання рішення суду про стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за яким є: державний орган; державні підприємство, установа, організація; юридична особа, примусова реалізація майна якої забороняється відповідно до законодавства.

Відповідно до Закону № 4901 виконання рішень суду про стягнення коштів, боржником за якими є державний орган, здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері

¹ Далі за текстом — Конвенція.

² Далі за текстом — Закон № 4901.

казначейського обслуговування бюджетних коштів, яким на сьогоднішній день є Державна казначейська служба України, за рахунок бюджетних коштів. Статтею 13 зазначеного Закону передбачено, що у разі якщо центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, протягом трьох місяців не перерахував кошти за рішенням суду про стягнення коштів, стягувачу виплачується компенсація в розмірі трьох відсотків річних від несплаченої суми за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду.

Для забезпечення виконання положень цього Закону 03.09.14 р. Кабінетом Міністрів України була прийнята постанова № 440 «Про затвердження Порядку погашення заборгованості за рішеннями суду, виконання яких гарантується державою»³. На сьогодні невиконання рішень національних судів у справах, що стосуються держави, залишається основною причиною звернення до Європейського суду з прав людини⁴.

Рішенням відповідно до п. 2 Порядку № 440 визначаються виконавчі документи за рішеннями суду про стягнення коштів або рішення суду, що набрали законної сили, боржниками за якими є визначені ч. 1 ст. 2 Закону № 4901 суб'єкти (державний орган, державне підприємство або юридична особа, реалізація майна якої заборонена законодавством), які видані або ухвалені до 01.01.13 р.

Порядком передбачено, що заявник повинен подати рішення до органу Державної виконавчої служби за місцезнаходженням боржника наступні документи: заяву із зазначенням реквізитів банківського рахунка або необхідні дані для перерахування коштів готівкою, виконавчий документ та/або рішення суду (оригінал або належним чином завірена копія), копії паспорта та ідентифікаційного номера платника податків.

Після реєстрації заяви вона невідкладно передається на розгляд керівника органу виконавчої служби, який не пізніше наступного робочого дня визначає відповідальну за її виконання особу. Впродовж 7 днів відповідальна особа перевіряє стан виконання рішення

і у випадку, якщо таке рішення є невиконаним, включає заяву до відповідної черги.

Звісно, такі виплати за рішенням суду здійснюються лише у межах коштів, які передбачені державним бюджетом для забезпечення виконання рішень суду. Зокрема, у графі «Заходи щодо виконання рішень суду, що гарантовані державою» додатка 3 «Видатки державного бюджету на 2016 рік» Закону України від 25.12.15 р. № 928 «Про Державний бюджет України на 2016 рік» передбачено лише 144 757,5 тис. грн.

Не дивлячись на прогресивність та необхідність Закону № 4901, за недостатністю бюджетних коштів його положення для більшості стягувачів набули декларативного характеру. Зокрема, станом на вересень 2015 року у Державній казначейській службі України знаходяться понад 76 000 виконавчих документів на суму більше 1500,00 млн грн., які підлягають виконанню за бюджетною програмою.

До того ж необхідно зазначити, що більшість судових рішень у своїй результативній частині містять вимогу зобов'язати державний орган вчинити певні дії. Органи державної казначейської служби тлумачать це як зобов'язання, яке регулюється ст. 7 «Особливості виконання рішень суду про зобов'язання вчинити певні дії щодо майна» Закону № 4901 і не покривається ст. 3 і 4 вищезазначеного Закону.

13.06.12 р. Вищий адміністративний суд України⁵ видав інформаційний лист № 1483/12/13-12, в якому визначив, що «адміністративний суд повинен визнати такі дії протиправними і зобов'язати відповідачів здійснити нарахування та виплату належних сум відповідно до закону, а не ухвалювати рішення про стягнення конкретних сум». За таких обставин на сьогоднішній день залишається здебільшого процедура, яка і раніше була неефективною в адміністративних справах, зокрема, виконання цих рішень згідно із Законом України «Про виконавче провадження» без застосування особливостей, визначених Законом № 4901.

Серед інших гарантій виконання судових рішень в адміністративних справах можна відзначити те, що Кодекс адміністративного судочинства України⁶

³ Далі за текстом — Порядок № 440.

⁴ Далі за текстом — ЄСПЛ.

⁵ Далі за текстом — ВАСУ.

⁶ Далі за текстом — КАС.

передбачає можливість судового контролю за виконанням рішення суду в адміністративних справах.

Так, відповідно до ст. 267 КАС суд, який ухвалив судові рішення в адміністративній справі, має право зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судові рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення.

За наслідками розгляду звіту суб'єкта владних повноважень про виконання постанови суду або в разі неподання такого звіту суддя своєю ухвалою може встановити новий строк подання звіту, накласти на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання постанови, штраф у розмірі від 10 до 30 мінімальних заробітних плат. При цьому половина суми штрафу стягується на користь позивача, інша половина надходить до Держбюджету України.

Питання про накладення штрафу вирішується за клопотанням позивача або за ініціативою судді у судовому засіданні з повідомленням сторін. Неприбуття у судові засідання сторін, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду цього питання.

Суддя за клопотанням органу чи посадової особи, відповідальних за виконання постанови, на підставі відповідних доказів зменшує розмір штрафу на користь Держбюджету України за невиконання або неналежне виконання постанови на суму штрафу, який було накладено за ці самі дії державним виконавцем відповідно до законодавства про виконавче провадження.

Ухвала суду про накладення штрафу, що набрала законної сили, направляється для виконання до державної виконавчої служби. З наступного дня після набрання ухвалою законної сили на суму заборгованості без додаткового рішення суду нараховується пеня у розмірі 3 % річних з урахуванням індексу інфляції.

Сплата штрафу не звільняє від обов'язку виконати постанову суду і подати звіт про її виконання. Повторне невиконання цього обов'язку тягне за собою застосування наслідків, установлених ч. 1 і 2 ст. 267 КАС, але розмір нового штрафу при цьому збільшується на суму штрафу, який було або мало бути сплачено за попередньою ухвалою.

Особа-позивач, на користь якої ухвалено постанову суду, має право подати до суду першої інстанції заяву про визнання протиправними рішень, дій

чи бездіяльності, що вчинені суб'єктом владних повноважень — відповідачем на виконання такої постанови суду або на порушення прав позивача, підтверджених такою постановою суду.

Таку заяву може бути подано протягом 10 днів з дня, коли позивач дізнався або повинен був дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів, але не пізніше дня завершення строку пред'явлення до виконання виконавчого листа, виданого за відповідною судовою постановою.

У зв'язку з виникненням у судовій практиці питань, пов'язаних із застосуванням ч. 1 ст. 267 КАС, ВАСУ видано лист від 09.01.13 р. № 28/12/13-13, в якому зазначається, що встановити судовий контроль за виконанням рішення суб'єктом владних повноважень — відповідачем у справі суд першої чи апеляційної інстанції може під час прийняття постанови у справі. Такий контроль здійснюється судом першої інстанції шляхом зобов'язання надати звіт про виконання судового рішення, розгляду поданого звіту на виконання постанови суду першої, апеляційної чи касаційної інстанцій, а в разі неподання такого звіту — встановленням нового строку для подання звіту та накладенням штрафу. У разі звернення позивача із заявою про зобов'язання відповідача подати звіт про виконання судового рішення після прийняття постанови у справі суд ухвалою відмовляє у задоволенні такої заяви.

Наприклад, в Ухвалі Одеського окружного адміністративного суду від 16.12.14 р. у справі № 815/2394/14, якою відмовлено в задоволенні заяви встановлення терміну подання звіту про виконання постанови суду, зазначається наступне: *«Вивчивши матеріали справи та подану заяву, проаналізувавши наведені норми, колегія суддів вважає, що заява позивача про встановлення терміну подання звіту про виконання постанови суду від 07.05.14 р. задоволенню не підлягає, оскільки за відсутності у постанові Одеського окружного адміністративного суду від 07.05.14 р. встановленого судом строку для подання суб'єктом владних повноважень — відповідачем до суду звіту про виконання рішення, підстави для задоволення такої заяви відсутні».*

В Ухвалі Ленінського районного суду м. Кіровограда від 13.01.15 р. у справі № 2-530/11, якою відмовлено в задоволенні заяви про судовий контроль виконання рішення в порядку ст. 267 КАС, зазначається: *«Встановити судовий контроль за невиконанням рішенням*

суб'єктом владних повноважень відповідачем по справі, суд першої інстанції може лише під час прийняття постанови у справі (абз. 7 п. 4 ч. 1 ст. 163 КАС). Такий контроль здійснюється судом першої інстанції шляхом зобов'язання надати звіт про виконання судового рішення, розгляду поданого звіту на виконання постанови суду першої інстанції, а в разі неподання такого звіту встановлення нового строку для подання звіту та накладення штрафу. Після прийняття постанови у справі, оскільки згідно ч. 4 ст. 257 КАС в подальшому, примусове виконання судових рішень в адміністративних справах здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження», позивач може звернутись до суду із заявою в порядку ч. 9 ст. 267 КАС».

Аналізуючи судову практику щодо встановлення контролю за виконанням судового рішення в адміністративних справах, можна дійти висновку, що вона майже відсутня. Заяви ж про встановлення судового контролю, як зазначено у вищенаведених прикладах, суди залишають без задоволення. Таким чином, на сьогоднішній день встановлення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах є виключною прерогативою суду.

Слід зазначити, що практика ЄСПЛ свідчить про те, що виконання судових рішень є невід'ємною частиною судового розгляду в розумінні ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції. Основна частина справ, які розглядаються ЄСПЛ, стосується саме порушення права на справедливий суд. Відповідно до цього побудова ефективного механізму та системи гарантій з боку держави щодо виконання судових рішень є пріоритетним напрямом розвитку нашої держави.

Стаття 6 Конвенції гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків

особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі. Ключовими принципами ст. 6 є верховенство права та належне здійснення правосуддя. Своєрідним механізмом, який дозволяє розуміти, тлумачити та застосовувати Конвенцію, є практика ЄСПЛ.

Зокрема, у справі «Півень проти України» ЄСПЛ констатував порушення ст. 6 Конвенції та зазначив, що невиконання судового рішення не може бути виправдане недоліками законодавства, які унеможливають його виконання. У цій справі ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність у законодавстві України нормативної бази щодо завдань, покладених на органи виконавчої влади, і констатував порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.

Невиконання рішення державного суду не може бути виправдане і відсутністю бюджетних видатків. У справі «Шмалько проти України» ЄСПЛ констатував, що орган державної влади не має права посилаючись на брак коштів, щоб виправдати невиконання судового рішення про виплату боргу.

Зважаючи на вищенаведене, можна дійти висновку, що на сьогоднішній день існує ситуація, яка свідчить про системний характер невиконання судових рішень в адміністративних справах, де боржниками є державні органи або державні підприємства. Разом з цим національним законодавством передбачений ряд гарантій виконання судових рішень у зазначених категоріях справ, які через брак передбачених Державним бюджетом коштів або прерогативу встановлення судом здебільшого залишаються лише декларативними для більшості стягувачів. Практика ж ЄСПЛ свідчить про те, що виконання судових рішень є невід'ємною частиною судового розгляду в розумінні ст. 6 Конвенції, а отже, невиконання судових рішень через відсутність законодавчого механізму або брак бюджетних видатків є порушенням даної статті.

ПОДАТКОВА РЕФОРМА — 2016: ОГЛЯД ЗМІН

Валентин Гвоздй, Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Найгарячішою та однією із найбільш суперечливих тем останніх місяців 2015 року була податкова реформа та її вплив на український бізнес. Зокрема, активно обговорювалися дві моделі податкової реформи, що пропонувалися урядом та парламентом. В пошуках компромісу між більш жорстким та ліберальним механізми оподаткування був прийнятий Закон від 24.12.15 р. № 909-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році»¹, який, по суті, не вніс кардинальних змін в існуючу систему оподаткування. Розглянемо, які ж саме зміни були запроваджені податковою реформою та на кого вони вплинуть найбільше.

I. ПОДАТОК НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ

Ставка податку (18 %), як і принципи визначення об'єкта оподаткування, залишилася незмінною.

Для платників податку на прибуток, доходи яких перевищують 20 млн грн. за минулий річний звітний період, у 2016 році повертається квартальний звітний період. Крім платників податків, які не досягли згаданої межі дохідності, річний звітний період також зберігається для новостворених підприємств та виробників сільськогосподарської продукції.

Важливою позитивною зміною стало скасування авансових платежів з податку на прибуток. Виняток встановлено для сплати авансового внеску у розмірі 2/9 суми податку, визначеного до сплати у декларації за 9 місяців 2016 року. Цей авансовий внесок необхідно буде сплатити до 31.12.16 р. Відповідно сплачуватимуть його тільки ті платники податків, чий дохід за минулий рік перевищив 20 млн грн., які подаватимуть декларацію поквартально.

Авансові внески при виплаті дивідендів залишаються незмінними.

Таким чином, позитивною зміною, яка спростить процедуру сплати податку на прибуток, можна вважати відміну авансових платежів з цього податку, проте говорити про значне полегшення в оподаткуванні для підприємств, що перебувають на загальній системі оподаткування, не доводиться.

II. ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Ставка податку (20 %), склад платників податку та об'єкт оподаткування залишилися незмінними.

З бази оподаткування (договірної ціни) тепер виключено акцизний податок на реалізацію суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів.

При цьому уточнено базу нарахування податку на додану вартість² у випадку поставки власної продукції або послуг, які надаються самостійно. Наразі договірна ціна на них порівнюватиметься не з їх собівартістю, а із звичайною ціною. Таким чином, звичайні ціни для товаровиробників — платників ПДВ повертаються. При цьому для їх визначення необхідно буде користуватися правилами, встановленими п.п. 14.1.71 Податкового кодексу України³. Тобто базою оподатку-

¹ Далі за текстом — Закон № 909.

² Далі за текстом — ПДВ.

³ Далі за текстом — ПК.

вання поставки самостійно виготовлених товарів буде ціна, визначена в договорі, якщо не буде доведено зворотне.

Що стосується реєстрації податкових накладних, то тепер формулу ліміту реєстрації податкової накладної та розрахунку коригування збільшено на новий показник ΣOverдрафт, який буде автоматично перераховуватися щокварталу з урахуванням показника середньомісячного розміру сум податку, які за останні 12 звітних місяців станом на дату такого перерахунку були задекларовані платником.

Крім того, змінами удосконалено порядок захисту сумлінного платника від несвоєчасної реєстрації податкових накладних / коригувань та забезпечення виправлення помилок контрагентами шляхом встановлення строків перевірки контролюючим органом контрагента (протягом 15 днів з дня подання скарги платника податку на контрагента) та накладення штрафів за несвоєчасну реєстрацію і невиправлення помилок у податкових накладних. Також встановлено право на податковий кредит за зареєстрованою

ною податковою накладною, що містить несуттєві помилки.

Законом № 909 встановлено механізм запобігання використанню підприємствами штучно створеного податкового кредиту: запроваджено донарахування зобов'язань у разі виявлення за результатами вибіркової інвентаризації нестачі придбаних товарів / необоротних активів (за винятком випадку, коли така нестача обумовлена знищенням внаслідок дії обставин непереборної сили, що підтверджується відповідно до законодавства).

Ще однією позитивною зміною є виключення з переліку підстав для анулювання реєстрації платника ПДВ такої підстави, як присвоєння стану «9», тобто через відсутність за місцезнаходженням.

У сфері бюджетного відшкодування Законом № 909 запроваджено порядок відшкодування, який повинен забезпечити однакові вимоги та права для всіх платників податку. З 01.02.16 р. передбачено ведення та офіційну публікацію двох реєстрів бюджетного відшкодування ПДВ:

1	для реєстрації заяв від тих, хто відповідає ознакам, визначеним для автоматичного відшкодування сум податку (п. 200.19 ПК)
2	для реєстрації заяв від тих, хто цим ознакам не відповідає

У двох реєстрах буде зазначатися не тільки інформація про подані заяви та їх обробку, а й інформація про дату висновку, який надісланий органу, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів, із зазначенням суми, що підлягає бюджетному відшкодуванню, дати та суми ПДВ, яка була фактично повернута на рахунок платника у банку.

При цьому повернення узгоджених сум бюджетного відшкодування здійснюватиметься в хронологічному

порядку відповідно до черговості внесення до реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування.

Одним з найбільш значущих питань податкової реформи були зміни в обкладенні ПДВ сільськогосподарських підприємств. Так, спеціальний режим був збережений до кінця 2016 року, проте з деякими змінами. У 2016 році сума ПДВ буде перераховуватися у пропорціях, які залежать від операцій, які призвели до виникнення такого ПДВ:

— при постачанні зернових та технічних культур	85 % — до державного бюджету
	15 % — перераховується на спецрахунок
— при постачанні продукції тваринництва	20 % — до державного бюджету
	80 % — перераховується на спецрахунок
— при постачанні інших с.-г. товарів/послуг	50 % — до державного бюджету
	50 % — перераховується на спецрахунок

Також було відмінено пільгу щодо звільнення від обкладення ПДВ певних зернових та технічних культур. Отже, з 01.01.16 р. усі операції з постачання зернових та технічних культур обкладаються ПДВ. При цьому операції з їх експорту оподатковуються за нульовою ставкою. Таким чином, усі експортери зернових та технічних культур мають право на відшкодування ПДВ.

Повне скасування спеціального режиму обкладення ПДВ повинно відбутися з 1 січня 2017 року. Таким чином, 2016 рік буде перехідним для сільськогосподарських підприємств.

III. ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Законом № 909 запроваджено єдину базову ставку у розмірі 18 % (замість двох діючих ставок 15 та 20 %), в тому числі для пасивних доходів, крім дивідендів, нарахованих резидентами — платниками податку на прибуток підприємств, які оподатковуюватимуться, як і раніше, за ставкою 5 %.

Частина місячної пенсії, що перевищує три мінімальні заробітні плати, оподатковуюватиметься за ставкою 15 %.

Базовий розмір податкової соціальної пільги зменшився до 50 % розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленого законом на 1 січня звітного податкового року.

Відмінено обов'язок фізичних осіб подавати річну декларацію у випадку, якщо протягом податкового (звітного) року оподатковувані доходи нараховувалися одночасно двома або більше податковими агентами і при цьому загальна річна сума таких оподатковуваних доходів перевищувала 120 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року.

Фізичні особи — підприємці на загальній системі оподаткування сплачуватимуть податок теж за ставкою 18 %. При цьому авансові платежі з податку на доходи фізичних осіб сплачуватимуть до 20-го числа місяця, наступного за кожним календарним кварталом (до 20 квітня, до 20 липня і до 20 жовтня). Авансові внески будуть розраховуватися підприємцями самостійно згідно з фактичними даними, зазначеними у Книзі обліку доходів і витрат кожного календарного кварталу. До змін такі платежі розраховувалися під-

приємцями самостійно, але не менш як 100 % річної суми податку з оподаткованого доходу за минулий рік та сплачувались до бюджету по 25 % щокварталу (до 15 березня, до 15 травня, до 15 серпня і до 15 листопада).

Авансовий платіж за четвертий календарний квартал не розраховуватиметься та не сплачуватиметься. Не сплачуватиметься авансовий платіж і у випадку, якщо результатом розрахунку авансового платежу за відповідний календарний квартал буде від'ємне значення.

IV. СПРОЩЕНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ

У зв'язку зі змінами перевагами спрощеної системи оподаткування вже на зможуть користуватися суб'єкти господарювання, у яких обсяг доходу протягом календарного року перевищує 5 000 000 грн. Раніше максимальний обсяг доходу для платників групи 3 не повинен був перевищувати 20 000 000 грн. При цьому було збільшено відсоткові ставки єдиного податку для платників групи 3:

- 3 % доходу (раніше — 2 %) — у разі сплати ПДВ;
- 5 % доходу (раніше — 4 %) — у разі включення

ПДВ до складу єдиного податку.

Також збільшено розмір ставок податку з одного гектара сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду для платників групи 4. Таким чином, податкове навантаження на сільськогосподарських товаровиробників, які обрали спрощену систему оподаткування, збільшилося майже вдвічі.

V. ПОДАТОК НА МАЙНО

Підвищено граничну ставку податку для об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості до 3 % (раніше — 2 %) розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 м² бази оподаткування. При цьому органи місцевого самоврядування позбавлені права збільшувати граничну межу житлової нерухомості, на яку зменшується база оподаткування.

Установлено збільшення суми податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, на 25000 грн. на рік у разі наявності у власності платника податку об'єкта (об'єктів) житлової нерухомості, в тому числі його частки, загальна площа якого перевищує 300 м² (для квартири) та/або 500 м² (для будинку), за кожен

такий об'єкт житлової нерухомості (його частку). Отже, власники великих будинків та квартир змушені будуть додатково сплачувати фіксовану суму.

Щодо обкладення транспортним податком змінно критерій визнання легкового автомобіля об'єктом оподаткування. Зокрема, встановлюється, що легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше 5 років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 750 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року (раніше — залежно від об'єму циліндрів двигуна), є об'єктом обкладення транспортним податком.

Вартість вказаних автомобілів визначається Міністерством економічного розвитку і торгівлі України за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України, та розміщується на його офіційному веб-сайті.

Ставка транспортного податку залишилася незмінною — 25000 грн. за кожен об'єкт оподаткування.

Визначено, що у разі спливу п'ятирічного віку легкового автомобіля протягом звітного року податок сплачується за період з 1 січня такого року до початку місяця, наступного за місяцем, в якому вік такого автомобіля досяг (досягне) 5 років.

Врегульовано порядок сплати податку у разі незаконного заволодіння третьою особою легковим автомобілем, який є об'єктом оподаткування. Транспортний податок за такий легковий автомобіль не сплачується з місяця, наступного за місяцем, в якому мав місце факт незаконного заволодіння легковим автомобілем, якщо такий факт підтверджується відповідним документом про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, виданим уповноваженим державним органом. У разі повернення легкового автомобіля його власнику (законному володільцю) податок за такий легковий автомобіль сплачуватиметься з місяця, в якому легковий автомобіль було повернуто відповідно до постанови слідчого, прокурора чи рішення суду.

VI. АКЦИЗНИЙ ПОДАТОК

Чи не найбільших змін в оподаткуванні зазнають платники акцизного податку. Відтепер з'являється новий вид платників цього податку — особи, що реалізують пальне.

З 01.03.16 р. запроваджується система електронного адміністрування реалізації пального. Вводиться акцизна накладна — обов'язковий електронний документ, який складатиметься при здійсненні усіх операцій з реалізації пального на внутрішньому ринку. Акцизні накладні діятимуть як податкові накладні з ПДВ. З 01.03.16 р. діятиме перехідний період для такого нововведення, з 01.04.16 р. акцизні накладні функціонуватимуть повноцінно.

Щодо пального змінилися і ставки, і одиниці виміру. Так, для бензинів було 202 євро/т, а стало 171,50 євро за 1000 л; для дизпалива (важких газойлів) фіскальне навантаження змінилося зі 100 і 132 євро/т до 95 і 125,50 євро за 1000 л.

Збільшено ставки акцизного податку, зокрема на спирт, спиртові дистиляти та спиртні напої — на 50 %, на пиво — на 100 %, на вина, крім вин натуральних виноградних, — на 100 %, на тютюнові вироби — на 40 %.

Кабмін набуває повноважень на встановлення мінімальних оптово-відпускних та роздрібних цін на тютюнові вироби, тютюн та промислові вироби тютюну.

VII. ІНШІ ПОДАТКИ ТА ЗБОРИ

З 01.01.16 р. скасовано додатковий імпорتنний збір. Розмір ставки (1,5 %) та порядок оподаткування військовим збором залишились незмінними.

Прикінцевими положеннями до Кодексу вносяться зміни до Закону України від 08.07.10 р. № 2464 «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» щодо:

— скасування утримання єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування⁴ з найманих працівників;

— зниження ставки нарахування ЄСВ для підприємств із 41 % (у середньому, залежно від класу ризику) до 22 % (єдина загальна ставка нарахування ЄСВ, крім спеціальних знижених ставок для оподаткування інвалідів, тощо). Скасовуються визначення розміру ЄСВ залежно від класу професійного ризику виробництва та відповідні перевірки з боку Фонду соцстрахування щодо правильності такого визначення;

— підвищення максимальної величини бази нарахування єдиного внеску з 17 до 25 розмірів про-

⁴ Далі за текстом — ЄСВ.

житкового мінімуму для працездатних осіб, тобто до 34 450 грн.

Збільшено ставки екологічного податку за викиди в атмосферне повітря окремих забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення. Зросли і ставки податку за скиди окремих забруднюючих речовин у водні об'єкти.

Значно знижено ставки рентної плати за видобуток газу. Водночас з'явилася рентна плата за видобуток бурштину — 25 %. Крім того, збільшено ставки рентної плати за користування радіочастотним ресурсом України, за спеціальне використання води та лісових ресурсів. Змінилися в бік підвищення і ставки рентної плати за транспортування, транзитне транспортування природних ресурсів територією України. При цьому залишилися без змін ставки рентної плати за транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами.

ВИСНОВКИ

Говорити про будь-які суттєві зміни, які можуть вплинути на ведення бізнесу в Україні, у зв'язку з прийняттям Закону № 909 не доводиться. Позитивними новаціями однозначно можна вважати зниження ставки ЄСВ та відміну ЄСВ з доходів найманих працівників, відміну сплати авансових платежів з податку на прибуток. Найбільшого впливу реформи в 2016 році зазнають, мабуть, суб'єкти господакування, що здійснюють операції з реалізації пального, адже тепер контроль за такими операціями буде здійснюватися за допомогою системи електронного адміністрування. Підвищення податкового тиску відчують на собі також і сільськогосподарські товаровиробники.

Проте решта змін в більшій мірі стосується ставок податків та не впливає кардинально на процес сплати податків у країні.

ОГЛЯД СПРАВ ЩОДО УКРАЇНИ, РОЗГЛЯНУТИХ ЄСПЛ ПРОТЯГОМ ДРУГОГО ПІВРІЧЧЯ 2015 РОКУ

Ігор Караман, доктор права, координатор НААУ з питань підвищення кваліфікації адвокатів, експерт Ради Європи, ОБСЄ та НААУ з права ЄКПЛ та практики ЄСПЛ

У цій публікації ми традиційно продовжимо цикл періодичних оглядів найбільш важливих рішень, винесених Європейським судом з прав людини¹ у справах щодо України. Зазначимо, що протягом відповідного періоду (липень — грудень 2015 року) ЄСПЛ було винесено 17 рішень по суті, всі з них — Палатою. Розглянемо найбільш цікаві з них.

СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ: ПРАВО НА ЖИТТЯ

У цій категорії Суд розглянув справу «Басюк проти України» (рішення від 05.11.15 р.), обставини якої були наступними.

У вересні 2005 року дочка заявника та її дитина переходили дорогу в м. Одеса, коли їх збив автомобіль пані М. Онука заявника вижила, а його дочка від отриманих травм згодом померла. У грудні 2005 року представники міліції відмовилися порушити кримінальну справу, зазначивши, що дочка та онука заявника несподівано перейшли дорогу у невстановленому місці, а тому для М. було технічно неможливим уникнути зіткнення, коли вона їх побачила. Згодом кримінальне розслідування поновлювалося та закривалося ще чотири рази, і кожного разу різні свідки давали різні показання: одні казали, що дочка та онука заявника переходили через пішохідний перехід, інші — у невстановленому місці. Станом на кінець листопада 2013 року розслідування все ще тривало.

У цій справі ЄСПЛ встановив порушення процесуального аспекту ст. 2 Європейської конвенції з прав людини² в тому, що розслідування загибелі дочки заявника було занадто тривалим та неефективним. Так, Суд зазначив, що національні органи і самі визнавали неефективність розслідування. Наприклад, обласний прокурор, який скасував першу постанову про відмову в порушенні кримінальної справи, зазначив, що дорожня міліція неналежним чином зібрала докази із самого початку, що призвело до того, що встановлення істини стало практично неможливим. Дізнавачі не дотрималися вказівок слідчого, а слідчий, як встановив прокурор, і сам не виконав свої обов'язки у своєчасний та ефективний спосіб. ЄСПЛ також зазначив, що в цій справі призначалася незвичайно велика кількість повторних технічних експертиз — принаймні шість. **Загалом Суд вважає, що кількаразове призначення одного й того ж самого виду експертизи протягом досудового розслідування свідчить про відсутність всебічного підходу**

¹ Далі за текстом — ЄСПЛ або Суд.

² Далі за текстом — ЄКПЛ або Конвенція.

до збору доказів. Суд також звернув увагу на чотири повернення справи на додаткове розслідування, що, на думку Суду, говорило про серйозний дефект у кримінальному розслідуванні, а більш загально — про неефективне функціонування правоохоронної системи, що є повторюваною проблемою в Україні. Суд також звернув увагу на те, що заявнику було надано статус потерпілого лише через 3,5 року після смерті його дочки. Беручи всі ці чинники до уваги, Суд дійшов висновку, що розслідування загибелі дочки заявника було неефективним, у порушення статті 2.

Крім того, у цій справі Суд також вкотре зазначив, що за відсутності завершеного кримінального розслідування, встановлення винних осіб та винесення вироку проти них заявник не зобов'язаний також подавати цивільний позов щодо компенсації матеріальної та моральної шкоди (для цілей звернення до ЄСПЛ), оскільки він фактично є похідним та залежним від успішних результатів кримінального провадження інциденту, який призвів до смерті.

СТАТТЯ 3 КОНВЕНЦІЇ:

У цій категорії справ ЄСПЛ виніс найбільшу кількість рішень — 10. Їх можна розділити на декілька підкатегорій, всі з яких є типовими для порушень, що встановлюються ЄСПЛ щодо України (тому фактичні обставини кожної справи детально не розглядаються).

1. Погане поведження із затриманими

Чотири рішення ЄСПЛ проти України стосувалися скарг заявників на погане поведження з ними з боку співробітників міліції чи СІЗО під час утримання під вартою. Так, у справах *«Ярошовець та інші проти України»* (рішення від 01.12.15 р.) та *«Серіков проти України»* (рішення від 23.07.15 р.) Суд встановив порушення матеріального аспекту ст. 3 (факт поганого поведження із заявниками).

Водночас у справах *«Чміль проти України»* (рішення від 29.10.15 р.) та *«Лунев проти України»* (рішення від 22.10.15 р.) Суд порушення матеріального аспекту ст. 3 не встановив. У першому випадку — за відсутності достатніх доказів поганого поведження, наданих заявником, а в другому — за відсутності результатів національного розсліду-

вання, яке Суд визнав неефективним (саме за відсутності ефективного розслідування неможливо було встановити істину, а отже, й факт поганого поведження).

У всіх чотирьох перелічених справах Суд встановив порушення процесуального аспекту ст. 3 через неефективне розслідування скарг заявників на погане поведження на національному рівні.

2. Неналежа медична допомога затриманим чи ув'язненим

Шість рішень ЄСПЛ, в яких було встановлено порушення ст. 3, стосувалися ненадання чи невчасного надання належної медичної допомоги затриманим особам. Це справи *«Куц проти України»* (рішення від 03.12.15 р.; ненадання належного лікування заявнику, хворому на різні захворювання), *«Сергій Антонов проти України»* (рішення від 22.10.15 р.; ненадання швидкого та належного лікування ув'язненому заявникові, хворому на туберкульоз та ВІЛ), *«Лунев проти України»* (тривале ненадання лікування заявникові, що знаходився під вартою і який був хворий на ВІЛ та інші хвороби), *«Савінов проти України»* (рішення від 22.10.15 р.; ненадання заявникові, хворому на ВІЛ, належного та вчасного лікування під час його перебування в СІЗО в певний період); *«Сокіл проти України»* (рішення від 22.10.15 р.; ненадання СІЗО вчасного лікування заявникові, хворому на ВІЛ) та *«Темченко проти України»* (рішення від 16.07.15 р.; неналежа лікування заявника в СІЗО).

3. Інші порушення

У справі *«Басенко проти України»* (рішення від 26.11.15 р.) Суд встановив порушення процесуального аспекту ст. 3 через неефективне розслідування скарги заявника на його побиття двома контролерами в результаті суперечки, яка виникла між ними та заявником у трамваї з приводу наявності в заявника дійсного квитка. Зокрема, Суд відзначив надмірну тривалість розслідування та ненадання заявникові ефективного доступу до розслідування. Також Суд встановив порушення матеріального аспекту ст. 3, оскільки за дії контролерів, які брали участь у побитті заявника під час виконання ними службових обов'язків, несла відповідальність держава, а самі національні суди встановили їхню відповідальність за нанесення ушкоджень заявнику.

Крім того, у зазначеній вище справі «*Куц проти України*» Суд встановив порушення ст. 3 через застосування до заявника наручників під час його знаходження на лікуванні в лікарні, хоча достатніх підстав безпеки для цього не було, а у справі «*Ярошовець та інші проти України*» Суд встановив порушення ст. 3 через погані умови транспортування заявників з СІЗО до суду.

СТАТТЯ 5 КОНВЕНЦІЇ: ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ

У цій категорії Суд розглянув справу «*Белозоров проти Росії та України*» (рішення від 15.10.15 р.), яка стосувалася арешту заявника в Україні і подальшої його передачі в Росію у 2000 році. Так, 03.11.2000 р. українські і російські міліціонери (перші фактично допомагали другим виконати їхнє завдання) затримали заявника в його квартирі в Феодосії за підозрою у співучасті у вбивстві бізнесмена в Росії. Квартиру при цьому обшукали без відповідного рішення. Потім заявника відвезли в міліцію, де допитали, а наступного дня відправили літаком до Москви, де його вже офіційно заарештували за підозрою у вбивстві. У січні 2003 року заявника було визнано винним у змові з метою вбивства і засуджено до 8,5 року позбавлення волі.

Розглядаючи скарги заявника за ст. 5, ЄСПЛ зазначив, що після допиту заявника 03.11.2000 р. він залишався під вартою в міліції і наступного дня був примусово відправлений до Москви. При цьому Суд зазначив, що українські і російські правоохоронні органи відкрито знехтували процедурою, що застосовується у справах про екстрадицію і яка передбачена в ст. 80 Мінської Конвенції³. Суд встановив, що прохання російських органів про видачу заявника українськими правоохоронцями було неформальним і що українські посадовці не могли про це не знати. У зв'язку із зазначеними фактами і тим, що Уряд України не надав ані жодних пояснень щодо утримання заявника під вартою 3 і 4 листопада 2000 року і його подальшої передачі в Москву, ані будь-яких докумен-

тів у виправдання цих дій, Суд дійшов висновку про те, що протягом цього періоду заявник знаходився в незареєстрованому утриманні під вартою і був переданий до Росії при повному ігноруванні гарантій, закріплених у ст. 5, що становило особливо серйозне порушенням Україною цього положення.

Суд також встановив порушення Росією ст. 5 (3) Конвенції у зв'язку з тривалим — більше двох років — утриманням заявника під вартою в Росії. ЄСПЛ зазначив: хоча підстави, за якими заявника було поміщено під варту на початку розслідування, були, можливо, й доречними та достатніми, подальші підстави, надані російськими судами (тяжкість висунутого обвинувачення, ризик втечі заявника, необхідність проведення подальших слідчих дій та ознайомлення заявника з матеріалами справи), не були достатніми за конкретних обставин справи для утримання заявника під вартою понад два роки. Так, російські суди не розглянули особисту ситуацію заявника по відношенню до його можливого переховування від правосуддя, а слідчі органи та суди після січня 2001 року не зазначили конкретних слідчих дій, які необхідно було здійснити у справі заявника.

У цій справі ЄСПЛ також встановив порушення Росією ст. 5 (4) Конвенції через те, що заявника та його адвоката не було запрошено на деякі судові засідання, на яких вирішувалося питання про законність його утримання під вартою, з огляду на тривалість (більше трьох місяців) процедур апеляційного оскарження постанов про його утримання під вартою та з огляду на нерозгляд декількох відповідних апеляційних скарг заявника.

Крім того, в зазначених вище справах «*Темченко проти України*», «*Куц проти України*» та «*Ярошовець проти України*» Суд також встановив порушення різних аспектів ст. 5, які є «традиційними» для України.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ:

У цій категорії Суд розглянув чотири справи: «*Карпюк та інші проти України*», «*Устименко проти України*», «*Тіхонов проти України*» та «*Собко проти України*», які можна поділити на декілька підкатегорій.

³ Мається на увазі Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, яка набула чинності для України 14.04.95 р. та з осені 2002 року застосовується Україною частково (див. лист Міністерства юстиції України від 21.01.06 р. № 26-53/7). —

Прим. ред.

1. Право на справедливий суд та на захист

Дві справи стосувалися «традиційних» для України порушень ст. 6 (3) (с) ЄКПЛ через порушення права заявників на захист, а відтак і на справедливий суд. Так, у справі «Тихонов проти України» (рішення від 10.12.15 р.) 12.02.06 р. до заявника було застосовано адміністративний арешт за дрібне хуліганство, під час якого, як стверджував заявник, до нього було застосовано фізичний та психологічний тиск, аби той зізнався у вбивстві. 14.02.06 р. слідчий допитав його за підозрою у вбивстві. До допиту слідчий спитав заявника, чи бажав він мати адвоката; заявник відмовився. Під час допиту заявник зізнався у вбивстві. 17 лютого суд застосував до заявника запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Потім заявник відмовився від своїх первинних свідчень, а ще пізніше йому було надано адвоката. Згодом заявника було засуджено до 9 років позбавлення волі за вбивство. Суди заснували вирок, серед іншого, на первинних самовикривальних свідченнях заявника, зазначивши, що подальша його відмова від них була спробою уникнути покарання.

Звернувшись до Суду, заявник поскаржився на порушення ст. 3, 6 (1) та (3) (с) Конвенції, стверджуючи, що йому не було надано доступ до адвоката на початковій стадії кримінального провадження, коли він зробив самовикривальні свідчення в результаті поганого поведження та порушення права не свідчити проти себе.

Розглядаючи скарги заявника, Суд насамперед відхилив скаргу заявника за ст. 3, оскільки вона була загальною, неконкретизованою та не підтриманою жодними доказами. Що ж стосується скарг за ст. 6, Суд зазначив, що заявника було допитано 14.02.06 р. без адвоката. Уряд-відповідач при цьому стверджував, що заявник відмовився від такого права і така відмова відповідає вимогам Конвенції. Однак Суд на це зазначив, що заявник відмовився від права на адвоката протягом періоду, коли він провів два дні в міліції за нібито скоєне адміністративне правопорушення. При цьому ЄСПЛ встановив, що українські суди згодом визнали таке затримання незаконним, а саме затримання, на думку Суду, було черговим прикладом повторюваної в Україні проблеми — застосування адміністративного арешту до особи, насправді

підозрюваної у злочині, для забезпечення її присутності, не дотримуючись при цьому належної правової процедури.

Суд взяв до уваги, що заявник відмовився від адвоката під час свавільного адміністративного арешту. Крім того, Судові не було надано жодних деталей, які б показали, що відбувалося із заявником протягом двох днів його свавільного утримання під вартою в міліції. На додаток, у матеріалах справи не було нічого, щоб припустити, що протягом цього періоду заявник мав можливість поспілкуватися з адвокатом, який міг би пояснити йому особливості його процесуального статусу. На думку Суду, органи влади навмисно тримали заявника в тривалому стані невизначеності, перш ніж вирішили з'ясувати його побажання щодо адвоката. Беручи до уваги такі сумнівні обставини і вразливе становище заявника в той момент, Суд не зміг зробити висновок, що заявник відмовився від свого права на адвоката за обставин, в яких були б дотримані мінімальні гарантії, співмірні зі значимістю такої відмови.

Судові далі залишилося розглянути питання, чи могла бути виправдана відсутність адвоката будь-якими винятковими обставинами у справі. Проте ЄСПЛ не знайшов будь-яких переконливих причин, які б виправдали відсутність адвоката у відповідний період. Тому така відсутність адвоката не була сумісною з Конвенцією.

Крім того, Суд зазначив: хоча й не було доказів того, що заявника було піддано поганому поведженню, обставини справи свідчили про те, що відсутність правової допомоги на початковому етапі розслідування негативно відзначилася на його праві зберігати мовчання і не свідчити проти себе. Зокрема, заявник декілька днів потому відмовився від своїх первинних свідчень і стверджував, що не винен у всьому подальшому провадженні. Тим не менш, суди дали віри первинним зізнавальним свідченням заявника, які були надані за сумнівних обставин без адвоката. Посилаючись на ці свідчення, суди визнали заявника винним без належного розгляду його твердження про порушення його процесуальних прав у відповідний період часу. Наведені міркування були достатніми для Суду, щоб дійти висновку, що мало місце порушення ст. 6 § 1 і 3 (с) Конвенції.

Інша подібна справа — «Собко проти України» (рішення від 17.12.15 р.). У цій справі 03.10.08 р. па-

синка заявника було знайдено мертвим у будинку заявника. Того ж дня було проведено розтин хлопчика та встановлено, що його смерть була насильницькою. Міліціонери прибули в будинок заявника, опитали його та його дружину та відвезли його до дільниці, формально не вирішуючи його процесуальний статус. Заявник не сперечався проти цього. У міліції з ним поговорив черговий і запропонував йому «сказати правду». Зрештою, ввечері того ж дня заявник здійснив явку з повинною, в якій пояснив, що це він задушив свого пасинка. У явці було також зазначено, що заявника було ознайомлено зі ст. 63 Конституції України. Того ж дня проти заявника було порушено кримінальну справу, а заявник провів ніч у дільниці. 04.10.08 р. заявника було офіційно затримано. У протоколі затримання він зазначив, що відмовляється від адвоката і шкодує про те, що зробив. З 05.10.08 р. і надалі заявник був представлений різними адвокатами; того ж дня він повторив своє визнання в присутності адвоката. 10 лютого заявник відмовився від своїх первинних свідчень, стверджуючи, що він не вчиняв вбивства. При цьому він зазначав, що дав самовикривальні свідчення внаслідок фізичного та психологічного тиску в міліції (ці твердження згодом були визнані судами необґрунтованими).

18.05.09 р. апеляційний суд, який діяв в якості суду першої інстанції, визнав заявника винним у вбивстві та призначив йому покарання у вигляді 12 років позбавлення волі. Серед іншого, суд послався на явку з повинною заявника від 03.10.08 р. та на його свідчення, надані в присутності адвоката 05.10.08 р., виключивши при цьому свідчення, надані 4 жовтня, оскільки такі свідчення вже не можна було вважати «явкою з повинною», а заявник мав би бути допитаний в якості підозрюваного та в присутності адвоката.

10 та 24 червня 2009 року відповідно заявник та його адвокат подали касаційну скаргу до Верховного Суду України. Скарга останнього була отримана судом першої інстанції 25 червня, що підтверджувалося відповідним штампом. Уряд стверджував, що ані заявник, ані його адвокат не клопотали про участь в касаційному слуханні. Однак матеріали справи в Суді містили відповідне клопотання, підписане заявником та його адвокатом 24 червня. Втім, воно не було проштамповане ВСУ, як і будь-яким

іншим чином не було засвідчено його отримання. 15.09.09 р. на слуханні в присутності прокурора та за відсутності заявника та його адвоката ВСУ залишив в силі рішення суду першої інстанції.

Розглядаючи скаргу заявника за ст. 6 (1) та 3 (с) ЄКПЛ на відсутність доступу до адвоката під час першого допиту міліцією, Суд зазначив, що 03.10.08 р. міліція допитала заявника кілька разів. Вперше його було допитано разом з його дружиною в якості свідків смерті пасинка. Того ж дня ввечері він зробив явку з повинною в міліції після пропозиції чергового «розповісти правду». Відтак, на думку Суду, принаймні з вечора 03.10.08 р. заявник фактично розглядався в якості підозрюваного у справі про вбивство і тому мав право на доступ до адвоката. Хоча жодних доказів того, що первинне визнання заявником вини було отримане внаслідок примусу, не було, Суд вважав: сам факт, що його було доставлено до міліції і допитано без будь-якої правової допомоги, вказувало на його вразливу ситуацію. Враховуючи також той факт, що заявник мав низький розумовий рівень (це було встановлено на національному рівні), Суд висловив сумнів у тому, що заявник міг повністю усвідомлювати наслідки свого зізнання у вбивстві. Тому ЄСПЛ не побачив жодних причин в тому, щоб право заявника на адвоката під час першого допиту 03.10.08 р. або в подальшому, 4 жовтня, було обмежено.

Суд також зазначив, що національні суди виключили з основи для вироку його свідчення від 04.10.08 р. як такі, що були надані без адвоката. Однак суди таки послалися на первісні свідчення від 3 жовтня, також надані без адвоката. Тому вищезгадане визнання було використано судами в якості основи для засудження заявника, навіть якщо вони й не були єдиною підставою для такого засудження.

У цілому Суд дійшов висновку: право заявника на захист було обмежено на початковому етапі розслідування кримінальної справи, жодних вагомих причин для такого обмеження не було і його зізнавальні свідчення, надані під час допиту без надання доступу до адвоката, були використані для його засудження, в порушення ст. 6 (1) та (3) (с) ЄКПЛ.

Разом з тим Суд не визнав порушення принципу рівності сторін та права на справедливий суд через відсутність заявника на розгляді справи у ВСУ, оскільки, на думку ЄСПЛ, неможливість участі за-

явника в такому розгляді стала результатом його власного невиконання чинних процесуальних вимог (а саме: подання ним відповідного клопотання, яке хоч і фігурувало в матеріалах справи, але не містило жодного доказу отримання судом), які не були ані надмірними, ані нечіткими.

2. Право на справедливий суд та на допит свідків

Справа «Карлюк та інші проти України» (рішення від 06.10.15 р.) стосувалася скарги семи громадян України з приводу подій, що відбулися в 2001 році. Так, у березні 2001 року в Києві біля будівлі Адміністрації Президента України відбулися зіткнення між учасниками антипрезидентської акції «Україна без Кучми» і правоохоронними органами. Після розгону мітингу протест «Україна без Кучми», по суті, був припинений. Згодом за участь у заворушеннях засудили 18 осіб, в тому числі заявників, на строки від 2 до 4,5 року. Четверо з них отримали умовні терміни. ЄСПЛ дійшов висновку, що в цій справі мало місце порушення ст. 6 (1) та (3) (d) Конвенції, оскільки в українських судах не було викликано та допитано певних свідків, на виклику яких наполягали двоє із заявників, що вплинуло на хід справи.

3. Принцип правової визначеності

У справі «Устименко проти України» (рішення від 29.10.15 р.) 01.12.10 р. районний суд задовольнив позов заявника проти Пенсійного фонду України⁴ та зобов'язав останнього збільшити заявникові пенсію. Відповідач отримав копію рішення, апеляцію проти якого можна було подати протягом 10 днів з моменту отримання копії, 27.12.10 р. 13.01.11 р. ПФУ подав свою першу апеляцію, не подавши при цьому клопотання про поновлення строків на апеляційне оскарження. 11.04.11 р. апеляційний суд відхилив апеляційну скаргу ПФУ, оскільки вона була подана в порушення строків на апеляційне оскарження та без зазначення причин такого порушення чи подання клопотання про поновлення строків. ПФУ не оскаржив цю ухвалу.

17.06.11 р. ПФУ подав другу апеляційну скаргу; її доля невідома. Зрештою, 15.08.11 р. ПФУ подав третю апеляційну скаргу, а також клопотання про поновлення строків на апеляційне оскарження,

в якості підстави для подання якого він зазначив, що він «розпочав процес апеляційного оскарження» рішення від 01.12.10 р. 26.01.12 р. апеляційний суд поновив ПФУ строки на апеляційне оскарження, додавши, що ПФУ пропустив ці строки «з поважних причин». Зокрема, апеляційний суд зазначив, що ПФУ подав першу апеляційну скаргу поза встановлені строки (13.01.11 р.), і згодом ПФУ подав клопотання про поновлення строків, оскільки він отримав копію рішення вже після того, як строки на апеляційне оскарження спливали. Зрештою, 13.06.12 р. апеляційний суд скасував рішення від 01.12.10 р. та відхилив позов заявника, а 27.11.12 р. ПФУ надіслав заявникові листа про те, що його пенсію буде зменшено відповідно до рішення від 13.06.12 р.

Розглядаючи скаргу заявника на порушення ст. 6 (1) Конвенції, ЄСПЛ зазначив, що 11.04.11 р. апеляційний суд виніс ухвалу, в подальшому не оскаржену ПФУ, згідно з якою апеляція ПФУ була подана в порушення 10-денного строку на апеляційне оскарження. Відповідно до законодавства України рішення від 01.12.10 р. стало остаточним та таким, що підлягало виконанню.

У своєму клопотанні про поновлення строків на апеляційне оскарження, поданому 15.08.11 р., ПФУ, як вбачалося, стверджував, що строки на оскарження не були пропущені, оскільки він «розпочав процес апеляційного оскарження» рішення від 01.12.10 р. Однак 26.01.12 р. апеляційний суд встановив, що апеляцію було подано 13.01.11 р. поза встановлені строки. Тим не менш, він при цьому вирішив поновити строки через «поважні причини», без подальшого пояснення таких причин.

На думку Уряду-відповідача, «поважними причинами» було те, що ПФУ отримав копію рішення від 01.12.10 р. із затримкою. Однак Суд зазначив, що ані ПФУ, ані апеляційний суд не зазначили це в якості підстави для поновлення строку. У будь-якому випадку, на думку Суду, така підстава все одно не могла вважатися поважною, оскільки за національним законодавством строк на апеляційне оскарження відраховувався саме з моменту отримання апелянтом копії рішення. Іншими словами, побічно відхиливши єдину підставу, надану ПФУ в його клопотанні про поновлення процесуальних строків, апеляційний

⁴ Далі за текстом — ПФУ.

суд далі задовольнив клопотання, не посилаючись на конкретні обставини справи і обмеживши себе лише зазначенням невстановлених «поважних причин» для поновлення строків. З огляду на це, ЄСПЛ дійшов висновку про те, що ухвала апеляційного суду про поновлення строків на апеляційне оскарження була невмотивованою, а подальше скасування рішення від 01.12.10 р. призвело до порушення принципу правової визначеності та права заявника на справедливий суд.

У випадках встановлення Судом порушення принципу правової визначеності, яка полягає у скасуванні остаточного судового рішення, винесеного на користь заявника, через надумані нововиявлені обставини чи через надумані чи необґрунтовані причини для поновлення строків на апеляційне провадження, Суд може також встановити порушення ст. 1 Протоколу № 1 (якщо подається відповідна скарга) та/або присудити компенсацію за матеріальну шкоду, яка не була б заподіяна заявникові, якби первинне судове рішення на користь заявника не було скасоване та було виконане (див., наприклад, справи «Желтяков проти України», рішення від 09.06.11 р., та «Пономарьов проти України», рішення від 03.04.08 р.). Однак в цій справі заявник, як вбачається, не подавав вимогу про компенсацію матеріальної шкоди, а тому Суд присудив йому лише компенсацію за моральну шкоду, щодо чого заявник вимогу зробив.

СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ:

1. Повага до сімейного життя

Справа «Мамчур проти України» (рішення від 16.07.15 р.) стосувалася скарги заявника на втручання в його батьківські права, зокрема, в право опіки над його дитиною, спілкування з дитиною та її виховання. Так, у жовтні 2005 року дружина заявника у зв'язку з важким захворюванням переїхала до квартири своєї матері, В. К., забравши з собою спільну із заявником дочку, А. М. Після смерті дружини заявника 16.06.06 р. В. К. разом з А. М. переїхали в селище Чернігівської області, не повідомивши заявника про місцезнаходження його дочки. 22.12.06 р. місцеві органи у відповідь на заяву В. К. прийняли рішення призначити її опікуном А. М. на тій підставі, що «мати дитини померла, а її

батько, який є інвалідом II групи, не може займатись вихованням дитини за станом здоров'я». 24.02.07 р. районна рада листом повідомила заявника про це рішення.

Заявник неодноразово звертався до міліції, прокуратури, місцевих органів опіки та піклування та неурядових організацій з проханням допомогти йому повернути свою дитину. У відповідь заявникові було рекомендовано звернутися до суду з цього питання, що він і зробив. Так, у вересні 2007 року він подав до районного суду позов щодо повернення його дочки, у задоволенні якого йому було відмовлено. Під час судового засідання 08.02.08 р. заявник подав до суду уточнений позов, в якому він оскаржував законність рішення про встановлення опіки та просив суд надати розпорядження районній раді вжити негайних заходів щодо повернення його дочки. Суддя, який розглядав цю справу, відмовився долучити уточнену позовну заяву до справи на тій підставі, що вона була фактично новим позовом. Апеляційний та касаційний суди залишили це рішення в силі.

01.04.08 р. заявник звернувся до районного суду із окремою позовною заявою, вимагаючи скасування рішення про встановлення опіки, у задоволенні якого судом було також відмовлено. Скарги заявника до вищестоящих судів були безуспішними.

Після завершення першого та другого судових проваджень заявник продовжував безуспішно звертатися до органів влади зі скаргами на відсутність доступу до його дитини. Врешті-решт органи влади відмовили йому у розгляді його звернень з цього питання у подальшому.

Розглянувши скарги заявника за ст. 8 ЄКПЛ на стверджуване ним перешкоджання його доступу до дитини та неможливість для нього взяти участь у її вихованні, ЄСПЛ встановив, що, по-перше, заявник намагався отримати доступ до своєї дочки після смерті дружини, що було підтверджено В. К. По-друге, враховуючи те, що В. К. переїхала з його дочкою до іншого місця проживання та звернення заявника до різних органів влади щодо допомоги в отриманні доступу до його дочки були безуспішними, він очевидно мав перешкоди у спілкуванні з нею. По-третє, з огляду на відповіді органів влади та висновки судів, питання про реальний доступ батька до дитини не було ретельно досліджено. У зв'язку із цим

Суд дійшов висновку, що національні органи влади очевидно були зобов'язані зробити спробу врегулювати питання доступу заявника до його дитини та допомогти йому домогтися реального здійснення його батьківських прав. Відповідно, мало місце порушення ст. 8 ЄКПЛ, з огляду на невжиття органами влади жодного суттєвого заходу для забезпечення заявникові доступу до його дитини та його можливості взяти участь у її вихованні.

Щодо скарг заявника на стверджуване невинувдане встановлення опіки над його дитиною ЄСПЛ визнав, що втручання у батьківські права заявника було здійснено на достатніх законних підставах та переслідувало законну мету захисту прав інших осіб, а саме А. М., для того, щоб її було виховано у безпечному, спокійному та стійкому середовищі. Проте Суд не погодився з висновками національних органів влади, оскільки заявника не було залучено до процесу прийняття рішення, що призвело до встановлення опіки, його не було повідомлено про цей процес та не було запрошено взяти у ньому участь. Суд зазначив, що майже жодної уваги не було приділено інтересам заявника щодо опікування його дитиною, як і інтересам дитини щодо збереження тісних зв'язків з її батьком. Таким чином, оскільки втручання у здійснення заявником його батьківських прав було здійснено не на основі всебічної та професійної оцінки повної сімейної ситуації та тих факторів, що стосуються інтересів заявника, мало місце порушення ст. 8. За встановлене порушення Суд присудив заявникові 15 тис. євро компенсації за моральну шкоду.

2. Повага до житла

У згаданій вище справі «Белозоров проти Росії та України» Суд також встановив порушення Україною ст. 8 ЄКПЛ у зв'язку з незаконним обшуком квартири заявника. З огляду на висновки Суду про незаконність допомоги, яку надавали українські правоохоронці російським 3 і 4 листопада 2000 року, відсутність вмотивованого рішення слідчого органу, затвердженого прокурором (ст. 177 старого КПК України), на якому б базувався обшук квартири, що було згодом визнано і українськими органами прокуратури, та в порушення ст. 80 Мінської Конвенції, Суд дійшов висновку, що обшук квартири заявника не мав правових підстав ані в національному законодавстві України, ані в Мінській конвенції, а тому втручання в право заявника на житло відповідно до ст. 8 ЄКПЛ не було «згідно із законом».

СТАТТЯ 11: СВОБОДА ЗІБРАНЬ

У згаданій вище справі «Карпюк та інші проти України» Суд також встановив стосовно трьох заявників порушення ст. 11 ЄКПЛ, яка, зокрема, гарантує право на свободу зібрань, оскільки дії заявників на акції протесту не були співмірними тому суворому покаранню, яке їм призначив український суд (позбавлення волі на різні строки). Зокрема, ЄСПЛ зазначив, що призначені суворі покарання могли мати «охолоджуючий ефект» для заявників та інших осіб, які організовують акції протесту.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ І ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ (ЗА ПРАКТИКОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ)

Олександр Дроздов, адвокат,
Голова ВКДКА, Перший проректор
Вищої школи адвокатури, к. ю. н., доцент

Олена Дроздова, помічник адвоката

Конституційне визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України) призводить до необхідності вирішення нових завдань у відповідній сфері правового регулювання, включаючи вдосконалення законодавства, яке регламентує не тільки права

і свободи громадян, а й передбачає захист їх особистих немайнових благ, сприяючи тим самим становленню України як демократичної, правової держави. Разом з тим сучасне право щодо означених питань, незважаючи на відому тривалість періоду розвитку нових економічних відносин, все ще перебуває на етапі свого формування. А отже, все більшої гостроти набуває проблема ефективного захисту особистих немайнових прав (благ) фізичних та юридичних осіб, оскільки для реалізації основного конституційного принципу про найвищу цінність людських прав, свобод і благ необхідно постійно вдосконалювати правовий механізм їх забезпечення та реалізації. Адже кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68 Конституції України).

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ

Зауважимо, що чинне законодавство не містить визначення понять гідності, честі чи ділової репутації, оскільки вони є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту. Виняток становить надане в ст. 2 Закону України від 07.12.2000 р. № 2121 «Про банки і банківську діяльність» поняття ділової репутації, яка визначається як відомості, зібрані Національним банком України, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, у тому числі керівників юридичної особи та власників істотної участі у такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи. Проте зазначене поняття застосовується до правовідносин, на які поширюється цей Закон.

Водночас з метою подолання даної прогалини у судовій практиці запропоновано визначення наведених понять. А саме, під *гідністю* слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, з *честю* пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло, а під *діловою репутацією фізичної особи* розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків. Під *діловою репутацією юридичної особи*, у тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб — підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб, розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин (п. 4 постанови Пленуму Верховно-

го Суду України від 27.02.09 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи»).

Крім того, враховуючи положення ст. 9 Конституції України та беручи до уваги Закон України від 17.07.97 р. № 475/97 «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, 11 до Конвенції» та Закон України від 23.02.06 р. № 3477 «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди також повинні застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 04.11.50 р.¹) та рішення Європейського суду з прав людини² як джерело права, а також враховувати роз'яснення постанови Пленуму Верховного Суду України від 01.11.96 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя». При цьому, як цілком слушно зазначається у п. 12 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» від 19.12.14 р. № 13, тлумачення термінів і положень КЗПЛ та протоколів до неї містяться в рішеннях ЄСПЛ. Їх використання судом при тлумаченні й застосуванні Конвенції та протоколів до неї під час розгляду конкретної справи є необхідним як наступна практика застосування міжнародного договору (п.п. «б» п. 3 ст. 31 (Загальне правило тлумачення) Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року).

Питання захисту честі, гідності та ділової репутації³ має відповідну міжнародно-правову основу. Адже «здійснення <...> свобод виражати власні погляди, дотримуватися своїх поглядів, одержувати та передавати інформацію, <...> оскільки воно пов'язане із обов'язками та відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві, <...> для захисту репутації чи прав інших осіб <...>» (§ 2 ст. 10 КЗПЛ (Свобода вираження поглядів)).

Право на захист репутації охороняється ст. 8 КЗПЛ (Право на повагу до приватного і сімейного життя) як складовою права на повагу до приватного життя. Проте для застосування ст. 8 КЗПЛ посягання на репутацію

має бути достатньо серйозним та спричиняти перешкоди в особистому користуванні правом на повагу до приватного життя. Більше того, ЄСПЛ вирішував: не можна посилатися на ст. 8 КЗПЛ, щоб поскаржитися на втрату репутації, яка є очікуваним наслідком власних дій особи, наприклад здійснення кримінального злочину. Розглядаючи потребу втручання в інтереси демократичного суспільства стосовно захисту репутації та прав інших осіб, суд має перевірити, чи національна влада дотримувалася справедливої рівноваги, захищаючи дві цінності, гарантовані Конвенцією, які в певних випадках можуть суперечити одна одній, а саме: з одного боку, право на свободу вираження поглядів, яке захищається ст. 10 КЗПЛ, з іншого — право на повагу до приватного життя, яке оберігається ст. 8 КЗПЛ (справа «**Акціонерне товариство Акселя Шпрінгера проти Німеччини**», рішення (Велика Палата) від 07.02.12 р., § 83 і 84).

Перш за все в контексті захисту репутації як обмеження свободи вираження поглядів проаналізуємо рішення ЄСПЛ у справі «**Меджліс ісламської общини Брчко та інші проти Боснії та Герцеговини**» від 13.10.15 р. Ця справа стосувалася судових справ на підставі дифамації проти чотирьох неурядових організацій відразу після публікації листа, написаного до найвищої влади їх округу, в якому скаржилися на редактора розважальних програм громадської радіостанції. Заявник (неурядові організації) оскаржував рішення національного суду, які порушували їх право на свободу вираження поглядів. Вони стверджували, що не планували публікувати листа, що це сталося без їх відома, але прагнули проінформувати владу про певні відхилення від норм стосовно важливих громадських інтересів — відповідність кандидата на посаду в багатонаціональній радіостанції — та спонукати до розслідування їх доказів. ЄСПЛ не визнав порушення ст. 10 КЗПЛ. ЄСПЛ вирішив, що національний суд, який заслухав свідків у справах дифамації, прийняв правильне рішення: заявник (неурядові організації) вчинив недбало, просто повідомивши про посадовий злочин редактора розважальних програм, не докладаючи зусиль, щоб підтвердити правдивість наданої інформації. Таким чином, національний суд дотримався справедливої рівноваги між правом редактора розважальних програм на ре-

¹ Далі за текстом — КЗПЛ.

² Далі за текстом — ЄСПЛ.

³ Далі за текстом — репутація.

путацію (як можливого кандидата на посаду керівника громадської радіостанції) та правом заявника доповідати компетентним органам про недотримання норм поведінки державним працівником, які можуть розглядати такі скарги.

АВТОРИ ТА ВИДАВЦІ КНИГ

Значна категорія справ, які розглянуті та вирішені ЄСПЛ, стосується авторів та видавців книг. Так, ЄСПЛ 12.03.15 р. було прийнято рішення у справі **«Альмеїда Лейтао Бенто Фернандес проти Португалії»**. Ця справа стосувалася визнання кримінальної відповідальності за обмову родичів свого чоловіка одразу після публікації роману, в якому розглядалися сімейні драми в контексті португальської діаспори в США та колоніальної війни. Заявниця скаржилася на те, що визнання її винною в обмові родичів її чоловіка та плямування їх честі порушує її право на свободу вираження поглядів. ЄСПЛ не визнав порушення ст. 10 КЗПЛ, вважаючи, що здійснення заявницею її свободи на вираження поглядів не було непропорційним законній меті, а саме захисту репутації та прав інших осіб. ЄСПЛ погодився з португальським судом, що заявниця переступила межі своєї свободи на мистецьку креативність, ігноруючи права родичів свого чоловіка на повагу до їх приватного життя, стосовно зображених подій та оціночних суджень в романі. ЄСПЛ зауважив: влада мала широкі межі втручання, оцінюючи необхідність покарання, покладеного на заявницю, тому що це не були громадські діячі. Серед інших рішень заслуговують на увагу рішення ЄСПЛ у справах «Ояла та Етуkeno Оі проти Фінляндії та Русунен проти Фінляндії» від 14.01.14 р.; «Ілена Константінеску проти Румунії» від 11.12.12 р. та «Ліндон, Очаковський-Лоренс та Джулі проти Франції» від 22.10.07 р. (Велика Палата).

ЛІКАРІ ТА МЕДИЧНІ ПРАЦІВНИКИ

Ще однією категорією суб'єктів, щодо яких ЄСПЛ розглядалася низка справ, є лікарі та медичні працівники. Наприклад, справа **«Хайніш проти Німеччини»** (21.07.11 р.) стосувалася звільнення медсестри, яка доглядала за хворими людьми похилого віку, після порушення кримінальної справи проти її роботодавця, в якій заявлялося про недоліки забезпечення догляду. Заявниця скаржилася на те, що її звільнення та відмова суду поновити її в правах порушували її право на свободу вираження погляду. ЄСПЛ установив порушення

ст. 10 КЗПЛ, визнаючи, що звільнення заявниці без попереднього повідомлення було непропорційним, а німецькому суду не вдалося дотриматися рівноваги між потребою захистити репутацію роботодавця та потребою захистити право заявниці на свободу вираження поглядів. ЄСПЛ зауважив: беручи до уваги особливу вразливість пацієнтів похилого віку та потребу запобігати жорсткому ставленню, виявлена інформація мала, безумовно, загальний інтерес. До того ж загальний інтерес до того, щоб бути проінформованим про недоліки забезпечення догляду за престарілими, державною компанією був настільки важливим, що він переважив потребу захисту репутації компанії та її інтересів. Серед інших рішень заслуговує на увагу рішення ЄСПЛ у справі «Франковіч проти Польщі» від 16.12.08 р.

ІСТОРИКИ

Історики теж досить часто ставали фігурантами справ у ЄСПЛ. Так, справа **«Пінто Пінхейро Маркес проти Португалії»** (22.01.15 р.) стосувалася визнання винним заявника, історика та голови культурної асоціації у шкоді репутації міської ради, з якою він підписав угоду стосовно публікації робіт місцевого поета. Перший том було надруковано в 2003 році. В 2005 році рада надрукувала ще одну збірку поета. Заявник, який вирішив, що рада вчинила неправильно, надрукувавши книгу з власної ініціативи, опублікував статтю в місцевій газеті, за що його було покарано за образу правого органу, який представляв громадську владу. Його скаргу проти цього рішення було відхилено. Перед судом заявник скаржився на визнання його винним у дифамачії. ЄСПЛ визнав порушення ст. 10 КЗПЛ, вважаючи: навіть якщо підстави, представлені португальським урядом, були доречними, їх було недостатньо, щоб обґрунтувати втручання в демократичне суспільство, і те, що не було обґрунтованої пропорційності між обмеженням заявника в його праві на свободу вираження поглядів в результаті визнання його винним та правової мети, а саме захист надійності та поваги міської ради та довіри громадян до цього органу влади. ЄСПЛ встановив, що коментарі заявника не перевищували межі дозволеної критики за ст. 10 КЗПЛ. Межі дозволеної критики були ширші стосовно громадської установи, ніж стосовно приватної особи чи навіть політика, особливо якщо це установа виконавчої влади, як це є у даному випадку. В демократичному суспільстві її дії або бездіяльність повинні піддаватися ретельному вивчен-

ню не лише законодавчою та судовою владами, але й пресою та громадськістю. Серед інших справ такого роду прикметними є й справи «Браун проти Польщі» від 04.11.14 р. та «Карсай проти Угорщини» від 01.01.09 р.

ЖУРНАЛІСТИ ТА ВИДАВНИЧІ КОМПАНІЇ

Велика кількість справ, розглянутих ЄСПЛ, стосується журналістів та видавничих компаній. Практичний інтерес становить справа «*Хлусдотір проти Ісландії*» від 02.06.15 р. Ця справа стосувалася судових обвинувачень у дифамації проти заявника, журналіста, після публікації статті про серію тривалих кримінальних справ проти чоловіка, якого підозрювали в імпорті великої кількості кокаїну до Ісландії. Після того як суд першої інстанції спочатку вирішив справу на користь заявника, верховний суд змінив рішення. ЄСПЛ також зобов'язав журналіста та видавця виплатити компенсацію позивачу. ЄСПЛ визнав порушення ст. 10 КЗПЛ. ЄСПЛ погодився, що аргументація ісландського верховного суду була доречною стосовно законної мети захисту прав та репутації чоловіка, якого підозрювали в злочині, але пізніше виправдали в імпортуванні наркотиків. Проте ЄСПЛ вирішив: підстави, на які покладався верховний суд, були недостатніми, щоб підтвердити, що втручання в права заявника були необхідними в демократичному суспільстві. Зі статті було зрозуміло, що судові справи ще розглядалися, а рішення на той час не були прийняті. Більше того, твердження використовувало точне формулювання з обвинувального акта, а заявник не мав причин не довіряти обвинувальному акту як єдиному джерелу, на яке він міг покладатися.

В свою чергу, справа «*Морар проти Румунії*» від 07.07.15 р. стосувалася кримінального визнання винним та цивільної відповідальності журналіста, який працював у сатиричному періодичному виданні, за дифамацію проти політичного радника виборчого кандидата. Заявник стверджував, що таке рішення перешкоджало його свободі вираження поглядів. В цій справі суд ще раз повторив, що Договірні Сторони мають дозволяти або навіть були зобов'язані регулювати здійснення свободи вираження поглядів. Щоб забезпечити відповідний законний захист репутації осіб, вони повинні були зробити це так, щоб не перешкоджати засобам масової інформації виконувати їх основне завдання: привертати увагу громадськості до питань загального інтересу, такими як стосунки між громадськими діячами та колишнім репресованим румунським режимом

до 1989 року. Перш за все, беручи до уваги важливість дискусії з питання загального інтересу, в контексті якої були зроблені суперечливі коментарі, та величину збитків, призначених проти заявника, ЄСПЛ вирішив, що втручання в свободу заявника на вираження поглядів не було виправдане доречними та достатніми підставами. Тим самим ЄСПЛ визнав порушення ст. 10 КЗПЛ, оскільки втручання не було необхідним в демократичному суспільстві за ст. 10 КЗПЛ.

Також серед справ щодо журналістів та видавничих компаній доцільно назвати справи «Радіо Франції та інші проти Франції» від 30.03.04 р.; «Шові та інші проти Франції» від 29.06.04 р.; «Кумпене та Мацере проти Румунії» від 17.12.04 р.; «Катамадзе проти Грузії» від 04.02.06 р.; «Лемпель та S.A. ED. Cine Revue проти Бельгії» від 09.11.06 р.; «Акціонерне товариство Торнбергс Блад та Хауком проти Норвегії» від 01.03.07 р.; «Колачо Местре та Незалежна асоціація комунікації проти Португалії» від 26.04.07 р.; «Ліндон, Очаковський-Лоренс та Джулі проти Франції» від 22.10.07 р. (Велика Палата); «Міхау проти Румунії» від 04.11.08 р.; «Видавництво Стандарт проти Австрії (2)» від 04.06.09 р.; «Куліс та Розукі проти Польщі» від 06.10.09 р.; «Роканен та інші проти Фінляндії» від 06.04.10 р.; «Бруне Леком та журнал Ліон проти Франції» від 06.05.10 р.; «Уя проти Угорщини» від 19.07.11 р.; «Акціонерне товариство Акселя Шпрінгера проти Німеччини» від 07.02.12 р. (Велика Палата); «Тенесоайка проти Румунії» від 19.06.12 р.; «Смолорз проти Польщі» від 16.10.12 р.; «Младіна Любляна проти Словенії» від 17.04.14 р.; «Мустафа Ердоган та інші проти Туреччини» від 27.05.14 р.; «Акціонерне товариство Акселя Шпрінгера проти Німеччини»(2) від 18.07.14 р.; «Штанкевич та інші проти Польщі» від 14.10.14 р.; «Ерла Хлинсдотір проти Ісландії (2)» від 21.10.14 р. та «Хальдіман та інші проти Швейцарії» від 24.02.15 р.

Повну версію статті, в якій розглянуто на підставі відповідних рішень ЄСПЛ питання захисту репутації в контексті ст. 10 КЗПЛ щодо суддів, юристів, політичних діячів, приватних осіб, державних службовців, вчителів та викладачів університетів; членів профспілок, а також питання права на захист репутації як складової частини права на повагу до приватного життя (ст. 8 КЗПЛ) історичних діячів, приватних осіб, підприємців, журналістів, суддів, юристів, поліцейських, вчителів та викладачів університетів; громадських чи політичних діячів, читайте на веб-сайті Національної асоціації адвокатів України в Розділі «ПУБЛІКАЦІЇ».

ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК ВСУ ЩОДО ПРАВИЛ РОЗМЕЖУВАННЯ ЮРИСДИКЦІЙ У СПРАВАХ ЗА СКАРГАМИ НА ДІЇ ДЕРЖАВНОГО ВИКОНАВЦЯ

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 13.01.16 р. розглянув справу № 6-2850цс15, предметом якої була скарга на дії державного виконавця.

При розгляді цієї справи ВСУ зробив правовий висновок, відповідно до якого у випадку оскарження сторонами виконавчого провадження рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця щодо виконання рішення суду, ухваленого за правилами Цивільного процесуального кодексу України¹, прийнятого 18.03.04 р., розгляд таких скарг здійснюється за правилами цивільного судочинства судом, який видав виконавчий документ.

У разі оскарження рішень, дій чи бездіяльності дер-

жавного виконавця щодо виконання рішення суду, ухваленого за правилами ЦПК 1963 р., а також у разі оскарження рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця особами, які не є учасниками виконавчого провадження, така скарга підлягає розгляду відповідно до ст. 181 Кодексу адміністративного судочинства України².

З повним текстом постанови Верховного Суду України у цій справі можна буде ознайомитися на офіційному веб-сайті Суду (<http://www.scourt.gov.ua>) у підрозділі «Постанови у справах цивільної юрисдикції» за наступним посиланням: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/6CF29D81325255F3C2257F3E0027D957>

ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК ВСУ ЩОДО ПРИСУДЖЕННЯ СПІВВЛАСНИКУ ГРОШОВОЇ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЧАСТКУ У СПІЛЬНОМУ МАЙНІ

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 13.01.16 р. розглянув справу № 6-2925цс15, предметом якої був спір про присудження співвласнику грошової компенсації за частку у спільному майні.

При розгляді цієї справи ВСУ зробив правовий висновок, відповідно до якого положення ст. 365 Цивільного кодексу України³ регулюють випадки, коли позивач — співвласник майна, домагається позбавлення права власності на частку майна інших співвласників — відповідачів по справі.

Випадки, коли співвласник майна бажає позбутися належної йому частки в спільному майні шляхом отримання від інших співвласників компенсації вартості належної йому частки та визнання за останніми права власності на все майно регулюються ст. 364 ЦК.

З урахуванням закріплених у п. 6 ст. 3 ЦК засад справедливості, добросовісності та розумності, що спонукають суд до врахування при вирішенні спору інтересів обох сторін, при розгляді справ, у яких заявляються вимоги одного зі співвласників про припинення його права на частку у спільному майні шляхом отримання від інших співвласників грошової компенсації вартості його частки, виділ якої є неможливим, суди мають встановити наступне: чи дійсно є неможливим виділ належної позивачу частки в натурі або чи не допускається такий виділ згідно із законом; чи користуються спільним майном інші співвласники — відповідачі по справі; чи сплачується іншими співвласниками, які володіють та користуються майном, матеріальна компенсація позивачу за таке володіння та користування відповідно до ч. 3 ст. 358 ЦК; чи спроможні інші спів-

¹ Далі за текстом — ЦПК.

² Далі за текстом — КАС.

³ Далі за текстом — ЦК.

власники виплатити позивачу компенсацію в рахунок визнання за ними права власності на спільне майно та чи не стане це для них надмірним тягарем.

З повним текстом постанови Верховного Суду України у цій справі можна буде ознайомитися на офіцій-

ному веб-сайті Суду (<http://www.scourt.gov.ua>) у підрозділі «Постанови у справах цивільної юрисдикції» за наступним посиланням: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/C27E64F61F78978DC2257F3E002969DB>

ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК ВСУ ЩОДО ПІДСУДНОСТІ СПОРІВ ПРО ВИЗНАННЯ НЕЗАКОННИМ РІШЕННЯ ОМС ЩОДО ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА ВИТРЕБУВАННЯ ЇЇ З ЧУЖОГО НЕЗАКОННОГО ВОЛОДІННЯ

Верховний Суд України на спільному засіданні Судових палат у цивільних, адміністративних та господарських справах 16.12.15 р. розглянув справу № 6-2510цс15, предметом якої був спір про визнання незаконним рішення органу місцевого самоврядування щодо земельної ділянки та витребування цієї земельної ділянки з чужого незаконного володіння.

При розгляді цієї справи Верховний Суд України зробив правовий висновок, відповідно до якого рішення органу місцевого самоврядування у сфері земельних відносин, яке має ознаки ненормативного акта, вичерпує свою дію після його реалізації, а вимоги про визнання такого рішення незаконним повинні розглядатися в порядку цивільного або господар-

ського судочинства, якщо за результатами реалізації рішення у фізичної чи юридичної особи виникло речове право. У такому випадку вимога про визнання рішення незаконним розглядається як спосіб захисту порушеного цивільного права за п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК та повинна пред'являтися до суду для розгляду в порядку цивільного або господарського судочинства.

З повним текстом постанови Верховного Суду України у цій справі можна буде ознайомитися на офіційному веб-сайті Суду (<http://www.scourt.gov.ua>) у підрозділі «Постанови у справах цивільної юрисдикції» за наступним посиланням: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/1DD577F3125FE4F0C2257F2B003E3C46>

ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК ВСУ ПРО ПІДСТАВИ ДЛЯ ВИТРЕБУВАННЯ В ДОБРОСОВІСНОГО НАБУВАЧА МАЙНА, ЯКЕ ВИБУЛО З ВОЛОДІННЯ ДЕРЖАВИ В НЕЗАКОННИЙ СПОСІБ

Верховний Суд України на спільному засіданні Судових палат у цивільних, адміністративних та господарських справах 16.12.15 р. розглянув справу № 6-2510цс15, предметом якої був спір про визнання незаконним рішення органу місцевого самоврядування щодо земельної ділянки та витребування цієї земельної ділянки з чужого незаконного володіння.

При розгляді цієї справи ВСУ зробив такий правовий висновок. Відповідно до ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод слід оцінювати три критерії на предмет сумісності заходу втручання в право особи на мирне

володіння майном із гарантіями ст. 1 Першого протоколу, а саме: чи є втручання законним; чи переслідує воно «суспільний», «публічний» інтерес; чи є такий захід (втручання в право на мирне володіння майном) пропорційним визначеним цілям.

Критерій законності означає, що втручання держави у право власності особи повинно здійснюватися на підставі закону — нормативно-правового акта, що має бути доступним для заінтересованих осіб, чітким та передбачуваним у питаннях застосування та наслідків дії його норм.

Втручання держави в право власності особи є ви-

правданим, якщо воно здійснюється з метою задоволення «суспільного», «публічного» інтересу.

Принцип «пропорційності» передбачає дотримання справедливої рівноваги (балансу) між інтересами держави (суспільства), пов'язаними з втручанням, та інтересами особи, яка так чи інакше страждає від втручання.

З повним текстом постанови Верховного Суду України у цій справі можна буде ознайомитися на офіційному веб-сайті Суду (<http://www.scourt.gov.ua>) у підрозділі «Постанови у справах цивільної юрисдикції» за наступним посиланням: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/1DD577F3125FE4F0C2257F2B003E3C46>

ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК ВСУ

У СПОРІ ПРО ВИЗНАННЯ ОБ'ЄКТОМ ПРАВА СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ, ПРИВАТИЗОВАНОЇ ОДНИМ ІЗ ПОДРУЖЖЯ В ПЕРІОД ШЛЮБУ

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 16.12.15 р. розглянув справу № 6-2017цс15, предметом якої був спір про поділ майна подружжя.

При розгляді цієї справи ВСУ зробив правовий висновок, відповідно до якого земельна ділянка, приватизована одним із подружжя у період шлюбу для будівництва та обслуговування жилого будинку й господарських будівель, є його власністю, а не спільною сумісною власністю подружжя.

Разом з тим у разі будівництва подружжям на такій

земельній ділянці житлового будинку, право спільної сумісної власності на який виникає в обох з подружжя, відповідне право в обох з подружжя виникає і на земельну ділянку, відведена для будівництва будинку.

З повним текстом постанови Верховного Суду України у цій справі можна буде ознайомитися на офіційному веб-сайті Суду (<http://www.scourt.gov.ua>) у підрозділі «Постанови у справах цивільної юрисдикції» за наступним посиланням: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/3696222D4F434DACC2257B1E004945F6>

ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК ВСУ

У СПОРІ ПРО ПОДІЛ МІЖ ПОДРУЖЖЯМ НЕЗАВЕРШЕНОГО БУДІВНИЦТВОМ БУДИНКУ

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 16.12.15 р. розглянув справу № 6-2017цс15, предметом якої був спір про поділ майна подружжя.

При розгляді цієї справи ВСУ зробив правовий висновок, відповідно до якого споруджений подружжям в період шлюбу житловий будинок до його прийняття до експлуатації та реєстрації права власності на нього не набуває юридичного статусу житлового будинку, однак, будучи сукупністю будівельних матеріалів, тобто речей як предметів

матеріального світу, є майном, набутим подружжям за час шлюбу, відтак, об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, яке може підлягати поділу між ними.

З повним текстом постанови Верховного Суду України у цій справі можна буде ознайомитися на офіційному веб-сайті Суду (<http://www.scourt.gov.ua>) у підрозділі «Постанови у справах цивільної юрисдикції» за наступним посиланням: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/3696222D4F434DACC2257B1E004945F6>

ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК ВСУ У СПОРІ ПРО ПРАВО НА ЧАСТКУ В БУДИНКУ СТОРОННІХ ДЛЯ ЗАБУДОВНИКА ОСІБ

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 16.12.15 р. розглянув справу № 6-2017цс15, предметом якої був спір про поділ майна подружжя.

При розгляді цієї справи ВСУ зробив правовий висновок, відповідно до якого індивідуальне житлове будівництво здійснюється з метою забезпечення житловою площею тих громадян і членів їх сімей, яким у встановленому порядку надано право на земельну ділянку для будівництва будинку. У зв'язку з цим сама по собі участь інших осіб у спорудженні будинку не може слугувати підставою для визнання за такими особами права власності на частку у спорудженому будинку. Такі особи можуть лише вимагати відшкодування власником будинку понесених ними затрат. Лише у виняткових випадках, якщо з урахуванням всіх

обставин справи та в результаті з'ясування справжніх правовідносин сторін буде встановлено, що сторонні особи брали участь у спорудженні будинку на підставі укладеної із забудовником та членами його сім'ї угоди про створення спільної власності на будинок з метою забезпечення зазначених осіб жилими приміщеннями, за особами, які, не будучи членами сім'ї забудовника, брали участь у спорудженні будинку, може визнаватися право на частку в будинку.

З повним текстом постанови Верховного Суду України у цій справі можна буде ознайомитися на офіційному веб-сайті Суду (<http://www.scourt.gov.ua>) у підрозділі «Постанови у справах цивільної юрисдикції» за наступним посиланням: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/3696222D4F434DACC2257B1E004945F6>

ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК ВСУ У СПРАВІ ПРО СТЯГНЕННЯ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА КРЕДИТНИМ ДОГОВОРМ

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 11.11.15 р. ухвалив постанову у справі № 6-1716цс15, предметом якої був спір про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Суд зробив правовий висновок про те, що відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди» (ч. 1 ст. 6 цього Закону доповнено п. 14 згідно із Законом № 2983-VI від 03.02.11 р.) третейські суди в порядку, передбаченому цим Законом, можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних та господарських правовідносин, за винятком, зокрема, справ у спорах щодо захисту прав споживачів, у тому числі споживачів послуг банку (кредитної спілки).

За ч. 1 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів» між кредитором та споживачем укладається договір про надання споживчого кредиту,

відповідно до якого кредитор надає кошти (споживчий кредит) або бере зобов'язання надати їх споживачеві для придбання продукції у розмірі та на умовах, встановлених договором, а споживач зобов'язується повернути їх разом з нарахованими відсотками.

Системний аналіз зазначених норм матеріального права дає підстави для висновку, що правовідносини між кредитором та позичальником (споживачем) за договором про надання споживчого кредиту, що виникають як під час укладення, так і під час виконання такого договору, відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди», незважаючи на наявність третейського застереження в договорі, не можуть бути предметом третейського розгляду, оскільки цим Законом від 03.02.11 р. виключено з компетенції третейського суду вирішення спорів щодо захисту

прав споживачів, у тому числі споживачів послуг банку (кредитної спілки).

Незалежно від предмета та підстав спору, а також незважаючи на те, хто звернувся з позовом до суду (банк або інша фінансова установа чи споживач), на правовідносини, що виникають зі споживчого кредиту, поширюється дія Закону України «Про захист прав споживачів».

З повним текстом постанови Верховного Суду України у цій справі можна буде ознайомитися на офіційному веб-сайті Суду (<http://www.scourt.gov.ua>) у підрозділі «Постанови у справах цивільної юрисдикції» за наступним посиланням:

<http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/7A2C8DA3942B8606C2257F0D004FDD25>

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ ВСУ У СПРАВІ ПРО ЗМІНУ ФОРМУЛЮВАННЯ ПРИЧИН ЗВІЛЬНЕННЯ

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 23.12.15 р. ухвалив постанову у справі № 6-1093цс15, предметом якої був спір про зміну формулювання причин звільнення, дати звільнення, стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні, компенсації за невикористані відпустки, вихідної допомоги та відшкодування моральної шкоди.

Суд висловив наступну правову позицію. За п. 2 ч. 1 ст. 41 Кодексу законів про працю України⁴, крім підстав, передбачених ст. 40 цього Кодексу, трудовий договір з ініціативи власника або уповноваженого ним органу може бути розірваний також у випадку винних дій працівника, який безпосередньо обслуговує грошові, товарні або культурні цінності, якщо ці дії дають підстави для втрати довір'я до нього з боку власника або уповноваженого ним органу.

Правовий аналіз п. 2 ч. 1 ст. 41 КЗпП дає підстави для висновку про те, що ця норма матеріально-права не передбачає наявності обвинувального вироку суду як обов'язкової умови для звільнення працівника за викладеною у ній підставою; звільнення з підстави втрати довір'я може вважатися обґрунтованим, якщо працівник, який безпосередньо обслуговує грошові або товарні цінності (зайнятий їх прийманням, зберіганням, транспортуванням, розподілом і т. п.), вчинив умисно або необережно такі дії,

які дають власнику або уповноваженому ним органу підстави для втрати до нього довір'я (зокрема, порушення правил проведення операцій з матеріальними цінностями).

Згідно з п. 8 розд. IV Порядку обчислення середньої заробітної плати, затвердженого постановою КМУ від 08.02.95 р. № 100, нарахування виплат, що обчислюються із середньої заробітної плати за останні два місяці роботи, провадяться шляхом множення середньоденного (годинного) заробітку на число робочих днів (годин), а у випадках, передбачених чинним законодавством, календарних днів, які мають бути оплачені за середнім заробітком. Середньомісячне число робочих днів розраховується діленням на 2 сумарного числа робочих днів за останні два календарні місяці згідно з графіком роботи підприємства, установи, організації, встановленим з дотриманням вимог законодавства (абз. 3 п. 8 розд. IV Порядку).

З повним текстом постанови Верховного Суду України у цій справі можна буде ознайомитися на офіційному веб-сайті Суду (<http://www.scourt.gov.ua>) у підрозділі «Постанови у справах цивільної юрисдикції» за наступним посиланням:

<http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/048989285C120F73C2257F2B003F99A9>

⁴ Далі за текстом — КЗпП.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ ВСУ У СПРАВІ ПРО СТЯГНЕННЯ СЕРЕДНЬОГО ЗАРОБІТКУ ЗА ЧАС ЗАТРИМКИ РОЗРАХУНКУ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ, ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 23.12.15 р. ухвалив постанову у справі № 6-837цс15, предметом якої був спір про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні, відшкодування моральної шкоди.

Суд висловив наступну правову позицію. Непроведення з вини власника або уповноваженого ним органу розрахунку з працівником у строки, зазначені в ст. 116 КЗпП, є підставою для відповідальності, передбаченої ч.1 ст. 117 цього Кодексу.

Право суду зменшити розмір відшкодування, що має сплатити роботодавець працівникові за час затримки виплати з вини роботодавця належних звільненому працівникові сум у строки, визначені ст. 116 КЗпП, залежить від таких чинників: наявність спору між працівником та роботодавцем з приводу розміру належних до виплати працівникові сум за трудовим договором на день звільнення; виникнення спору між роботодавцем та працівником після того, коли належні

до виплати працівникові суми за трудовим договором у зв'язку з його звільненням повинні бути сплачені роботодавцем; прийняття судом рішення щодо часткового задоволення вимог працівника про виплату належних йому при звільненні сум у строки, визначені ст. 116 цього Кодексу.

У разі часткового задоволення позову працівника суд визначає розмір відшкодування за час затримки розрахунку з урахуванням спірної суми, на яку працівник мав право, частки, яку вона становила в заявлених вимогах, істотності цієї частки порівняно із середнім заробітком та інших конкретних обставин справи.

З повним текстом постанови Верховного Суду України у цій справі можна буде ознайомитися на офіційному веб-сайті Суду (<http://www.scourt.gov.ua>) у підрозділі «Постанови у справах цивільної юрисдикції» за наступним посиланням:

<http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/49F450D1400B9D3AC2257F29004DF5FF>

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ ВСУ У СПРАВІ ПРО РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ТА ПОВЕРНЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 23.12.15 р. ухвалив постанову у справі № 6-2271цс15, предметом якої був спір про розірвання договору оренди та повернення земельної ділянки.

Суд висловив наступну правову позицію. За правилами ст. 651 ЦК зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом.

Договір може бути розірваний або змінений за рішенням суду на вимогу однієї зі сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в ін-

ших випадках, встановлених договором або законом.

Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладанні договору.

Аналогічна норма закріплена і в ст. 31 Закону України «Про оренду землі».

Згідно із ч. 1 ст. 32 Закону України «Про оренду землі» на вимогу однієї зі сторін договір оренди землі може бути достроково розірваний за рішенням суду в разі невиконання сторонами обов'язків, передбачених ст. 24, 25 цього Закону та умовами договору,

в разі випадкового знищення чи пошкодження об'єкта оренди, яке істотно перешкоджає передбаченому договором використанню земельної ділянки, а також на підставах, визначених Земельним кодексом України та іншими законами України.

На момент укладення спірних договорів визначено, серед іншого, умови використання та цільове призначення земельних ділянок, які передаються в оренду, умови збереження стану об'єкта оренди.

Встановивши, що тривалим невикористанням земельних ділянок сільськогосподарського призначення ТОВ як орендарем порушені істотні умови договорів, що призвело до порушення режиму викори-

стання земельних ділянок, забур'янення і заліснення, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про задоволення позовних вимог. Отже, у справі, яка переглядається, суд касаційної інстанції, погодившись із висновками суду першої інстанції, правильно застосував норми матеріального права.

З повним текстом постанови Верховного Суду України у цій справі можна буде ознайомитися на офіційному веб-сайті Суду (<http://www.scourt.gov.ua>) у підрозділі «Постанови у справах цивільної юрисдикції» за наступним посиланням: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/06F1D0700AC912E4C2257F2900469BB5>

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ ВСУ У СПРАВІ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 13.01.16 р. ухвалив постанову у справі № 6-3019цс15, предметом якої був спір про відшкодування матеріальної шкоди.

Суд висловив наступну правову позицію. Згідно з ч. 2 ст. 625 ЦК у разі порушення грошового зобов'язання боржник, який прострочив його виконання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

За змістом цієї норми закону нарахування інфляційних втрат на суму боргу входить до складу грошового зобов'язання і виступає способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні мате-

ріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів унаслідок інфляційних процесів.

При наявності у справі судового рішення, яким вже було встановлено розмір завданої шкоди та відповідно стягнуто її, такий розмір шкоди відповідно до ч. 3 ст. 61 ЦПК має преюдиційне значення для суду при вирішенні справи, і суд не вправі змінювати його, в тому числі шляхом застосування положень ст. 625 ЦК.

З повним текстом постанови Верховного Суду України у цій справі можна буде ознайомитися на офіційному веб-сайті Суду (<http://www.scourt.gov.ua>) у підрозділі «Постанови у справах цивільної юрисдикції» за наступним посиланням:

<http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/84F5F0BC3222944AC2257F3E00291CAB>

КРУГЛИЙ СТІЛ

«АДВОКАТУРА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ»

Ірина Василик, керівник Центру досліджень адвокатури і права НААУ, к. і. н., доцент

Круглий стіл «Адвокатура України: історія та сучасність» на пошану адвоката, президента Української Народної Республіки в екзилі Степана Порфировича Витвицького відбувся у Львівському національному університеті ім. Івана Франка 24 листопада 2015 року. Ініціатором та організатором заходу виступив Науково-методичний Центр досліджень адвокатури і права Національної асоціації адвокатів України, співорганізаторами стали Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України та Львівський національний університет ім. Івана Франка.

З часу створення Національної асоціації адвокатів України це перша робоча зустріч провідних науковців, істориків та юристів, адвокатів, які займаються дослідженням історії адвокатури. Відзначено, що ця тематика є цікавою та актуальною для наукової спільноти, оскільки подано більше 50 заявок та тез доповідей науковців з Кракова, Львова, Тернополя, Чернівців, Івано-Франківська, Києва, Харкова, Ужгорода, які представляють **20 інституцій**, зокрема: Ягеллонський університет (відділ права та адміністрації), Львівський національний університет ім. Івана Франка (юридичний факультет), Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, Інститут історії України НАН України, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Центр українознавства, юридичний факультет ПВНЗ «Європейський Університет» (м. Київ), Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності ім. академіка В. В. Сташиса НАПрН України (м. Харків), Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, Національний університет «Львівська політехніка», Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Національний університет державної податкової служби України, Інститут кримінально-виконавчої служ-

би Національної академії внутрішніх справ (м. Київ), Ужгородський національний університет, Львівський державний університет внутрішніх справ, Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Відокремлений підрозділ «Бережанський агротехнічний інститут», Кременецька педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, Галицький коледж ім. В'ячеслава Чорновола (м. Тернопіль), Державний історико-архітектурний заповідник в м. Бережани (Тернопільська обл.), Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили» (м. Київ). Участь у обговоренні також взяли представники із Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, Львівського державного університету внутрішніх справ МВС України, Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи», кафедри гуманітарних дисциплін Львівського державного університету фізичної культури, адвокати — представники Львівської області у Раді адвокатів України та представники Львівської ради адвокатів.

У роботі круглого столу НААУ представляли Заступник Голови Ради адвокатів України Національної асоціації адвокатів України **Валентин Гвоздій**

та керівник Центру досліджень адвокатури і права **Ірина Василик**.

Валентин Гвоздій наголосив на необхідності досліджень історії адвокатури, оскільки збудувати нову, європейську адвокатуру неможливо без історичного досвіду минулих поколінь. Тому важливою є співпраця з науковими інституціями для розробки цих проблем і з навчальними закладами для їхнього впровадження. Заступник Голови розповів про діяльність НААУ у цьому напрямку, досвід організації органів адвокатського самоврядування інших країн, в тому числі й наукових установ при них, зокрема Польщі, Німеччини, США, і залучення цього досвіду для розвитку української адвокатури.

У своєму виступі керівник Центру досліджень адвокатури і права **Ірина Василик** підкреслила, що у 2014 році виповнилося 130 років від дня народження адвоката, президента УНР в екзилі Степана Витвицького, проте жодних урочистостей із цього приводу не було. В 2015 році були 50-ті роковини з часу його смерті, і НААУ цим заходом вшановує пам'ять провідного адвоката, політика і президента Української Народної Республіки. Доповідач назвала основні напрацювання Центру досліджень адвокатури і права НААУ та окреслила основні наукові напрямки історії, які ще потребують системного дослідження й аналізу. Зокрема, доповідач підкреслила здобутки Центру. Беззаперечно новизну становлять дослідження про адвокатські династії Волині XVI — XVIII ст., встановлені на основі актових книг Волинського воєводства; архієрейські та монастирські стряпчі XVIII ст., зокрема адвокатів — настоятелів монастирів, в тому числі Києво-Печерської Лаври. Зроблено низку наукових публікацій про «адвокатську добу» кінця XIX — початку XX ст., у яких показано внесок адвокатів у національне відродження та держане будівництво, вперше введено цей термін у монографічні видання з українознавства; показано колективний портрет львівської адвокатури австрійського періоду та діяльність Союзу Українських Адвокатів у міжвоєнний час. Вперше здійснено аналіз становища чернівецької адвокатури у габсбурзький та румунський періоди; описано становлення і розвиток адвокатури Харківщини. Видано окремий біографічний альбом «Адвокати і правники — діячі Легіону Українських січових стрільців», у якому показано життєвий шлях більше 60 адвокатів і правників, що належали до військової еліти на початку XX ст.

І. Василик поінформувала, що Центром досліджень адвокатури і права НААУ розпочато розробку низки досліджень, зокрема таких тем, як розстріляна і репресована адвокатура (ідеться про адвокатів, які були розстріляні і репресовані сталінським режимом і поховані у Биківнянському лісі); діяльність адвокатів у військових об'єднаннях; роль адвокатів в УВО-ОУН; історія регіональної адвокатури різних регіонів та окремі дослідження про життя і діяльність провідних адвокатів, які зробили вагомий внесок в українське національне відродження, державне будівництво та в розвиток адвокатури. Варто підкреслити, що Центром розроблено Робочу навчальну програму з дисципліни «Історія адвокатури України», яку Центр пропонує вузам для впровадження у навчальний процес.

У роботі круглого столу взяли участь провідні науковці і дослідники нових напрямків історії адвокатури. Так, цікавою і дещо критичною була доповідь адвоката **Михайла Петріва**, який одним із перших в Україні почав займатися дослідженнями з історії адвокатури України, є автором низки книг. Доповідач, крім своєї основної теми про діяльність адвоката-філателіста Івана Чернявського, охарактеризував деякі джерела для дослідження адвокатури регіонів і персоналій, а також наголосив на тому, що праці і книги з історії адвокатури, видані НААУ, повинні публікуватися також і в англійській мовній версії, таким чином про них зможе дізнатися більше коло читачів і науковців за кордоном. Результатом круглого столу стало підписання меморандумів про співробітництво між Національною асоціацією адвокатів України та Львівським національним університетом ім. Івана Франка та між НААУ і Інститутом українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України.

Проректор з науково-педагогічної роботи та соціальних питань і розвитку Львівського національного університету ім. Івана Франка, кандидат історичних наук, доцент **Мар'ян Лозинський** наголосив на продовженні конструктивної співпраці з Національною асоціацією адвокатів України, особливо у питаннях стажування студентів, впровадження нових дисциплін по адвокатурі та її історії у навчальний план юридичного факультету, та схвально прийняв пропозицію НААУ про відкриття в університеті аудиторії імені провідного адвоката.

Директор Інституту українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, професор, доктор історичних наук **Микола Литвин** підкреслив давню співпрацю

у рамках проекту «Історія адвокатури України», який реалізовує НААУ. Цю співпрацю потрібно розширювати і систематизувати. Інститут має свої напрацювання у цьому напрямку, є захищені кандидатські дисертації про громадсько-політичну діяльність деяких адвокатів, однак їхня професійна адвокатська діяльність ще не ставала об'єктом наукових досліджень. Тому результатом наукової співпраці між НААУ та Інститутом

повинні стати такі наукові дослідження і монографії.

Підбиваючи підсумок круглого столу, усі учасники шляхом відкритого голосування одноголосним рішенням прийняли ухвалу круглого столу, у якій закладаються важливі підвалини для подальшого розвитку не тільки історії, а й адвокатури в цілому, пропонуються важливі проекти для реалізації спільної співпраці. *Ухвала додається.*

УХВАЛА
Всеукраїнського круглого столу
«Адвокатура України: історія та сучасність»
на пошану адвоката, президента Української Народної Республіки в екзилі
Степана Порфировича Витвицького
24 листопада 2015 р., м. Львів

Учасники Всеукраїнського круглого столу відзначають значний інтерес науковців різних регіонів нашої держави до питань історії адвокатури. Подані на круглий стіл тези, достовірність основних положень і висновків яких забезпечена завдяки застосуванню сучасних методологічних підходів, залученню достатньої кількості джерел, критичному осмисленню доробку попередників, містять маловідомі факти, які стосуються проблем організації та функціонування адвокатури на українських землях в історичній ретроспективі.

Водночас даний науковий напрям ще недостатньо досліджений сучасними українськими та закордонними істориками, правниками, політологами — в історії адвокатури залишається багато «білих плям», історіографічних лакун, заповнення яких потребує значних зусиль не тільки окремих науковців, але і наукових інституцій.

Вивчення досвіду адвокатів минулих поколінь матиме практичне застосування при: підготовці навчальних посібників, навчально-методичних видань та спецкурсів з історії України; розробці навчальних предметів та викладанні дисциплін з адвокатури, історії адвокатури, підготовці кандидатів до адвокатури (при складанні кваліфікаційного іспиту).

Учасники Всеукраїнського круглого столу

УХВАЛИЛИ:

1. Рекомендувати опублікувати матеріали круглого столу, апробовані теми ширше висвітлити у другому томі нарисів з історії адвокатури.
2. Поглибити дослідження з історії адвокатури і права України у започаткованих напрямках та розвинути нові (історія адвокатури польсько-литовського періоду, Гетьманщини, міжвоєнного та радянського періодів).
3. Рекомендувати Центру досліджень адвокатури і права Національної асоціації адвокатів проводити періодичну апробацію результатів дослідницької роботи шляхом проведення наукових заходів у форматі круглих столів, виставок, конференцій тощо.
4. Ініціювати наукові конкурси серед студентів, аспірантів та фахових науковців з історії адвокатури і права.
5. Рекомендувати звернутися до архівів, бібліотек, музеїв та українських інституцій за кордоном з проханням надати необхідну інформацію про джерела з історії адвокатури України, а також матеріали і артефакти для музею адвокатури і права НААУ.
6. Задля ознайомлення із матеріалами та напрацюваннями Центру рекомендувати започаткувати формування он-лайн виставки з історії адвокатури і права.
7. Розпочати роботу із аплікантами (стажистами), які готуються вступити до лав адвокатури шляхом проведення різноманітних конкурсів (з ораторського мистецтва, знань історії адвокатури тощо), переважно пропонувати бонусну систему при складанні кваліфікаційного іспиту.
8. Рекомендувати Центру досліджень адвокатури і права Національної асоціації адвокатів України започаткувати серію видань з адвокатської біографістики, у яких висвітлювати адвокатську, громадсько-політичну, державницьку та культурно-освітню діяльність та наукову спадщину провідних адвокатів, які зробили вагомий внесок в українське національне відродження і державне будівництво, в юриспруденцію в цілому та адвокатську професію зокрема.
9. Рекомендувати Центру досліджень адвокатури і права Національної асоціації адвокатів України публікувати окремі видання з історії адвокатури різних регіонів України, а також книг пам'яті адвокатури, науково-біографічні довідники адвокатів — учасників національно-визвольних змагань 1917 — 1920 рр., наукової спадщини адвокатів, репринтних видань їхніх праць.
10. Рекомендувати Центру досліджень адвокатури і права НААУ розробити курс лекцій з історії адвокатури і практикум з адвокатської діяльності та ініціювати впровадження їх у навчальний процес вищих навчальних закладів України юридичного спрямування.
11. Рекомендувати Національній асоціації адвокатів розпочати роботу щодо увічнення пам'яті адвокатів шляхом встановлення меморіальних дощок, облагородження місць поховань, відкриття аудиторій у вищих навчальних закладах юридичного спрямування імені провідних адвокатів.

СТРАТЕГІЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ АДВОКАТА

Олексій Зімовін, практикуючий психолог

Від того, яке враження справляє адвокат, залежить успішність його виступу в суді, ставлення колег, кількість клієнтів, які звертаються до нього, та й не тільки. Загалом, він завжди на виду, йому важливо подобатися іншим людям, виглядати в їх очах статусним і компетентним. Як цього досягти — читайте у статті.

ЩО ТАКЕ САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ

Людина — істота соціальна. І щоб досягти в цьому суспільстві успіхів і висот, їй потрібно показати себе, і бажано в усій красі. Якою б талановитою, розумною, прекрасною вона не була, поки інші цього не помітили, сенсу як такого її особливості не мають.

У цілому самопрезентація служить трьома основним завданням. По-перше, вона дозволяє нам отримати те, що потрібно. Наприклад, прийшли ви до магазину, а там досить-таки сварлива продавщиця. Але ви одразу розправили плечі та впевненим тоном попросили те, що потрібно, тобто представили себе як статусну людину, яка здатна керувати іншими. Або прийшли до лікарні, плечі опустили, голову втягнули і сказали, що вам «тільки запитати». У цій ситуації ви вже створюєте враження непомітне, м'яке і «просяче». Викликавши в людей відповідне враження, вам легко отримати бажане.

Друге завдання. За допомогою самопрезентації ми підтверджуємо, розвиваємо та вдосконалюємо свій образ «Я». «Здрастуйте, — кажете ви, — я — адвокат, кандидат юридичних наук». Професія та науковий ступінь є невід'ємними частинами вашої професійної ідентичності. Вони забезпечують стабільність вашого стану як особистості. І щоразу, прокидаючись уранці, ви точно знаєте, хто ви: «адвокат» і «кандидат юридичних наук». Зрозуміло, що цими ролями весь ваш образ «Я» не вичерпується і включає й інші презентації себе:

як батька/матері, як чоловіка/жінки, як громадянина тощо.

І третє. За допомогою самопрезентації ми налагоджуємо та підтримуємо соціальні відносини. Коли ви повідомляєте, що ви адвокат, інші люди розуміють, як поводитися з вами.

Так що ж таке самопрезентація? **Самопрезентація** — управління тим враженням, яке ви справляєте на людей.

Управляти цим враженням важливо. Автору як психологу нерідко доводиться стикатися у своїй роботі з клієнтами, які скаржаться на те, що їх недооцінили, не зрозуміли, не визнали. Наприклад, одна клієнтка була пригнічена тим фактом, що перехвилювалася, складаючи іспит з міжнародної сертифікації, і не була сертифікована. У всіх таких випадках спільне одне — людині не вдалося постати перед іншими у вигідному для себе світлі, показати себе з потрібного боку. Клієнтка, що перехвилювалася, дійсно є експертом у своїй галузі, однак виглядала в очах екзаменатора як невпевнена в собі та некомпетентна особа.

Для того, щоб не допустити подібних ситуацій, корисно спиратися на спеціальні стратегії самопрезентації.

ЯК СПОДОБАТИСЯ

Майже всі ми хочемо подобатися іншим, завоювати їх симпатію, привабити до себе. Тим паче, що дивіден-

ди від такої поведінки завжди є. Недаремно численні наукові дослідження показують (щоб там не говорили про рівність і справедливість), що фізично привабливим людям частіше роблять знижки в магазинах, завищують оцінки в навчальних закладах, даїшники відпускають їх без штрафів. Але щоб сподобатися оточуючим, не обов'язково мати модельну зовнішність. Досить просто викликати правильне враження. Як же це зробити?

«Зозуля Півня вихваляє...». Ми не випадково процитували класика, а щоб проілюструвати просту стратегію самопрезентації, спрямованої на те, щоб завоювати прихильність оточуючих. Суть її полягає в такому: щоб сподобатися іншим, потрібно показати, що вони подобаються вам.

Комплімент, похвала, лестощі — чудовий спосіб сподобатися. Головне, звичайно, щоб вони були все ж таки досить щирими. Одразу додамо, що хоча люди завжди помічають, коли хтось улещує іншого, і звичайно ставляться до цього негативно, у ситуації, коли улещують їх, вони схильні «розвішувати вуха» і радіти, наскільки вони чудові. Так уже влаштована людина...

Знайдіть у людині, з якою знайомитеся, або в аудиторії, перед якою виступаєте, щось, що вам дійсно подобається, і повідомте про це. Так ми експлуатуємо прагнення вашого слухача сподобатися іншим.

Але можна спертися і на його прагнення бути компетентним, важливим, цінним, потрібним. Для цього попросіть людину дати вам пораду, запитайте, що вона думає з цього приводу тощо. А потім виразіть щире вдячність: «Дякую вам, ваша порада дуже цінна для мене/ ваша думка дуже цікава». Загалом, принцип похвали продовжує працювати.

Виразити іншому симпатію, щоб заробити її самому, можна й невербально. Більше посміхайтесь, кивайте, нехай ваш погляд виражає повагу і визнання. Посмішка, знову ж таки, по можливості має бути щирою. При щирій посмішці людина не тільки розтягує губи, вона посміхається очима. Якщо людина вам деякою мірою неприємна, але сподобатися їй необхідно, щоб викликати в себе щире посмішку, подумайте про щось приємне: діти, котики, відпустка...

Наступна стратегія самопрезентації, що дозволяє викликати прихильність оточуючих, називається «знаходження схожості». Знайдіть щось, що об'єднує вас з людиною чи групою людей, яким ви хочете сподобатися.

У слові спілкування корінь «спіл». Для того, щоб побудувати ефективне спілкування, в якому ви подобатиметесь співрозмовнику, потрібно знайти з ним щось спільне: інтереси, смаки, звички, принципи, точки зору тощо. Ви помітили, що в співрозмовника фотографія кішки в гаманці. А у вас вдома улюблений кіт. Використовуйте це не тільки як тему для розмови, а й як можливість зблизитися. Усім подобаються ті люди, які схожі на них самих. Ось така проста психологічна закономірність.

«Ви знаєте, я дуже люблю класичну музику...» — говорить один. «О! Я теж», — заявляє той, хто хоче справити враження на першого. Добре, коли ви виявляєте реальні схожі моменти і спираєтесь саме на них, але можна і просто підтакувати заради отримання симпатії. Щоправда, у цьому випадку є ризик викриття: людина, яка дуже сильно прагне справити враження, що помічає об'єкт такої психологічної «атаки», отримує протилежний результат. Тому, використовуючи стратегію знаходження схожості, важливо, проте, погоджуватися із співрозмовником вибірково, ви маєте право на незгоду за окремими пунктами. Ця стратегія не означає, що ви постійно говорите: «Так, і я теж!» Не погоджуйтеся у дрібницях, але знаходьте спільне у принципових та важливих питаннях.

Добре сперечатися з людиною про книги, якщо вона їх читає просто, щоб відпочити і це для неї не принципово. Але сказати котолібу, що «коти — це зло!» означає нажити собі непримиренного ворога, ну або в усякому разі зіпсувати враження. І навпаки, з літератором цілком можна не погоджуватися з приводу котів, але його думку щодо розвитку метафоричного образу в Данте потрібно поважати.

Ми обговорили дві основні стратегії формування симпатії. Звісно, у житті їх можна і навіть потрібно комбінувати. Є й третій прийом. Люди люблять скромних.

Це означає, перш за все, те, що розповідати про свої успіхи та досягнення направо і наліво зовсім не варто. Хвалити себе бажано або тоді, коли це регламентовано самою ситуацією спілкування, або устами інших людей. Оточуючі більше довіряють не тій думці, яку ви самі склали про себе, а тому, що говорять про вас інші люди. Отже, якщо ви хочете справити приємне враження, запасіться такими одним-двома (головне не переборщити) хвалителями, які в потрібний момент скажуть: «Так, Іван Іванович у нас найкращий адвокат,

на ньому все тримається», «Ганна Петрівна — найкращий фахівець у цій сфері» тощо.

Отже, ми обговорили найефективніші стратегії завоювання прихильності оточуючих: вираження симпатії іншим, знаходження схожості та скромність. Вони працюють як у тій ситуації, коли ви розмовляєте з кимось один на один, так і в тій, коли ви виступаєте публічно. Щоб справити враження на аудиторію, потрібно знайти те, що вас об'єднує, те, що близьке і вам, і слухачам, похвалити їх трохи, при цьому якщо й розповідати про свої досягнення, то стримано і за фактом. Наприклад, презентація «Я — найкращий фахівець у цій сфері» викликає недовіру та відторгнення. Презентація «Я — начальник відділу такого-то, уже 10 років займаюся цим питанням, написав про це близько 50 статей» сильніше спирається на факти, скромніше, хоча й не приховує професійних успіхів того, хто представляється, тобто в цілому вдаліша.

Про прагнення сподобатися поговорили. Рухаємося далі.

ЯК ВИГЛЯДАТИ КОМПЕТЕНТНИМ

У суспільстві людині бажано виглядати в очах інших не тільки красивою, а ще й розумною, тобто не тільки бути привабливою, хоча це й важливо, але явно недостатньо, а ще й компетентною: знаючою, вмілою тощо. Як створити в оточуючих враження власної компетентності?

Перша стратегія найпростіша. Щоб переконати когось у своїй компетентності, потрібно її продемонструвати. Як люди демонструють компетентність? Вони здатні детально розповісти про те питання, в якому розбираються, при цьому вживають спеціальну термінологію, наводять приклади з власної практики. Отже, хочете, щоб вам повірили, що ви спеціаліст у чомусь? Покажіть це самим стилем ведення бесіди. Варто тільки підкреслити ще раз важливість прикладу. Ще якихось 50 – 100 років тому людей чарували теоретичні міркування, здатність говорити багато та незрозуміло. Сьогодні розумний, читай компетентний, не той, хто говорить складно, а той, хто говорить зрозуміло. Для цього й використовуються приклади, практичні ситуації, розбір проблем тощо. «А ось у мене ще такий випадок був...» — чудовий спосіб почати презентувати свою компетентність.

Наступний принцип — заявіть про свою компетентність. І ні, це знову ж таки не означає, що варто крича-

ти на весь світ про те, що: «Я — найкращий фахівець у цьому місті/країні/світі». Як ми вже писали вище, коли говорили про мету завоювати прихильність іншого, так само і щоб отримати визнання компетентним, важливо, розповідаючи про себе, спиратися на факти. Їх не потрібно зменшувати, надмірна скромність також невдала, як і недостатня, але і всякий висловлений на адресу самого себе комплімент має бути підкріплений прикладом. Навіть коли говорите, що ви, наприклад, стійкі до стресових ситуацій, бажано одразу підкріпити це історією з життя. «Згадується випадок, ми працювали дві доби без сну. Усі були вимотані, почали лягати. Але я зібрався з силами, розповів смішний анекдот, ми посміялися, і всім стало краще».

Ще одна стратегія. Що формує імідж компетентної людини? Як ми розуміємо, що вона розбирається в чомусь? Використовуйте атрибути компетентності. Є спеціальні атрибути професіоналізму, які помітні та впадають у вічі. Наприклад, ми одразу розуміємо, що людина лікар, бачачи її білий халат, фонендоскоп на шиї, священну трикутну печатку і незмінно жовті папери на столі. Але такі атрибути є в кожного фахівця. Людина, яка багато працює з паперами, завжди повинна носити стопку документів у руках і розкласти ще декілька на столі. Лектору корисно мати, скажімо, презентер, тобто дистанційний пульт управління презентацією. Так він показує, що постійно веде лекції і йому незручно підходити до комп'ютера щоразу, коли потрібно перемкнути слайд.

У найзагальнішому вигляді, коли людина компетентна, тобто експерт у своєму питанні, вона затребувана, а отже, зайнята. Тому якщо ви хочете показати свою компетентність, покажіть свою зайнятість. Відповідаючи на телефон, просіть зачекати хвилинку. Плануючи зустрічі з кимось, розкривайте щоденник. Повідомляйте іншим про те, що зараз у вас дуже багато справ, але ви обов'язково знайдете час для них, наприклад, у такий-то день тощо.

Ще один важливий атрибут компетентності — записи. Як показали дослідження психологів, людина, яка веде записи під час зустрічі, наради, виступів тощо, виглядає компетентнішою за ту, яка цього не робить.

Ось так. Для того щоб стати справжнім професіоналом, потрібні роки підготовки, постійна самоосвіта та самовдосконалення. Але всього цього оточуючі можуть і не помітити, якщо людина не може себе правильно подати. А зробити останнє значно легше.

ЯК ПОКАЗАТИ ВПЛИВОВІСТЬ І СТАТУС

Яке ще враження, крім привабливості та компетентності, хочуть справити люди? Ну, звичайно ж, впливових. Впливова, статусна людина — та, від рішень і дій якої залежать інші люди, вона розпоряджається ресурсами і благами, словом, має владу.

Як можна продемонструвати статус і впливовість? Є декілька основних стратегій, і люди ними користуються.

Використовуйте артефакти статусу і влади. Людину, яка має владу, відрізняє зовнішній вигляд. Як правило, вона одягнена у строгий, але дорогий одяг. У неї є окремих кабінет, секретар чи помічник. Підвищують статус людини в очах інших сертифікати, дипломи, грамоти та інші документальні підтвердження.

Для того, щоб підвищити свій статус в очах оточуючих, людина може повідомити про свою приналежність до тієї чи іншої статусної групи і скупатися в «аурі» її впливу. Наприклад, коли ви говорите про те, що закінчили престижний виш, ваша статусність в очах слухачів зростає. Коли вказуєте на те, що є членом такої-то ради, фонду, об'єднання тощо — ваша статусність знову зростає. Але цей механізм працює тільки в тому випадку, якщо група, до якої ви входите, відома своєю значимістю.

І, мабуть, одна з найефективніших стратегій представлення своєї влади. Використовуйте невербальні маркери впливовості. Людина, яка має вище положення в суспільстві, схильна приймати розслаблені

пози під час розмови. Вона займає більше простору на дивані чи у кріслі, ніж невпевнений у собі співрозмовник, який має меншу впливовість. Важливо й те, як така людина говорить. Впливова людина дивиться прямо на співрозмовника, коли говорить сама, і вбік, коли слухає інших. Так, на невербальному рівні вона показує, що її слова мають більшу вагу, ніж слова співрозмовника. Невпевнені в собі люди навпаки уникають прямо дивитися на людину, до якої звертаються, однак дивляться на неї широко розкритими очима в той момент, коли слухають.

Впливова людина також частіше дозволяє доторкатися до інших людей, вторгатися в їх особистий простір, ніж людина з меншим соціальним статусом.

Для впливової людини характерне також вираження домінування. Вона може дивитися на інших зверху вниз, використовувати агресивні жести, наприклад, ударяючи однією рукою, стиснутою в кулак, по розкритій долоні іншої. Варто комусь не погодитися з такою людиною, і вона дозволить собі встати, її підборіддя дещо видасться вперед, а голос стане сильним, гучним і різким. Таким голосом добре віддавати накази.

Отже, невербальні ознаки впливовості дозволяють продемонструвати статус і владу оточуючим, хоча, зрозуміло, демонстрація цих якостей може також спровокувати агресію. Тож будьте обережні з ними.

Нам час прощатися. Сподіваюся, що ця стаття залишила у вас хороше враження про автора. Знайдете в ній деякі з описаних прийомів?

НАЗВА СУДУ

КОГО

В ІНТЕРЕСАХ КОГО

**КЛОПОТАННЯ
про доручення проведення судової експертизи**

У Вашому провадженні перебуває матеріал кримінального провадження за обвинуваченням *ОСОБА 1* за ч. 1 ст. 125 Кримінального кодексу України.

У зв'язку із тим фактом, що мій клієнт з 21.05.2015 р. по 30.05.2015 р. перебував на стаціонарному лікуванні в неврологічному відділенні міської багатопрофільної лікарні № 18 із діагнозом: наслідки складної черепно-мозкової травми, забиття головного мозку тяжкого ступеня з осередком коркової контузії правої скроневої долі, крововилив в підкіркові вузли, субарахноїдальний крововилив, пост-травматичний арахноенцефаліт та інші згідно з випискою з історії хвороби № 3685 (копія додається), вважаю за потрібне призначити в рамках даного кримінального провадження судово-психіатричну експертизу.

У разі, якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані чи вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, згідно зі ст. 509 Кримінального процесуального кодексу України призначається проведення психіатричної експертизи. Такими обставинами, зокрема, є:

- 1) наявність згідно з медичним документом у особи розладу психічної діяльності або психічного захворювання;
- 2) поведінка особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння або після нього була або є неадекватною (затямарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо).

Під час судового розгляду згідно зі ст. 332 Кримінального процесуального кодексу України суд за клопотанням сторін кримінального провадження або потерпілого має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам.

З метою встановлення стану осудності мого клієнта 30.01.2015 р. і визначення можливості розуміти значення своїх дій та/або керувати ними зараз прошу доручити провести 18 відділенню судово-психіатричної експертизи Харківської обласної клінічної психіатричної лікарні № 3 амбулаторну судово-психіатричну експертизу.

На підставі вищевикладеного, у відповідності до п. 2 ч. 2 ст. 332, ст. 509 Кримінального процесуального кодексу України,

Прошу:

1. Доручити проведення 18 відділенню судово-психіатричної експертизи Харківської обласної клінічної психіатричної лікарні № 3 амбулаторну психіатричну експертизу стану здоров'я *ОСОБА 1*, обвинуваченого за ч. 1 ст. 125 Кримінального кодексу України.

2. На вирішення експерта поставити наступні запитання:

- Чи міг *ОСОБА 1* розуміти значення своїх дій та/або керувати ними 30.01.2015 р.?
- Чи може зараз *ОСОБА 1* розуміти значення своїх дій та/або керувати ними?
- Чи існує потреба у застосуванні примусових заходів медичного характеру щодо *ОСОБА 1*? Якщо так, який вид заходів є необхідним для його видужання?

ДАТА

ПІДПИС

НАЗВА СУДУ

КОГО

В ІНТЕРЕСАХ КОГО

АДВОКАТСЬКИЙ ЗАПИТ

На підставі п. 1 ч. 1 ст. 20, ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» прошу надати інформацію про час перебування *ОСОБА 1*, **ДАТА** року народження, засудженого **НАЗВА СУДУ** за ст. 289 ч. 1 Кримінального кодексу України до п'яти років та одного місяця позбавлення волі, у Вашій установі для подальшого вирішення питання про зарахування такого строку до строку відбування покарання у вигляді позбавлення волі із розрахунку 1 дня попереднього ув'язнення до 2 днів позбавлення волі.

Відповідно до ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатський запит — письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту. До адвокатського запиту додаються посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Вимагати від адвоката подання разом з адвокатським запитом інших документів забороняється.

У зв'язку із випадками ненадання відповіді на адвокатські запити вимушена нагадати про відповідальність, встановлену законодавством, за відмову від надання інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, передбачену п. 4 ст. 212³ Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Копію свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та копію ордера додаю.

З повагою, адвокат

П. І. Б.

НАЗВА СУДУ

**КОГО
В ІНТЕРЕСАХ КОГО**

МІСЦЕ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

**КЛОПОТАННЯ
про зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання**

Вироком *НАЗВА СУДУ* від *ДАТА 1* *ОСОБУ 1* засуджено за ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України до десяти років та шести місяців позбавлення волі.

Ухвалою *НАЗВА СУДУ* від *ДАТА 2* даний вирок залишено без змін.

Місцем відбування покарання є установа виконання покарань № 8.

Згідно з довідкою установи виконання покарань № 27 *ДАТА 3* *ОСОБУ 1* для попереднього ув'язнення було доставлено до даної установи виконання покарань. *ДАТА 2* вирок набув законної сили. *ДАТА 4* засудженого було переміщено для виконання покарання до Житомирської установи виконання покарань (8).

На підставі ст. 72 Кримінального кодексу України та положень Закону України від 26.11.2015 р. № 838-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» зарахування судом строку попереднього ув'язнення у разі засудження до позбавлення волі в межах того самого кримінального провадження, у межах якого до особи було застосовано попереднє ув'язнення, провадиться з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі. Цей Закон застосовується до всіх осіб, щодо яких на момент набрання чинності цим Законом набрав законної сили обвинувальний вирок, покарання за яким не відбуто повністю за клопотанням засудженої особи, членів її сім'ї або захисника, суду, що виніс зазначений обвинувальний вирок, протягом двох тижнів з дня отримання відповідного клопотання судом або за власною ініціативою суду.

Відповідно до вимог ст. 537 Кримінального процесуального кодексу України вирішення такого питання покладається на суд за місцем відбування покарання засудженим.

На підставі викладеного та керуючись Законом України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» від 26.11.2015 р. № 838-VIII,

Прошу:

Зарахувати судом строк попереднього ув'язнення *ОСОБА 1* у строк покарання за вироком *НАЗВА СУДУ* від *ДАТА 1* із розрахунку 1 день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

Додатки:

- 1) копія вироку суду I інстанції від *ДАТА 1*;
- 2) копія ухвали суду від *ДАТА 2*;
- 3) довідка з установи виконання покарань № 27;
- 4) копія ордеру;
- 5) копія свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю.

ДАТА

ПІДПИС